הַמְבַשֵּׂר תּוֹרָנִי

גליון חג הסוכות תשפ"ב

וְאֶתְרוֹג

למען גדלך ותפארתך

נועם שיח עם כ"ק מרן אדמו"ר
מתולדות אברהם יצחק שליט"א

הושענא תל תלפיות

רב שיח רצוף אהבה לדמותו של כ"ק מרן
אדמו"ר ה'תפארת מרדכי' זצוק"ל מפיטסבורג

התנאה לפניו במצוות

המדריך המלא: איך בוחרים אתרוג נאה

קריאת האתרוג: תנו לבבכם!

חסידים מספרים: להרה"ק רבי יחיאל-מיכל מזלוטשוב זי"ע היו תפילין שנפלו לו מירושת אביו הרה"ק רבי יצחק מדרוהביטש זי"ע. התפילין הללו היו יקרים לו מכל יקר, ואף כאשר חסידים עשירים ביקשו לקנותם ממנו במחיר גדול, וגם כאשר אשתו הציקה לו מאוד כי ימכרם לצורך פרנסת ביתם – לא אבה למכרם.

פעם בפרוס חג הסוכות לא היה בנמצא אתרוג בזלוטשוב וסביבותיה, אך הנה הגיע אדם עם אתרוג יפה ומהודר למכירה במחיר של חמישים ריניש, הלך רבי מיכל ומכר את התפילין היקרים ובתמורתם קנה את האתרוג והביאו לביתו כשהוא קורן משמחה וזורח מאושר. ביררה אשתו לשמחה מה זו עושה, ויוציא את האתרוג ויראה. התחילה האשה לחקור ולדרוש מאין השיג מעות לקניית האתרוג היקר, עד שהוכרח לספר לה כי מכר את התפילין.

נתמלאה האשה חימה: "היתכן?! הרי כמה פעמים הפצרתי בך למכור את התפילין בשביל צרכי הבית ההכרחיים – ולא מכרת, ובשביל אתרוג נטלת ומכרת?!" ולא נתקררה דעתה עד שמרוב כעסה לקחה את האתרוג, נשכה את הפיטום והשליכתו ארצה.

ויען רבי מיכל ויאמר: התפילין – אינן, אף האתרוג איננו, עתה רוצה יצה"ר להכשילני בכעס, ואז גם את לבבי לא יהיה לי – ולא יסף; לקח את בגדיו וילך למקווה להיטהר לכבוד החג.

בלילה ההוא נגלה אליו אביו בחלום ויספר לו: רעש גדול גרמת בשמים עת מכרת את התפילין היקרים עבור קניית האתרוג, אך רעש גדול יותר עוררת כשעברת על מידותיך, הבלגת ולא כעסת - - -

שוב מעשה בהרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זי"ע שהיה חוסך כל השנה פרוטה לפרוטה לשיוכל לרכוש אתרוג מהודר לחג הסוכות, פעם בהולכו לקנות אתרוג ראה יהודי ממרר בבכי, וכאשר שאלו לסיבת בכיו. השיבו כי עגלון הנהו ומכך פרנסתו, והנה מת הסוס ומאין יפרנס מעתה את ביתו. לקח רבי אורי את מרבית הכסף שבידו וקנה בה סוס לעגלון, ובמעט הכסף שנותר לו קנה אתרוג פשוט, שלא תואר ולא הדר לו.

בחג הסוכות הסתופף רבי אורי בצילו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זי"ע. וכשעמד הרר"א לברך על נטילת לולב ומיניו, פנה למשמשו ואמר: "יש כאן בבית-המדרש אתרוג שריח גן-עדן נודף ממנו", ומשהגיעו לאתרוגו של רבי אורי אמר הרר"א: "הנה, זהו אותו אתרוג!" – וביקש מרבי אורי לברך על אתרוגו.

ואף אם בפועל-ידיים לא קיימו קדושי-עליון אלו נטילת-אתרוג-למהדרין, הרי שאת פנימיות המצווה ותכליתה קיימו למהדרין-מן-המהדרין. שהרי "אתרוג דומה ללב" (ויק"ר ל), ו"לזה אמר 'ולקחתם לכם' – בלקיחת הד' מינים אלו קחו ג"כ עצמכם... – בלקיחת האתרוג תכוונו ג"כ לקיחת הלב, שהוא האבר הגדול... כי שאר האיברים הם ענף מהלב, ובטהרת הלב יטהרו שאר האיברים, ולזה התחיל בו וקראו 'פרי-הדר', שהוא הדור כל האיברים... ונקרא 'פרי-עץ' – שהאדם נקרא עץ-השדה" ('שפתי-כהן' להרה"ק רבי מרדכי הכהן זי"ע, מגורי האריז"ל). לא לכעוס, לרחם על הזולת – זה 'לב', ו'לב' הוא תכלית מצוות האתרוג!

וזה קול-הקורא של האתרוג לכל הנוטלו בידיו: תנה בני ליבך לי!

המבשר תורני | גליון חג הסוכות תשפ"ב

מנהל מקצועי: אברהם רכטשפר | **עורך:** אלחנן קלאר

הפקה: מרדכי ארנפלד | **עיצוב גרפי:** צבי לוצקין

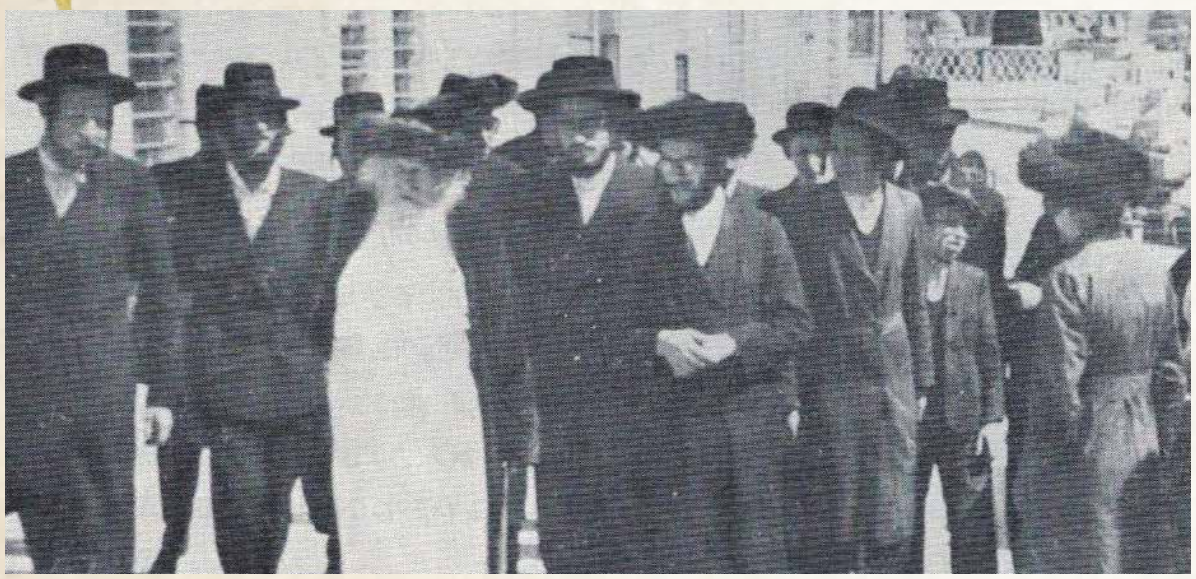
תגובות הארות והערות יתקבלו בברכה בפקס: 02-5805804 ובדוא"ל: a6183881@bezeqint.net

ואנוהו • גיליון מיוחד על אתרוגים

בצילא דמהימנותא

דברי חיזוק והתעוררות לחג הסוכות מרבה של ירושלים עיה"ק

מרן מהרי"צ דושינסקיא זצוק"ל

בחזרתו מעלייה לרגל מוקף עם תלמידים

מצות סוכה שנבוא לידי הכרה כי השי"ת משגיח עלינו בהשגחה פרטית

בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים וגו' (ויקרא כג מב, מג).

הנה כבר דקדקו המפרשים על הכפל בפסוקים "בסכת תשבו, ישבו בסכת", ותו דקדק הרוקח על אומרו "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" ולא סיים לומר "שבעת ימים".

ונראה דכוונת הכתוב לרמז דאף שקיום מצות הישיבה בסוכה בפועל ממש אין אנו צריכים לקיים כי אם משך שבעת ימים בלבד, מ"מ הרמזים והלימודים שמצות סוכה מרמזת ומורה לנו, אלו צריכים להיות חקוקים על לוח לבנו בכל ימות השנה כולה ואין לנו רשות להתעלם מהם בכל זמן ועידן, כי מצות סוכה ניתנה לנו מאת הבורא ית"ש על מנת שנבוא לידי הכרה ברורה כי הוא ית' משגיח עלינו בהשגחה פרטית, ואנו יושבים תמיד תחת צילא דמהימנותא, ולא נירא משום יציר נברא ובל נסמוך ונבטח בכוחנו ועוצם ידינו שיעשו לנו חיל, רק בה אלקינו נאמין, אליו נייחל ועליו נשליך כל יהבנו ומחסורינו, כי הוא הזן והמפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים והוא הנותן ליעף כח לעשות חיל ואין עוד מלבדו.

הכל תלוי בגזירת הבורא

ונתבונן עוד ברמזי מצות סוכה כי כצל ימינו על הארץ וכל חיותנו ודירתנו בהאי עלמא היא דירת ארעי כי לא לעולם חוסן, וימיו של אדם ספורים כאבק פורח וכחלום יעוף, ומזה נבוא לכלל ידיעה כי אין בכוחנו מאומה והכל תלוי בגזירת הבורא ית"ש וברצונו, הן בדברים הנוגעים לגוף והן בענינים הנוגעים לנשמה.

וכמו שפירש ההפלאה על הא דאיתא בגמ' יגעת ומצאת תאמן (מגילה ו ע"ב) כי אע"פ שיגע האדם ועמל הרבה בתורה וזכה להבינה ולהשיגה, צריך הוא להאמין ולידע שכל מה שהשיג הוא לאו בכח שכלו וכשרונותיו, אלא זאת היא בגדר "מציאה" ומתנת חינם גרידא מאת השי"ת, אשר חונן דעת לכל העמלים ויגעים בתורתו ולאלו החפצים להתדבק בו ובמצוותיו, כי אי אפשר להשיג דבר אחד מדברי התורה בלתי סייעתא מן שמיא, עכתד"ה.

ויש לפרש בזה הפסוק ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום (דברים ד, ד) דהנה "חיים כולכם היום" רומז על כל חיי העוה"ז וכולל כל סוגי ההצלחות הן בענינים גשמיים והן בענינים רוחניים, וכל אלו תלויים במדת דביקות האדם בה ולפי מה שהוא מאמין בכך שהכל בידי שמים, לכך אמר הכתוב "ואתם הדבקים בה אלקיכם", ר"ל אם תהיו דבוקים בה מתוך אמונה חזקה כי כל ענייניכם ומקריכם הגשמיים והרוחניים כולם תלויים ועומדים רק בגזירת הקב"ה וברצונו, אזי תזכו לכך כי "חיים כולכם היום", שאכן ישגיח עליכם בהשגחה פרטית וישפיע לכם כל צרכי חייכם בהאי עלמא במדה גדושה.

והנה באמת לא רק מצות סוכה מורה על הדבר הזה שהוא יסוד היסודות באמונת ישראל בה', אלא גם שאר המועדים מורים על אמונה זו חג הפסח בו הוציא הקב"ה את בני ישראל ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ועשה להם נסים ונפלאות גדולות עד אין חקר, וראו כולם את עוזו וגבורתו שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות, וכן בחג השבועות במעמד הנורא והנשגב של קבלת התורה על הר סיני בו שמעו קול אלקים חיים מדבר מתוך האש, וראו כי ה' הוא יחיד בעולמו כנאמר (דברים ד, לה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, וכן באו לידי הכרה כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה וזולת זה אי אפשר לו לאדם לבוא לידי הבנה בתורת ה' תמימה.

ויש לפרש בזה הפסוק "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך" (תהלים קטו, א) דר"ל שאין אנחנו ראויים לשום שבח ותהלה בעד מעשנו, רק כל הכבוד הוא לשמו ית' עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, ולאמונה זו באנו מכח מה שהנחילנו ברוב חסדו שלשה רגלים פסח שבועות וסוכות הרמוזים בפסוק זה.

דהנה "כי לשמך תן כבוד" הוא כנגד חג הפסח, שאז נחרבה כבוד שמים בעולם ונתקדש שמו ית' בכל אפסי ארץ, על ידי עשר המכות ונסי קריעת ים סוף, "על חסדך" כנגד חג השבועות, כי ידוע מה שכתב התוס יו"ט (ברכות פ"ז מ"ג) בטעם הדבר שבברכת התורה אומרים ברוך ה' ומזכירין שם הוי' ואילו בברכת המזון אומרים נברך לאלקינו, דהמזון אנו מקבלים מצד הדין כי מאן דיהיב חיי בדין הוא שיתן גם מזוני, וע"כ אנו מברכין לאלקינו מדת הדין, אבל התורה הרי לא היה צריך הקב"ה ליתן לנו, כי אינו בדין שיגלה מיסתורין דילי', ורק חסד גדול ורב עשה עמנו שנתן לנו את תורתו, לפיכך אנו מברכין לשם החסד והרחמים, יעו"ש, ושפיר מורה לפי זה "חסדך" על קבלת התורה בחג השבועות.

וכן "על אמתך" מורה על חג הסוכות, כי מדת האמת הוא כנגד יעקב אע"ה כנאמר תתן אמת ליעקב, ועליו נאמר (בראשית לג יז) ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות על כן קרא שם המקום ההוא סוכות, ואיתא בזוהר הק' דהכוונה על תג הסוכות, וי"ל הכוונה דיעקב אע"ה התבונן במצות סוכה ובא לידי הכרה כי האי עלמא דומה לסוכה ודירת ארעי כי עד מהרה יעבור ויחלוף וכחלום יעוף, וע"כ בנה לו בית ודירת קבע לעתיד לבא בעולם הבא, ואילו למקנהו טלו הקנינים הגשמיים עשה סוכות ודירת ארעי.

מה' מצעדי גבר

ויש לפרש בזה דברי המדרש "כיון שהתרעם איוב על היסורין הראה לו הקב"ה סוכה של שלשה דפנות". (פליאה - הובא בארץ חמדה). והוא תמוה. ונראה דהנה הרמב"ן כתב שכל טעותו של איוב היתה מפני שדימה בנפשו שכל מקרי העולם הם עפ"י הטבע והמזלות, וכיון שהוא נולד במזל רע שוב אין לו תקנה ולא יראה טוב משך כל ימי חייו, וע"כ התרעם על היסורין, עד שהראה לו הקב"ה סוכה של שלשה דפנות, הרמז בזה על שלשת הרגלים, שכולם באים להורות לאדם את כל מה שמורה מצות סוכה, שמה' מצעדי גבר והוא ית' משגיח בפרטיות על כל יצוריו, אז נתקררה דעתו והבין שלאו במזלא תליא מילתא רק בדבר ה' ובגזירתו.

והנה כבר הקדמנו דהרמזים הללו יש לו לאדם לכוונם כנגד לבו בכל עת תמיד, ולא רק בימי חג ומועד יתנהג על פיהם, ושוב לאחר ככלות הימים המקודשים ישוב אל עקבותיו ויחזור לסורו כבתחילה, אלא בכל ימות השנה יראה להתנהג בדרך הטוב והישר, וישתדל בכל מאמצי כוחו להשאיר עליו רושם הימים הקדושים בכל עת תמיד.

ופירשנו בדרך זה הא דאיתא במדרש "ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג מ), וכי ראשון הוא והלא יום חמשה עשר הוא, ואת אמרת ביום הראשון, אלא ראשון הוא לחשבון עונות. (תנחומא אמור כב) דהנה בפנים יפות מבאר קושית המדרש עפ"י מה שאמרו (ויק"ר ל יב) דארבע מינים שבלולב מרמזים על ארבע כתות בני אדם ומאגדים אותם יחד כדי שיבואו אלו ויכפרו על אלו, וע"כ הקשו דא"כ אמאי נוטלין אותם בט"ו תשרי ולא בראש השנה שבו צריכין ביותר לכפרה, ויעו"ש מה שתירץ.

לדברינו יש לומר כי באמת בראש השנה גופא אין צריכים לאיגוד ארבע כתות בני אדם, כי ביום הזה הרי כולם שבים ומתחרטים על מעשיהם ועמך כולם צדיקים וישרי דרך, ואפילו אלו הדומים לערבה בשאר ימות השנה, שאין בהם טעם וריח של תורה ומעשים טובים, הרי בהאי יומא המה מתעלים למדריגה רמה ונשגבה וראויים הם מצד עצמם לכפרה ומחילת עונות.

וכפי שפירש מו"ר הגאון בעל וידבר משה זצוק"ל (תקון משה ח"ה בדרוש חג הסוכות) הכוונה בדברי המדרש: ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' (ויקרא כג מ). הדא הוא דכתיב (תהלים צו יב) יעלוז שדי וכל אשר בו וכו', אז ירננו כל עצי יער, א"ר אחא עצי היער וכל עצי היער (תהלים שם) היער - אלו אילנות שעושין פירות, וכל עצי היער אלו אילנות שאינן עושין פירות, לפני מי, לפני ה', למה, כי בא, בראש השנה וביום הכפורים וכו' (ויק"ר ל, ד). דהכוונה שאף אלו הדומים לערבה ונחשבים כאילנות סרק שאינן עושין פירות, גם המה ירננו יחד, כיון שנתעוררו להתקרב ולבוא לפני ה' בר"ה וביום הכפורים, וניכר עליהם כי עדיין בוער בקרבם רשפי אש שלהבת י-ה וע"כ שפיר יש להתחבר עמהם באגודה אחת. (מתוך הספר דרשות מהרי"ץ, ח"ד דרוש כ"ח)

יעקב הייזלר

וידעת היום

קטעים נבחרים במעלת ימי חג הסוכות וקדושתם מתוך דברות קודשו
של כ"ק מרן אדמו"ר ה"ישועות משה" מויז'ניץ זי"ע
שהשמיע בקהל עם ועדה בימי חג הסוכות

ימים גבוהים ורמים. כ"ק מרן אדמו"ר ה"ישועות משה" זי"ע בנענועים

ימים גבוהים ורמים

ימי חג הסוכות - ימים נעלים המה, גבוהים ורמים. ימים בהם ניתן ביתר שאת להתרומם ולהתקרב אל ה'. אולם לשם כך יש לדעת להעריך נכונה את שגב יקרתם, ולהתנהג בהתאם לרום קדושתם. סוכ"ה גימ' הוי"ה אדנ"י כנודע, בסוכות הוא הזמן המוכשר להתקרב אל ה' ולהקדיש יתר מחשבה והתבוננות ולפעול לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

בספה"ק "אמרי נועם" (מועדים ח"ב, סוף מאמרי שמ"ע) מפרש מאמרם ז"ל (ברכות נז:): שלושה דברים מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים, הרומז לימים הקדושים האלו - דירה נאה היא סוכה, כלים נאים זו מצות לולב ומיניו, אשה נאה הוא שמיני עצרת שלאחריו סוד הייחוד, ושלושתם נאמרה בהם דעת, על כן מרחיבין דעתו של אדם - עיי"ש באריכות. והוסיף כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע: דעת זה סדר טהרות (שבת לא.), בימים הנעלים והקדושים האלה, ימי חג הסוכות יש לקנות ולסגל טהרת האברים לכל השנה. אולם למען לזכות לזה צריך שתהא באדם דעת האיך יושבים בסוכה, האיך יש לאכול בסוכה, והאיך יש לדבר בסוכה. יעויין נא ב"ראשית חכמה", בפרק יד משער הקדושה [וזלה"ק שם (אות לד-לה): "וכן היה מנהג מורי ע"ה (הרמ"ק) שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושתה גדולה, והעד שעצי הסוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה, וכן מצינו שפירש רשב"י שהאבות באים לסוכה (זה"ק ב, קג:) וכו'. שהאדם בתוך הסוכה מוקף מאוויר קדושה וכמה קדושות יש בה ולכן ראוי להתרחק משיחה והיתול אלא יקיים וגילו ברעדה וכו'. **וימי הסוכות הם ימי דין, והעד כי בליל הו"ר הוא חותם הדין, וימים אלו צריך שיהיו בתשובה ורעדה, שימים אלו ניתנו כדי להאריך על האדם שישוב בתשובה**", עעו"ש].

בימי הסוכות התפילה נסובה אל השכינה הק'

כ"ק אאמו"ר זי"ע פירש הפסוק (תהלים סא, ג) "מקצה הארץ אליך אקרא", אשר הקצוות של תיבת אר"ץ אתוון צ"א שבגימ' סוכ"ה, אלי"ך נוט' כ' י'עמוד ל'ימין א'ביון - **אני מבקש מהבורא ית"ש כי הקדושה והשמחה מהסוכה יעמדו לי גם לאחר היו"ט הק'**. ונראה להוסיף עוד ולומר שהכתוב ירמז למעלת ימים אלו, אלי"ך גימ' אנ"י - דא שכינתא קדישא כנודע, אקר"א גימ' ש"ב, **בימים האלה אין תפילתי נסובה עלי ועל צרכי, כי אם אך אל השכינה הק' נשואות עינינו, להעתיר שתשוב כבר אליך ויתייחדו קובה"ו ביחודא שלים.**

על נטילת לולב

חג הסוכות הוא זמן אהבה, כמובא בספה"ק. מידת האהבה כידוע הינה מן העבודות הקשות שבמקדש, ורבה הדרך לזכות עדיה. יעויין נא בספה"ק "חובת הלבבות", בשער אהבת ה', המבאר - "כי היא תכלית התכונות וסוף המעלות במדרגות אנשי העבודה", ובהמשך דבריו הקדושים - "כי כל מה שקדם לנו זכרו בספר הזה מחובות הלבבות והמידות ונדבת הנפשות - הם מעלות ומדרגות אל העניין העליון הזה" - הוא אהבת ה'!

לאור האמור יובן לנו הביאור לכך ש"פעם אחת בין כסה לעשור הלך כ"ק ז"ל [זקני הק' ה'אמרי ברוך'] לפני חצר קודשו לשאוף רוח צח, והביא לו משמשו מטפחת שילבש על צווארו, וכוונתו הייתה לעסוק בתורה, ולכן התירו גם כן מלאכת דבר האבד כדי שלא יצטער על אובדנו ויבטל לימודו. והפטיר כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע: "לכו וטיילו בפרד"ס התורה, דבר זה מותר לכל הדעות"...

חולו של מועד

דרכו של כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע היה להזהיר על חשיבות שמירת קדושת ימי המועד, וכה שח בדברות קודשו: מצוה לפרסם את דברי ר' אבא בר ממל (ירושלמי מו"ק ב, ג): אילו היה לי מי שיָמֵנה עמי, התרתי שיהו עושין מלאכה בחולו של מועד; כלום אסור לעשות בחולו של מועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגעין בתורה, ואינן אכלים ושתין ופוחזין. וה"כל בו" כתב: נראה מזה שאיסור גדול בשחוק יותר ממלאכה, שכוונת השי"ת בנתינת המועד הייתה כדי להידבק ביראתו ואהבתו ולעסוק בתורתו התמימה.

וכן מובא במנהגי מהרי"ל: אמר מהר"ש, אסרו חכמים מלאכה בחולו של מועד כדי שיהו הכול פנויים לבוא לשמוע דרשות שדורשים ברגל בהלכות השנה, והיינו לדידהו שהיו רגילים בדרשות, אכן לדידן נמי אם אין רגילים לדרוש מכל מקום יש לסדר צרכי צבור וקיומם בחול המועד. להעמיד גבאים, למנות פרנסים, לברור המתעסקים בגמילות חסדים וביקור חולים וכהאי גוונא, וכן הנשים תתעסקנה במה שיש להן צורך. וכן אמר מהרי"ל שאסרו מלאכה כדי שיהיו פנויים

זמן שמחתינו. כ"ק מרן אדמו"ר ה"ישועות משה" מויזניץ זי"ע בסוכתו

לשומרו כדי שיהיה נשמע קולו בבואו אל הקודש בתפילות יום הכיפורים. ואמר לו כ"ק ז"ל: 'תאמין לי שיותר הייתי יכול להתפלל ג' פעמים בימים הקדושים, מלקחת פעם אחת האתרוג בידי'" ("אמרי ברוך", כט:).

וביאור העניין הוא, שכן אצל יהודים רמי מעלה כגון אלו היה היחס לכל דבר כפי פנימיותו ועניינו, ועל כן בימי ראש השנה ויום הכיפורים הרי הכול מתעוררים מאימת הדין והעבודה היא מיראה, שונה **הדבר בחג הסוכות שהוא זמן אהבה - דאס איז א העכערע געשעפט!**

באופן אחר נראה לומר, פרי' עץ' הדר' הס"ת יצ"ר, **"אז מ'נעמט דעם יצר הרע אין די האנט אריין - איז א שווערע ארבעט"... וד"ל.**

זכיתי לראות את עבודת הנענועים של זקני הק' זי"ע (מרן ה'אהבת ישראל') - את צורת קודשו הנפלאה בעת הנענועים. כד הווינא טליא עמדתי לצידו של זקה"ק זי"ע **וכשחפץ ליטול את המטפחת הושיט לי את ארבעת המינים וכך זכיתי לחזות בפניו הק' - "אש להבה"!**

זמן שמחתנו

והדרך והסגולה לבוא לאהבת ה' - היא השמחה. רבות עורר כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע על קיום מצות החג - והיית אך שמח, ואף נאה דורש ונאה מקיים בעריכת השולחנות הטהורים ברוב שמחה וחדווה.

"שמחה היא השער שדרכו יוכל האדם לזכות להתענג על ה' ולשבוע מטוב אורו. אי אפשר לו לאדם להתפרץ להיכל המלך ללא מפתחות, והמפתח לעבודת ה' הוא רק בשמחה".

וכה פירש כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע: "וירוממוך בקהל עם וישמעו רחוקים ויבואו" (פיוט 'ויאתיו'), על ידי שירוממוך בקהל עם, בשירות ובתשבחות - אז ישמעו גם רחוקים ויבואו ויתרוממו אל ה'. השירה עניינה אהבה אל ה', ככתוב בספה"ק שלפני שבא האדם לזמר שירות ותשבחות יאמר 'הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ואהבת את ה' אלקיך'!

אהבת הבורא

התורה ציוותה לנו "ואהבת את ה' אלקיך" [ועל מהות האהבה יעויין נא בדבריו החוצבים של ה'אור החיים' הק' על אתר]. אולם לכאורה הכיצד זה אפשר לצוות - ולקיים את הציווי - בדבר התלוי ברגש הלב, הא תינח בציווי על מעשה מסוים - אולם האיך אפשר לצוות על תנועת הרגש הלב?! אלא שיש מבוא לקיום מצוה זו, השירות והתשבחות מעוררים את רגשי הלב ומרוממים את האדם אל 'תכלית התכונות' - אהבת הבורא!

כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע פירש בשם אביו כ"ק מרן אדמו"ר ה'אמרי חיים' זי"ע את נוסח היה"ר: "ולחסות בסתר צל כנפיך בעת פטירתי מן העולם", דהיינו להעדיף את העצות (שנתנו חז"ל להתגבר על היצר הרע - ברכות ה.) של תורה וקריאת שמע, המביאות את האדם לקרבת אלקים בהתרוממות הנפש - על פני העצה של יזכיר לו. והוסיף כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע במתק לשונו: **"המעמיק ומתבונן ב'יזכיר לו' הרי שוב שקוע הוא בו-בעצמו: וואס וועט זיין פון מיר, וואס וועט זיך אויס לאזן פון מיר, אולם מ'דארף זיך שוין אפ לאזן א ביסעל פון 'זיך', נישט טראכטן אזוי פול פון זיך"...**

מאימתי מותר לפנות...

זקני הק' ה"צמח צדיק" זי"ע (תשרי ד"ה במשנה [סוכה כח]) מפרש מאמרם ז"ל: "מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה', ויש להבין הא היא מצות עשה דאוריתא, ומה בכך שתסרח המקפה. ומפרש כי האדם צריך ללכת בהדרגה בעבודת ה' ולא לדלג למדרגות לא-לו. והנה ידוע כי עניין הסוכה הוא מדרגה גדולה, יחוד הוי"ה אדנ"י [גימ' סוכ"ה] ולזה צריכין התפשטות הגשמיות, שתהיה מחשבתו בלתי לה' לבדו ולא יהיו הדברים הגשמיים נחשבים בעיניו, ואז בוודאי אינו מרגיש אם תסרח המקפה. אמנם כשיודע שסרחה המקפה, היינו שעדיין יש לו הרגשה בעניינים הגשמיים - זה מותר לפנות עצמו מן הסוכה, שאינו יכול להשלים הייחוד הנ"ל המרומז בסוכה", עיי"ש. והוסיף כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע: "המקפ"ה גימ' ירא"ה אהב"ה א' [הרומז להקב"ה], האדם שאין מפעמת בקרבו יראת ה' ואהבת ה' - הוא יכול לפנות עצמו מן הסוכה. נישט דיר מיינט עס.

סוכות הוא הזמן בו יוצאים וזונחים את כל הבלי העולם ובאים ומתעלים לעולם אחר לגמרי. אין א העכערע וועלט, א וועלט פון ייחוד הוי"ה אדנ"י - העכערע זאכן. ביציאתו מביתו אל הסוכה מראה האדם שהוא משתנה ומתעלה, ושוב אין מעניינים ואין חשובים אצלו כל הבלי העולם".

"הכול היה עצת ומזימת היצר"...

עובדה הווה ובאחת השנים, בליל שבת קודש חול המועד סוכות, באמצע השולחן הטהור החל לרדת גשם. תחילה בטפטוף קל אולם אט אט התגבר הגשם ומטר עז ניתך, אולם כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע המשיך בעריכת השולחן אשר לפני ה' ולא שעה לבקשת המקורבים להזדרז מפאת הגשם. כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע האריך בשירות ותשבחות, ואף הביע מורת רוחו מהמהומה שהחלה פושה בקרב הצבור, בהתבטאו: **"דער בעל דבר פראבירט מיט אלע מיטלען [בכל האפשרויות], פעם בגשם ופעם באמצעים אחרים"...** עם תום השולחן הטהור פנה כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע לביתו, שם שב והזכיר כי הכול עצת היצר המנסה למנוע מיהודים להתוועד בשבת אחים גם יחד. וכשהעירו שכבר פסק הגשם - נענה: "הרי לכם ראיה מפורשת שהכול היה עצת ומזימת היצר"! כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע האזין לשירת קהל אנ"ש שנותרו לשבת בסוכה ואף ניצב בחלון סוכתו בהביטו עליהם בקורת רוח.

- נוי סוכה -

חביבות מיוחדת גילה כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע לנויי הסוכה - בבחי' זה א-לי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות. ואם אמנם לא דקדק בפרטי הנוי, אבל בכלליות עודד מרן רבנו זי"ע את העושים והעוסקים בעניין זה. כאשר הבחין פעם באברכים העמלים על קישוט סוכתו, התבונן בעבודתם, הודה להם בהתרגשות באומרו: "לעולם הרי הייתי אני אמור לעשות ולבצע את זאת"... ובירכם לרוב. כמו כן סופר ששנה אחת הבחין בחסרון הנורות הצבעוניות המעטרות את הסוכה בנגוהות אור בשלל צבעים, והעיר על כך.

מעניין לציין אשר עוד בתקופת כהונתו כאב"ד ור"מ, ניגש כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע אל הבחורים שעמלו על קישוט סוכתו ולמד עמהם את דברי הרמ"א בסי' תרכד ס"ד, הכותב שם בשם המהרי"ל וז"ל: "ויש להיזהר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מד' לסוכה", ונשא ונתן בדברי הנו"כ שביארו חומרא זו, דאף דהאיסור הוא דווקא בדבר שהוא רחב ד' טפחים (כמתבאר בדברי המחבר בסי' תרלב), מכל מקום יש להיזהר לכתחילה אפילו אם אינו רחב ד' טפחים שמא ירבה בהם עד שיגיעו לשיעור זה.

לאור האמור ועל פי משמעות דברי הפמ"ג (משב"ז סק"ד) שסגי בכך שתחילת הנוי תהא סמוך לד' לסכך, הציע כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע לקשור את הקישוטים אל הסכך בחוטי זהב, באופן שגם החוטים הם כבר חלק מגוף הקישוט ושוב אין הוא מופלג ד' טפחים מן הסכך, אף אם הקישוט עצמו משתלשל כלפי מטה.

תשו"ח להרב שלמה קליין הי"ו – סופר בטאון 'ויזניץ' על שברשותו האדיבה השתמשנו בחומרים אלו

זמן אהבה. כ"ק מרן אדמו"ר ה"ישועות משה" מויזניץ זי"ע בסוכתו, נראים בניו מרנן האדמורי"ם שליט"א

יוסף מאיר האס

שיח יקרות
דברים מעניני השעה
מגדולי ישראל שליט"א

לְמַעַן גָּדְלָךְ וְתִפְאַרְתֶּךָ

שיח יקרות

גיצי אש בשולי אדרתם של צדיקי קמאי מכבשנו הלוהט של עטרת תפארת ישראל

כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א

עת זכינו להצטרף לצאתו בנאות דשא בהרי הגליל ולהתבשם בהני מילין יקירין

פסוקי דזמרה בלתי נשכחים. כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א מלהיב את הקהל בתפילת שחרית

*"ישבנו פעם כמה תלמידים של רבנו הק' בעל 'אמרי חיים' זי"ע יחדיו, להזכיר ולהיזכר טובות זיכרונות מימי הנעורים שזכינו להסתופף בצילא דמהימנותא, זיכרונות בלתי נשכחים שנחקקו על לוחות לבבנו מאז ועד הלום. בגודל הדבקות ברבנו הק' מאי"ר חיינ"ו, החל כל אחד להפליג עד כמה דמותו הקורנת של רבנו עומדת נגד עיניו, גם כיום בחלוף קרוב ליובל שנים מיום הסתלקותו. האחד אמר שאין שבוע שאינו נזכר ברבנו, השני אמר שאין יום שאינו נזכר ברבנו, השלישי אמר שבכל כמה שעות הוא רואה את רבנו לפניו; **ואני הקטן אומר: אין אפילו מחצית השעה שאיני צופה ומביט בדמות דיוקנו הבוערת כגחלי אש לעבודת הבורא, ממנה שואב אני את כל חיותי לטוב לי כל הימים".***

*רשפי אש שלהבת אלו נובעים תמידים כסדרם מפיו של הכהן הגדול מאחיו, **כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א**, הנמנה על בכירי תלמידיו המובהקים של כ"ק מרן אדמו"ר בעל 'אמרי חיים' זי"ע מוויז'ניץ. מאז שחרית ימיו כשזכה להיכנס בשערי ישיבת 'בית ישראל ודמשק אליעזר' בשיכון ויז'ניץ, ללמוד בצל הקודש למשך תקופה קצרה ביותר, עלתה השלהבת מאליה ונכרכה נפשו בקשר נפלא ומופלא בנפשו של רבו המובהק, ממנו תוצאות חיים למאות ואלפים ברחבי כל העולם כולו, שדבקו באש מלהטת זו וזוכים לטעום את טעמה הענוג של עבודת השי"ת בחיות ובהתלהבות, בדבקות ובחמימות, אותם קנייני נצח שזכה כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א לרכוש עת חמדה נפשו בצל הקודש.*

*אם נרצה להבין באפס מה את מידת ההתקשרות של תלמיד לרבו, די יהיה אם ניכנס לכמה רגעים להיכלה של חצר הקודש תולדות אברהם יצחק בשכונת מאה שערים בעיר הקודש והמקדש, שם 'נתחשמל' על אתר בנוסח ויז'ניץ היוקד ובניגוני בית ויז'ניץ המשובבים כל לב ונפש. "לפני שנים", שח לנו כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א באחד השיחים, "כשהחלנו קמעא-קמעא להחליף את זמירות השבת ממה שהיו מזמרים אצלנו מימים ימימה לנוסח ויז'ניץ, היו כאלה מזקני העדה שהתקשו להסתגל לנוסח החדש שלא היה מוכר להם, **אבל לאחר שזכו גם הם לקבל את הטעם המיוחד של בית ויז'ניץ, כבר הבינו כי טוב סחרה של ויז'ניץ מכל סחורה אחרת...** הרי ה'ויז'ניצע נוסח' הוא 'מחלה מדבקת', שכל הנתפס בה אינו יכול להפרידה ממנו, ומידה טובה מרובה"...*

בשורות הבאות נציג מעט צרי ודבש מדשן ביתו הנפלא של כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א, מה שהעלה ברגשי הוד נאצלים בסוד שיח שרפי קודש, עת יצא לשוח בנאות דשא בהרי הגליל, כאשר זכינו באותם ימים להצטרף באורח נדיר ללוותו, להטות אוזן ולהסכית לב לאמרות נועם משוחי מגדים, אשר נפשו יצאה בדברו בהעלותו על נס זיכרונו את הימים הטובים שזכה לעשות בצל קודשו של הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע, בשילוב סיפורי צדיקים נפלאים ופנינים נבחרים מאוצרו המנוצר השמורים באמתחתו המקודשת כיין המשומר, לאורך ימים ושנים טובות.

אין לתאר ואין לשער את גודל השעה ההיסטורית שנקרתה לפנינו, להתלוות לכ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א בצאתו לשאוף את אווירן הצח והצלול של ערי הקודש צפת וטבריה. דווקא שם עלי דרך בשבילי ההרים הגבוהים המתנשאים לעומתנו, רגשי הלב נפתחים ביותר ועולים על גדותיהם בכיליון הנפש לימי קדם. תהילת ד' בפינו שזכינו להעלות את הדברים בכתובים ולהגישם לפני הקודש, כאשר קיבלנו הורמנא דמלכא לפרסמם בשער בת רבים על גבי במה מכובדת זו של 'המבשר תורני' לכבוד חג הסוכות, להחיות עם רב ולענג ישרי לב.

כתבם על לוח ליבך

עם צאתו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לשוח בשדה ולשאוף אווירא דארץ ישראל, פיו אינו פוסק לרגע מלספר בשיחתם של עבדי אבות. ברגע של הפוגה, אנו מנצלים את ההזדמנות ומבקשים לברר: **אולי מותר לשאול, מאיפה הרבי שליט"א יודע כל-כך הרבה סיפורי קודש?**

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א משיב בחיוך ובענוות חן: "את עיקר ידיעותיי רכשתי אצל מו"ר הרה"ק רבי יודא'לי מדז'יקוב זי"ע, וגם הייתי קונה הרבה מזקנים וישישים מהדור הקודם, וכן שמעתי הרבה מהגה"צ רבי נטע פריינד זצ"ל. רבי יודא'לי היה בעל-מספר נפלא ביותר, וכבר אמרתי כמה פעמים, **שאם הייתי רושם את כל מה ששמעתי מפי רבי יודא'לי, היו יכולים לפרנס מסיפוריו ארון ספרים שלם, ומה שנדפס בספר 'זכרון יהודה' שמסרתי לדפוס לפני איזה שנים, זהו רק מעט זעיר מזעיר משיחות קודשו העשירות בתוכן מופלא.**

"הייתי מגיע אל רבי יודא'לי בדרך-כלל בשעות הערב, והייתי עומד לפניו משך שעות ארוכות, כשהוא מספר ומשוחח עובדות והנהגות קודש של רבותינו הקדושים וצדיקי הדורות. כשחזרתי לביתי בשעות הקטנות של הלילה, כבר הייתי עייף ומותש מהעמידה הארוכה שעמדתי הרבה שעות, ולכן כשהתיישבתי להעלות את הדברים על הכתב, הרבה דברים יקרים נשכחו ממני וחבל על דאבדין.

"הרה"ח ר' חיים שנייבאלג ז"ל אמר לי פעם, שיקנה לי טייפ קטן שאוכל להקליט בו את הסיפורים והשיחות של רבי יודא'לי, כדי שלא יישכחו ממני, אך הוסיף להזהיר אותי שלרבי יודא'לי אסור לראות את הטייפ הזה, כי ברגע שהוא יבחין בו, כבר לא אוכל יותר להסתובב בביתו. אמרתי לו: 'תודה רבה על הרצון לקנות לי מתנה כזו, אך כל זה איננו שווה לי, שאם רבי יודא'לי יתפסני מקליט אותו, מרה תהיה אחריתי...

> "...בעת שהצדיקים מספרים סיפורים, הם מתכוונים להמשיך השפעות טובות על כלל ישראל, ולעתים צריך להוריד את ההשפעות בצורה כזו ולפעמים בצורה אחרת..."

"פעמים רבות היה רבי יודא'לי שואל אותי אם אני זוכר איזה סיפור מסוים שסיפר לי, כי רצה לבחון אותי אם אני אכן מקשיב לדבריו. לא תמיד ידעתי להשיב לו, והיה סונט בי בחיבה יתירה: 'א שאד ארויס צו געבן דאס הארץ אויף דיר, א שאד אויף יעדע ווארט וואס איך רעד צו דיר'... (חבל להוציא עליך את הלב, חבל על כל מילה שאני מדבר אליך)..."

אנו מעירים ומוסיפים את מה שמביא מרן רבנו שליט"א בס' 'זכרון יהודה' בשם רבי יודא'לי, על הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע מדז'יקוב, שבכל לילה כשהלך לישון היו עומדים אצלו כמה אנשים, וגם כשכבר התחיל לפשוט את בגדיו ונכנס למיטתו, היו האנשים עומדים שם והיה משוחח עמהם, ומרוב מתיקות הדברים לא הבחינו האנשים כי השעה כבר מאוחרת ביותר, עד שה'אמרי נועם' אמר להם: 'א גיטע נאכט' ואז הלכו.

דור לדור ישבח מעשיך

בהקשר לעבודת הצדיקים לספר ולשוח בעובדות קודש מצדיקי קמאי, מספר מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א:

"היו צדיקים שיכלו לספר הרבה סיפורי צדיקים, רק הסובבים אותם לא ידעו כיצד לדובב אותם. סיפר לי רבי יודא'לי, ששהה פעם בעיר קאשוי והלך לבקר את הגה"ק גאב"ד ראדומישלא זי"ע, שהיה חסיד צאנז נלהב ורצה לשמוע ממנו סיפורים ועובדות על הגה"ק ה'דברי חיים' זי"ע מצאנז, אבל ביודעו שהוא עוסק כל היום בתורה ואינו מתעסק בסיפורי צדיקים, לכן התחכם רבי יודא'לי ואמר לו בערמה: **'מה היה הרעש הגדול שעשו מהגה"ק מצאנז, הרי היו בדורו עוד הרבה צדיקים'?!**... כששמע הרב מראדומישלא

צור צדיק מושיעי. כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א בנאות דשא בשיח יקרות עם סופר 'המבשר'

שיח יקרות
דברים מעניני השעה
מגדולי ישראל שליט"א

כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א בעריכת שלחנו הטהור של כ"ק מרן אדמו"ר ה"ישועות משה' זי"ע מויזניץ ט' ניסן תשס"ב, נראים מרנן האדמו"רים מבעלזא, ויזניץ וסלונים שליט"א

את הדברים, התלהב מיד כאש לוהטת והתחיל לספר לו על הגה"ק מצאנז, עד שעה מאוחרת בלילה...

"כ"ק אאמו"ר [בעל 'דברי אמונה'] זי"ע סיפר שהרה"ק מנאסוויד זי"ע היה יושב כל יום אחרי תפילת שחרית ומספר בגדולתו של הגה"ק מצאנז ושיחתו יכלה להתמשך לשעה ארוכה. פעם כשדיבר על כמה מחלוקות שהגה"ק מצאנז ניהל ביד חזקה ובזרוע נטויה, אמר הרה"ק מנאסויד לסובבים אותו: אתם בוודאי חושבים שהגה"ק מצאנז היה גבר בגוברין ואדם חזק שכל העולם רעד ממנו, אך תדעו לכם שהיה איש צנום ונמוך קומה, והיה נראה כמו ילד בן י"א שנה... הגבאי ר' רפאל היה גבוה ואיש חסון, וכשהגיע קהל גדול לצאנז ביו"ט, לא הצליח הגה"ק מצאנז לצאת מבית המדרש מרוב הדוחק, **והגבאי ר' רפאל הרים את הגה"ק מצאנז על ידיו כמו שמרימים ילד קטן וכך הוציאו מבית המדרש נתון בתוך ידיו...** פעם אחת הגיע רבי אחד לצאנז והקהל נדחף סביבו, והחסידים שלו צעקו שכולם יזוזו הצידה לעשות מקום לרבם. אמר הגה"ק מצאנז לר' רפאל: 'אתה רואה איך עושים כבוד לרבי, לא כמו שאתה עושה לי'..."

"שמעתי פעם מהגה"צ רבי נטע פריינד זצ"ל, על מרן הגאון המפורסם רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל 'אבן האזל', שלמרות היותו מבני ליטא היה מרבה לספר ולשוח בשבחן של צדיקים ותלמידי מרן הבעש"ט הק' זי"ע. פעם אמר לתלמידיו: **'הקשיבו היטב לסיפורים שלי, כי עד שהמשיח יבוא לא תשמעו סיפורים כאלו'.** גם על הרה"ק ה'צמח צדיק' זי"ע מוויז'ניץ מובא שאמר שהוא מספר סיפורים שאמורים להיות בעתיד.

כוח וגבורה נתן בהם

מה באמת הפירוש בדברים האלו שסיפר דברים העתידים להתרחש? ביקשנו לדעת.

"הפירוש הוא פשוט", מסביר מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א בנעימה. "לצדיקים היה כוח מיוחד מן השמים לסובב את העולם כפי שהם יחליטו. לפעמים אנו רואים בהרבה סיפורים שיש להם כל מיני גרסאות, אחרי שצדיק אחד מספרו כך ואילו הצדיק השני מספרו אחרת. ולכאורה יבוא מישהו ויחשוב שאולי יש כאן סתירה בין דברי הצדיקים, אבל האמת היא שאין זו סתירה כלל, כי בעת שהצדיקים מספרים סיפורים, הם מתכוונים להמשיך השפעות טובות על כלל ישראל, ולעתים צריך להוריד את ההשפעות בצורה כזו ולפעמים בצורה אחרת. לכן ה'צמח' אמר שהוא מספר גם דברים שאמורים להתרחש בעתיד, כי בסיפורים הללו המשיך השפעות על העתיד להתרחש".

עוד מספר מרן אדמו"ר שליט"א כהמשך לדברים האמורים:

"אצל ה'צמח' הק' ראו בחוש איך הוא מחזיק את כל העולם כולו בידיו הקדושות, 'ער האט געפירט די וועלט מיט זיינע הענט'. סיפר לי רבי יודא'לי, שה'צמח' נכנס פעם לתפילת שחרית בשעה מאוחרת מאוד, בשתיים אחרי חצות היום, וכשהרים ראשו הבחין בשעון שהיה תלוי על הקיר והראה על השעה שתיים. ניגש ה'צמח' אל השעון והזיז במקלו את המחוגים כמה שעות אחורה, ואמר: **'וואס, די גוי פון וויען וועט מיר מחליט זיין וויפל איז יעצט די זייגער'?** (וכי הגוי מווינה יחליט לי מה השעה כעת?)... ואמרו החסידים שהחידוש היה, שאף אחד לא הזיז בחזרה את השעון כפי שהייתה השעה בתחילה, ועם זאת השעון המשיך להראות על השעה הנכונה והקבועה.

"מסופר על החסיד הוותיק רבי יצחק דוד פוקס זצ"ל, שלפני שהתחיל לנסוע אל מרן ה'צמח' זי"ע, נסע פעם אל הרה"ק רבי משה מסאוראן זי"ע על ראש השנה, וסיפר **שבעת שאמר הרה"ק מסאווראן 'גם כל העולם כולו חל מפניך', עשה תנועה בידיו וראו איך שמכניס את כל העולם כולו בתוך ידיו הקדושות...** זוהי גם-כן אותה בחינה, שהקב"ה נותן כוח מיוחד לצדיקים להיות מושלים בקרב תבל, להחזיק בידיהם את כל העולם כולו ולהחליט כדת מה יהיה, צדיק מושל ביראת אלוקים, פשוטו כמשמעו.

"...דאס איז די גרויסע כוח פון די צדיקים", בצעקה אחת הצליח הרה"ק מקארלין להוציא מליבו את כל ההבלים ולהכניסו לתוך גן עדן התחתון. טעמו וראו כי טוב ד', כי אחרי שטועמים כמה טוב ד', כבר לא רוצים לטעום שום דבר אחר תחתיו...".

"כשהציעו להגה"ק רבי פנחס הורוויץ זי"ע את הרבנות בעיר פרנקפורט, הלך לשאול בעצת רבו המובהק המגיד הק' ממעזריטש זי"ע. עצם המגיד הק' את עיניו והיה תפוס בשרעפיו כמה דקות, אח"כ נענה ואמר: **'העברתי כעת את כל העיר פרנקפורט במוחי וראיתי שאין בה שום פגם, ושפיר יכול אתה להיות שם רב'...**

בקדושה של מעלה. כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א עם להבחל"ח מחותנו הרה"צ רבי מנחם מונדרר זצ"ל

חבוקה ודבוקה בך:
חסידי קמאי שדבקו ברבותיהם הקדושים עד כלות הנפש

גם הדבקות הנפלאה של כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א ברבו הגדול – מרן ה'אמרי חיים' זי"ע, באה לידי ביטוי במהלך הטיול בפרדס. וכה שח לנו בנעימת קודש: "**הרה"ק רבי יודא'לי מדז'יקוב זי"ע היה מפליא תמיד את התקשרותם האיתנה של תלמידי דודו הרה"ק בעל 'דמשק אליעזר' זי"ע ברבם הק', עד שבכל פעם שרק הזכירו לפניהם את שמו הטהור, גם כעבור עשרות שנים מיום הסתלקותו, היו מורידים דמעות כמים מתוך רגשי געגועים עזים לדמותו האהובה שלא נשכחה מהם לעולם.**

"ובאמת יתכן שהדבקות הגדולה הזו נגזרת מכך שמרן ה'דמשק אליעזר' זי"ע לא זכה להאריך ימים על פני האדמה ונלקח מכל התלמידים בעיצומה של תקופת פריחתו כאן על אדמת הקודש, אחרי שהצליח להימלט מגיא ההריגה ולהתחיל לקומם את הריסות בית ויז'ניץ בארץ ישראל, נשבה ארון האלוקים במיטב שנותיו. וכך נולדה דבקות פלאית זו שכל התלמידים התגעגעו אליו בצורה בלתי רגילה ויוצאת דופן, כי כולם חשו באמת ובתמים שלא ניצלו מספיק את השהות בצילו הטהור בשנותיו המועטות עלי אדמות".

"**בחינה זו היא גם אצלי כלפי מורי ורבי ה'אמרי חיים' זי"ע**", ממשיך כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לטוות את נימי הזהב של התקשרות נפשו בנפש רבו. "**הרי מלבד אותה תקופה קצרה שזכיתי ללמוד אצל רבנו בישיבה הק' בשיכון, לא זכיתי לבוא הרבה פעמים לשהות בצל הקודש, היות ורבנו לא הרשה לי לבוא יותר מידי מחמת כיבוד אב,** כי חשש שמא יפריע הדבר לכ"ק מאמו"ר זי"ע שאני עוזב את המקום ונוסע לבני ברק; וכך יכולתי לבוא לשבות אצל רבנו רק פעמים ספורות, שבת אחת או שתיים במשך שנה שלמה, בתקופות שאבי הק' נסע לחוץ לארץ שאז יכולתי לנסוע מירושלים לבני ברק.

"משום כך, נולדה אצלי – עוד בחייו של רבנו – תשוקה עזה ביותר לזכות לנסוע לשבות בצילא דמהימנותא ולשאוב מתוך המעיין הנובע באר מים חיים טהורים, היות וכל פעם מחדש הייתה הנסיעה כרוכה בקשיים שונים. **ומשכבר זכיתי להגיע להסתופף בצילו של רבנו, היו עיניי בראשי לנצל היטב כל רגע מאותה הזדמנות פז שנקרתה לפניי לשהות בהיכלא דמלכא. עקבתי אחרי רבנו בכל תנועה, כל אמרת קודש שיצאה מפיו – נקלטה אצלי מיד, וכל הגה וזיז נחרט במוחי לאורך ימים ושנים, מגודל רשפי האהבה לרבנו שהיה מאיר את חיינו פשוטו כמשמעו**".

מוסיף כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א וממתיק את אוזנינו בדברים חיים וקיימים: "אם תרצו לדעת, למשל, עד כמה היינו קשורים לרבנו בלב ונפש, בכל הרמ"ח והשס"ה, אספר לכם, שבתקופת לימודיי בישיבה הק' בשיכון, היו פעמים שהתגנבנו החוצה מהיכל הישיבה בשעות הערב וחמקנו לבית הגבאים, שם עמדנו על-יד הדלת כדי לזכות לצפות בפני הקודש, כל פעם שהדלת נפתחה מחדש כשמישהו נכנס או מישהו יצא מתוך החדר. **היינו עומדים שם חצי שעה ויותר, פשוט לחזות בפני קודשו של רבנו ולמלאות את האסמים שבע מעצם ראיית הפנים המאירות באור יקרות.**

"כך גם היה בליל שבת קודש, אחרי שזכינו לשהות במחיצתו של רבנו בעריכת השולחן הטהור שנמשך על פני שבע-שמונה שעות מלאות דבקות והתעלות בהשי"ת. לכאורה היה מקום לחשוב, שאחרי שעות רבות אלו היה די בכך, אולם למעשה היינו הולכים בחשאי אחרי רבנו עד שנכנס לביתו ולחדרו, שם עמדנו על-יד הדלת מלאים השתוקקות לחזות בפנים המאירות, וכשהמשמש בקודש הרה"ח ר' דוד פישבך ז"ל פתח את דלת החדר כדי להכניס לרבנו כוס שתייה וכדומה, היינו נדחפים בחרך הצר שנפתח כדי להציץ פעם נוספת באותו אור גדול שזרח לישרים.

"זוהי אותה בחינה של התקשרות ששמענו מפי קודשו של רבנו על החסיד המרומם רבי מרדכי חנא פוקס זצ"ל, שאחרי עריכת ה'סדר נאכט' אצל הסבא קדישא ה'אהבת ישראל' זי"ע, הלך רבי מרדכי חנא וטיפס על החלון כדי לראות את הסבא קדישא אומר שיר השירים בנעימה. כשראה זאת דודו רבי משה אליעזר פוקס זצ"ל, גער בו בנזיפה ואמר לו: 'כזה בעל תאווה הינך, וכי ה'סדר' עצמו לא היה מספיק בשבילך?'... הם היו בעלי תאוות אמיתיים, אך תאוות קדושות אלו גרמו להם שתאוות אחרות לא מצאו אצלם מקום. הבלא מפיק הבלא".

מפטיר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ופונה לעברנו: "אתם האברכים הצעירים, לא תצליחו להבין אותנו לעולם, כי לא זכיתם להיות שם במחיצת הקודש. **רק מי שזכה להיות מן המסתופפים בהיכלו של רבנו, יוכל להבין את פשרה של אותה דבקות והתקשרות הנראית כיום אצל כל תלמידיו וחסידיו של רבנו, שזכרו הטוב אינו מש מנגד עיניהם לרגע.** אוי, כמה טוב היה לנו באותם ימים, כמה חיות שאבנו מכל רגע ששהינו בארבע אמותיו של רבנו, לשמו ולזכרו תאוות כל נפש".

עוד מספר שכשהציעו לשני האחים הקדושים הרבי ר' שמעלקא וה'הפלאה' את רבנות הערים, ניקלשבורג ופרנקפורט, לא ידעו להחליט האם ללכת לשם ולהיכן כל אחד ילך, וכשנכנסו יחדיו אל המגיד הק', אמר להם: 'ברוך הבא ר' שמעלקא ניקלשבורג'ר רב, ברוך הבא רבי פנחס פרנקפורט'ר רב'... וכך הותר הספק אצלם".

ובכן תן פחדך

בהמשך השיחה עלה הנושא של התקשרות החסידים לרבותיהם בדבקות אמיתית עד כדי חרדת קודש בבואם לפניהם באימה וביראה. וכה שח כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א:

"**פחד הבורא שהיה לצדיקים בדורות קדומים, היה באופן מופלא ביותר, עד שפחדם מפני השי"ת השפיע גם על החסידים שהיו דבקים בצדיק, שהתייראו מאוד מפני הצדיק.** שמעתי מרבי יודא'לי, שאצל הס"ק ה'אהבת ישראל' זי"ע היה פחד גדול מאוד להיכנס אליו, עד שהיו חסידים רבים שכשרצו להיכנס בקודש פנימה, ניגשו אל הדלת וחזרו לאחוריהם ושוב ניגשו אל הדלת וחזרו אחורה, מרוב יראת הרוממות שהייתה סביב מרן ה'אהבת ישראל'. רבי יודא'לי הוסיף וסיפר, שאפילו בניו הקדושים יראו ממנו ולא העזו לדבר אתו סתם כך.

"שמעתי מדודי הרה"ג ר' אברהם העליר זצ"ל על זקני הגה"צ רבי שמואל העליר זצ"ל אב"ד צפת, שנולד בלובלין בתקופת החוזה הק' זי"ע, והחוזה הק' אמר לו פעם ששורש נשמתו היא מארץ ישראל ולכן עליו לעלות לארץ הקודש. יחד אתו נסעו הוריו וזקניו, ולפני נסיעתם הלכו להיפרד מכל צדיקי הדור שהתגוררו בפולין. כשהגיעו אצל היהודי הקדוש זי"ע, לקח היהודי הק' את ידו של רבי שמואל והכניסה לתוך פיו הקדוש, ואמר לו: '**הנה אתה רואה שאין לי אפילו שן אחת, תדע לך, שאם יספרו לך ברבות הימים, שהיה פעם צדיק אחד שמרוב פחד הבורא נשרו לו כל שיניו, תוכל לומר שזו לא גוזמא, כי אני הוא אותו צדיק, וכל שיניי נפלו מפחד הבורא**'..."

"ס'איז א מוירא'דיגער מעשה", מפטיר מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א ומוסיף לספר על פחד החסידים מפני הצדיקים שנגזר כפועל-יוצא מפחד הצדיקים מהדר גאון עוזו יתברך: "הפחד שהיה לחסידים אצל מרן הס"ק ה'אהבת ישראל' זי"ע, היה כאין וכאפס לעומת היראה העצומה שהייתה לחסידים של מרן ה'צמח צדיק' מפני רבם הקדוש. החסידים היו נכנסים אל ה'צמח' למשך חצי דקה והיו יוצאים רטובים מזעה מרוב הפחד הגדול. הפלא הוא, שלעומת הפחד הגדול שהיה לחסידים הגדולים, היה ה'צמח' מגלה גינוני חיבה מופלגים כלפי היהודים הכפריים שבאו לחלות פניו מחבל בוקובינה, והיה יושב איתם שעות רבות ומשוחח עמהם בשיחות חולין.

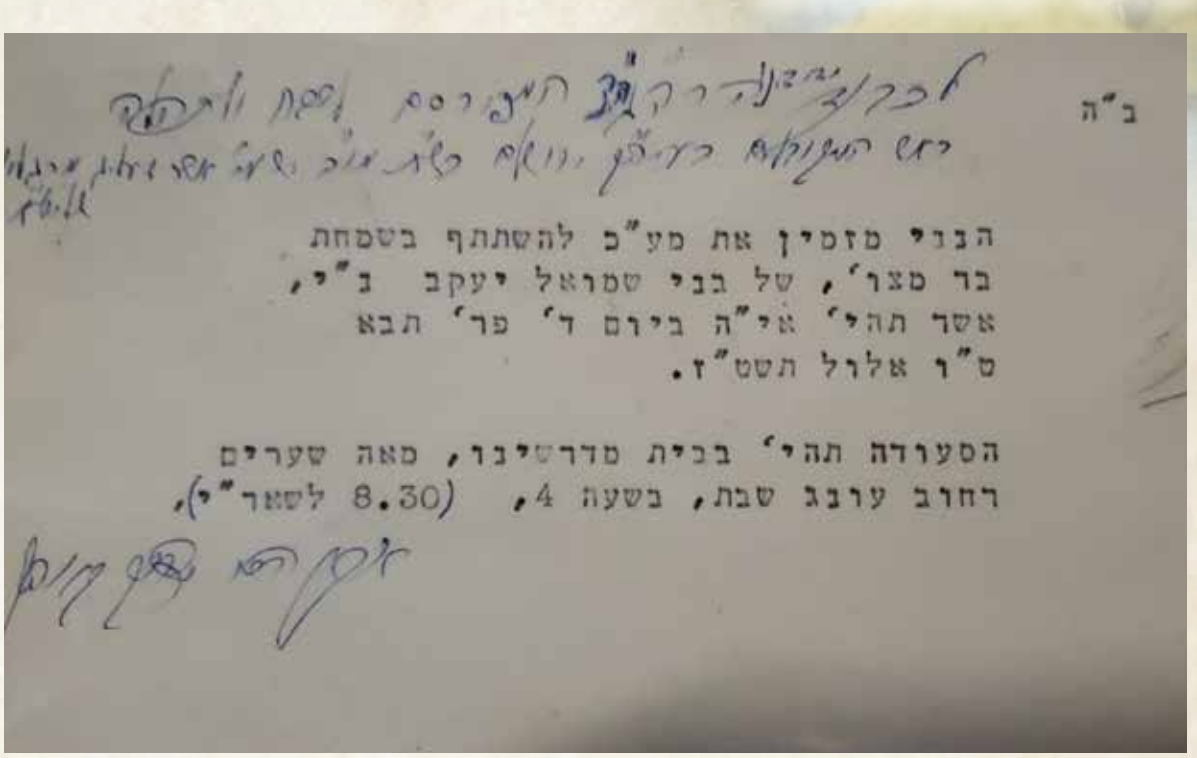
"החסידים הוותיקים לא יכלו לסבול זאת, שהם יושבים אצל הרבי בקודש פנימה רגעים אחדים, ואילו דווקא אותם פחותים זוכים ליהנות מזיו מלכותו של רבם הקדוש. ופעם אחת כשהגיע אחד מיהודים אלו (הם היו מכונים בפי החסידים: 'דייטשן') אל ה'צמח' וישב בחדר זמן ארוך, לא יכול היה החסיד המופלג רבי יצחק דוד פוקס זצ"ל יותר להבליג לנוכח המחזה, ופתח את הדלת ושאל את ה'צמח' בסערת רגשות: '**רבי, וויפל עבירות וועל איך דארפן נאך טוהן אז די רבי זאל טוהן מיט מיר פאברענגען**'?! (כמה עבירות אצטרך לעשות כדי שהרבי ישוחח עמי כמוהם?!)..."

וידריכם בדרך ישרה

בהמשך ננעצת השיחה במנהג הצדיקים לומר הדרכה לחסידים, בעוד שהיו צדיקים רבים שנמנעו מלהדריך את אנשי שלומם בהדרכות מפורשות, כי אם בבחינת 'וילך משה וידבר'. "**אצל צדיקי בית טשערנאביל היו נוהגים לתת הדרכות לחסידים, כפי שרואים בספר הק' 'ליקוטי תורה' שנדפסו בראשו הדרכות ישרות מהמגיד הק' מטשערנאביל זי"ע**", מזכיר מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א ומעלה מעשה נפלא ששמע בימי צעירותו על כוח הדרכתם של הצדיקים לשוחרי פניהם:

"הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע הגיע פעם לעיר אחת וכמה אברכים הגיעו אליו לקבל ממנו הדרכות בעבודת השי"ת. היה

שיח יקרות
דברים מעניני השעה
מגדולי ישראל שליט"א

גדלתי בין החכמים. הזמנת הרה"ק ה'דברי אמונה' זי"ע לשמחת הבר-מצוה של בנו הגדול כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א להגרא"ז מרגליות זצ"ל

בחבורתם אברך שהיה 'א עולם-הזה'דיגער יונגערמאן', שרצה לעשות 'לייבן א טאג' (מוסיף האדמו"ר שליט"א בצחות: 'הוא חשב שיעשה 'לייבן א טאג', שהרי לא ידע ולא הבין מה נקרא לייבן...), ולא הלך אל הרה"ק מטאלנא, אבל לבסוף התבייש כשנוכח לראות שכולם הלכו ורק הוא נותר מאחור, ושלא בטובתו נכנס להיכלו של הרה"ק מטאלנא.

"מיד בהיכנסו כבר הבין הרה"ק מטאלנא מיהו העומד לפניו ושאל אותו לרצונו. השיב האברך שהוא רוצה לעשות תשובה. אמר לו הרה"ק מטאלנא: 'אתן לך סדר תשובה ותעשה ככל אשר אנכי מצווך היום'. התחיל הרה"ק מטאלנא לפרט לפניו את כל סדר יומו כפי שנהג עד עכשיו: **'מחר, תקום בבוקר ושתֵה כמה כוסות קפה יחד עם מספר חתיכות עוגה... לך להתפלל ואחרי התפילה תאכל 'א גיטן פרישטיג' עם חמאה וגבינה. אחר-כך תלך לעבודה כמה שעות, ובסיום העבודה תאכל חתיכת בשר גדולה עם תוספות. אחרי האכילה, לך לישון שעתיים ותלך לבית המדרש ל'מנחה-מעריב', שם תדבר עם כמה אנשים על החדשות בעיר, עד שהלילה יפרוש כנפיו, אז תלך הביתה ושוב תאכל מספר מאכלים דשנים ותשכב על מיטתך לישון'**... כך פירט לפניו הרה"ק מטאלנא את כל סדר יומו ואמר לו שזהו סדר התשובה שלו.

"שמח האברך מאוד, כי היה בטוח שהרה"ק מטאלנא יטיל עליו תעניות וסיגופים שלא יוכל לעמוד בהם, והנה הוא פוקד עליו להמשיך לנהוג כפי שנהג עד עתה. כך הגיע לביתו שמח וטוב לב. שאלו אותו בני-ביתו: מה אמר לך הרבי? השיב האברך, שהרבי אמר לו שימשיך להתנהג כפי שהתנהג עד היום, ואף נתן לו סדר יום מפורט שיתחיל לנהוג בו ממחר בבוקר. אמרה לו האשה: 'סדר זה נתן לך הרבי רק בשביל מחר, אבל מה יהיה בעוד שני ימים'? לא ידע האיש מה לענות לה. דיברה לו האשה שילך שוב אל הרה"ק מטאלנא וישאל אותו מה יעשה מוחרתיים. הלך האברך אל הרה"ק מטאלנא ושאל אותו כיצד יתנהג בעוד יומיים. הפטיר לעברו הרה"ק מטאלנא ואמר לו בתוכחת מוסר: **'איני מבין! אחרי הנהגה כזו שתתנהג מחר, עוד תרצה לקום ממיטתך ולהתחיל את היום למחרת? אתמהא'...**"

מוסיף כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ומפליג בסיפורי קודשו בנעימה:

"זו הייתה דרכם של הצדיקים, להוציא יהודים מתוך העולם הזה, אבל לא בעל כורחם, הם לא לקחו מהם את העולם הזה, אלא הם נתנו להם עולם הזה, הוציאו אותם מהעולם הזה הגשמי והכניסו אותם לעולם הזה הרוחני. היה מעשה אצל הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי"ע שהיה מחזיר בתשובה אלפים ורבבות בדרשותיו המעוררות, עד שאמרו עליו שעשה פ"ד אלפים בעלי תשובה.

"פעם הגיע הרה"ק מקארלין לעיר אחת וכל תושבי העיר הלכו לבית המדרש לשמוע את דרשתו. היה שם אברך אחד שידע שכל מי ששומע את דרשותיו של הרה"ק מקארלין, מיד נהפך להיות 'ערליכער יוד', והוא שרצה להישאר משוקע בגשמיות, לא רצה ללכת אל הדרשה. אך זוגתו הפצירה בו שילך לבית המדרש, באומרה שהיא מתביישת מחברותיה שכל בעליהן הלכו לבית המדרש ורק הוא נותר לבדו בבית.

"בלית ברירה הלך האיש לבית המדרש, אך מכיוון שלא רצה לשמוע את הדרשה, נכנס ועמד בין המעילים שתלו ב'פאליש' מחוץ לבית המדרש, בחושבו שכך לא ישמע את הדברים ולא ימאס בהבלי העולם הזה. כך עשה, הוא נעמד בין המעילים ולא שמע כלום. באמצע הדרשה, צעק הרה"ק מקארלין בקול גדול ואמר "אוי". ויהי כששמע האברך צעקה גדולה זו, מיד נהפך לבבו ונהיה איש אחר, בריה חדשה...

"**דאס איז די גרויסע כוח פון די צדיקים**", מסיים מרן אדמו"ר שליט"א את הסיפור המופלא, "**בצעקה אחת הצליח הרה"ק מקארלין להוציא מליבו את כל ההבלים ולהכניסו לתוך גן עדן התחתון**. טעמו וראו כי טוב ד', כי אחרי שטועמים כמה טוב ד', כבר לא רוצים לטעום שום דבר אחר תחתיו".

לראות בתפארת עוזך

מכאן מתמשכת השיחה על עבודת התפילה של הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע, עליה מדגיש כ"ק מרן אדמו"ר מתוא"י שליט"א שהייתה באופן שאי אפשר לתארו בכלל והכניסה את כל המתפללים לאטמוספרה עילאית שאין בדומה לו, טעמו וראו כי טוב ד' כפשוטה.

"אנחנו, שזכינו לחסות בימי בחרותנו בצל קודשו והתפללנו אתו כל יום תפילת שחרית, ראינו מהי חיצוניות הבאה מתוך פנימיות, יקוד אש הבא מתוך לב סוער ורוגש בהתלהבות שקשה לתארה. **עד היום אנו זוכרים את להט תפילותיו, בהתהלכו בין שורות הבחורים שסבבוהו כחומה והיה עושה תנועות התלהבות בידיו כמי שבא להדליק מנוע של מכונית. זיכרונות קודש אלו לא יֵצאו לעולם מתוך ראשנו, כי התלהבותו זו הדביקה את כל הבחורים שהתפללו אז באש להבה ועד היום התלהבות זו ממשיכה להבעיר את הלבבות.**

"בכלל, בפסוקי דזמרה ראינו אצל רבנו עבודה גדולה ויתירה גם בימות החול ובפרט בשבת קודש. הוא לא התייחס כלל אל הש"ץ שעמד על מקומו וסיים את הקטעים לפי הסדר עד שהגיע ל'נשמת' ועזב את העמוד. רבנו היה נעמד בכניסה לבית המדרש בצד מערב כשפניו מוסבות אל הקהל שעמד בשתי שורות ארוכות, והחל 'ידיד נפש' בקול אדיר וחזק כשהוא מתהלך בינות הקהל ומלהיב את לבבם בתנועות ידיו הקדושות עד שכל היכל בית המדרש היה רועש וגועש באש התפילה. משהגיע הש"ץ ל'נשמת', נהיה שקט בהיכל וקולו היה נשמע כשהוא שואג ואומר: 'יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעוות...' אה, מי יתן לנו תמורה לרגעים מרוממים אלו".

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מעלה בשיחתו את רגשי ההתלהבות והחמימות שהיו מנת חלקם בצל הקודש: "ראיתי 'וואוט' נפלא בשם המגיד הק' ממעזריטש זי"ע, דלכאורה קשה קראי אהדדי, פסוק אחד אומר "הוי כל צמא לכו למים", ופסוק שני אומר "כי ד' אלוקיך אש אוכלה", וביאר הרבי ר' בער, כי לפעמים בא היצה"ר ומסית את האדם לעבור עבירה, ומכניס בליבו 'ברען' גדול לעשות את העבירה, ובכדי להשקיט את האש הרעה הזו, נאמר "הוי כל צמא לכו למים", ולפעמים יש שהיצה"ר בא ומכניס קרירות בליבו של אדם, בחינת "ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים", ע"ז נאמר "כי ה' אלוקיך אש אוכלה", וצריכים להתגבר כארי לעבודת הבורא אש קודש.

"בקרב הבריות נודע בעיקר על התלהבותו הגדולה של רבנו בשבת קודש, בתפילות ובשולחנות, אך לא ידועה כל-כך עבודתו והתלהבותו בתפילות ימות החול, ובעיקר בפסוקי דזמרה שהיו בלהב אש. **אפשר לומר שרבנו חידש והחיה את העניין של פסוקי דזמרה בוויז'ניץ, הוא היה מסתובב בכל ביהמ"ד בפסוקי דזמרה ומלהיט את הקהל באשו הגדולה עד אחרי 'ברכו'. ער האט אריין געלייגט א נייע טעם אין פסוקי דזמרה.** בשנים הראשונות להנהגת מלכותו, היה נועל את דלתות ביהמ"ד, כדי שהמאחרים לבוא לא ייכנסו".

אש לפניו תלך

ממתיק כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א נועם מגדים: "שאלתי פעם את אחד מזקני החסידים מה הטעם שצדיקי בית ויז'ניץ נהגו להסתובב בתפילה? והשיב לי: 'וכי היה זה מנהג? הרי כל עצמותיהם בערו ולהטו באש התפילה, ולא היו מסוגלים לעמוד על מקום עומדם מרוב הלהט. וועז ס'איז דא א פייער לויפט מען... **הסתובבות שלהם הייתה רק פועל יוצא כדי להפיג קמעא את התלהבותם, לא היה זה מנהג מיוחד שכעת אמרו לעצמם אנחנו הולכים להסתובב בהיכל ביהמ"ד**... כפי שרבי יודא'לי היה מספר בצחות על אחד הפשוטים, שאמר פעם ביום השבת בבוקר לזוגתו שתיתן לו את הטלית של ימות החול, כי הוא מתכונן היום להתפלל בהתלהבות ומן הסתם יזיע בתפילתו, ואינו רוצה שהטלית של שבת תתלכלך מהזעה..."

עוד מוסיף כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לשבר את אוזנינו במתיקות נפלאה שאין בדומה לה:

"חשוב לי להדגיש שאצל מרן ה'אמרי חיים' זי"ע היינו רואים פעמים רבות הנהגות פלא, עד שאפילו באמצע תפילה לוהטת היה יכול לסמן בידיו להתחיל למהר בתפילה, ובתוך כמה דקות סיימו להתפלל. היה פעם בתפילת שחרית בימות החול, כל בית המדרש להט כיורה רותחת וכולם התפללו בהתלהבות ובקול רעש גדול, ולפתע סימן הרבי בידיו והתחיל להתפלל במהירות עד שתוך מספר רגעים הגיעו ל'שמונה עשרה'. סיפר לי אז אחד מחשובי החסידים שהרגיש שהוא עומד להתפוצץ מרוב כעס ורוגז, וכמעט ניגש אל הרבי לסטור על לחיו... אחרי התפילה הוא ניגש לצדיק המסתורי רבי דוד לייב שווארץ זצ"ל ושאל אותו: 'מה קורה כאן? מה הרבי רוצה מאתנו? למה הוא עושה לנו ככה?' אמר לו רבי דוד לייב שבלילה ישיב לו תשובה.

"בלילה, אחרי תפילת מעריב, ניגש הלה לרבי דוד לייב ואמר לו: 'נו'... שאל אותו רבי דוד לייב: 'תגיד לי, אכלת היום פת שחרית?' אמר החסיד שלא היה מסוגל לאכול מרוב כעס. 'ארוחת צהריים אכלת?' ג"כ לא. אמר לו רבי דוד לייב: 'הו, **זוהי הנקודה! דאס האט דער רבי געוואלט - זה מה שהרבי רצה; לפעמים אדם מתפלל בהתלהבות גדולה ובטוח בעצמו שכבר הגיע לשיא השלמות ולתכלית הנרצה, לכן הוא הפסיק את ההתלהבות בשיאה, כדי לתת הרגשה שעדיין יש מה לתקן, מ'דארף נישט אויס פירן אלעס אין איין מאל**'. וכפי שפירשו צדיקים 'הבוחר בשירי זמרה', שהקב"ה בוחר ואוהב דווקא את השיריים שנותרו בלב פנימה יותר מאשר את התפילה עצמה שכבר יצאה מן הלב".

תם ולא נשלם.

יומא דהילולא
מהליכותיהם בקודש
של צדיקי הדורות
יוסף מאיר האס

הוֹשַׁע נָא
תֵּל תַּלְפִּיוֹת

זיכרונות נרגשים עתירי גילויים מפרקי חייו הנאדרים בקודש של
כ"ק מרן אדמו"ר ה'תפארת מרדכי' זצוק"ל מפיטסבורג

ברב-שיח מרתק ורווי געגועים לדמותו הקורנת שהאירה לארץ ולדרים עליה

הרה"צ רבי **יעקב לייפער** שליט"א ראש ישיבת פיטסבורג
הרה"ח ר' **יצחק וייס** שליט"א יו"ר מכון להוצאת ספרי בית פיטסבורג
הרה"ג ר' **אברהם משה שוורץ** שליט"א ראש כולל וראש וועד החבורות בחצר הקודש פיטסבורג

קשה להאמין כי כבר חלפה לה שנה תמימה מאז עלתה בסערה השמיימה נשמתו הטהורה של האי רעיא מהימנא, אוהבם ואביהם של ישראל, חכו ממתקים וכולו מחמדים, צדיק נשגב אשר קדוש ייאמר לו, **כ"ק מרן אדמו"ר בעל 'תפארת מרדכי' זצוק"ל מפיטסבורג**, שהסתלק לגנזי מרומים בעיצומם של ימי השמחה בחג הסוכות, וכפי שהמליצו רבים וטובים במעמד ההלוויה רווי הדמעות, כי איווה הקב"ה לקיים מצוות 'ולקחתם לכם פרי עץ הדר', כמאמרו של זקנו הגדול הרה"ק הרבי ר' מרדכי'לה מנדבורנה זי"ע, אשר גם הוא עלה ונתעלה לישיבה של מעלה ביו"ט ראשון של חג.

רק לפני שנה בזמן הזה, עמדו רבבות אלפי ישראל בכל מקומות מושבותיהם והעתירו בתפילה ובתחנונים בימי הרחמים והסליחות, לרפואתו השלמה של המנהיג הנערץ והרועה הנאמן שקבע משכן קודשו באשדוד של מעלה ומשם הפיץ את אורו הבהיר בזהרי חמה על פני כל הארץ. עתה, בחלוף השנה הראשונה מאז התייתמו מאות ואלפים שהיו קשורים לדמותו הקורנת בעבותות של אהבה רבה ואהבת עולם, עולים הרגשות הכאובים שהוטמנו במעמקי הלב לאורך ימות השנה שעברה עלינו לטובה, צפים הם מול העיניים הדומעות בערגה ובגעגועים לימי ההוד וההדר שהיו ואינם.

כה טרייה היא האבדה הגדולה עד שהדברים הנאמרים והנשמעים נהגים מפיהם של החסידים ואנשי המעשה בחצר הקודש פיטסבורג בלשון הווה. עוד לא חלפה שנה מאז נפרדו מרבם אלופם ומאורם מרן רבנו זצוק"ל, עוד לא הספיקה העדה הקדושה להתאושש ולחזור לעצמה אחרי השבר הגדול אשר הושברו לבבות כולם על השריפה אשר שרף ד', וכבר נדרשים הם לחזור ולהתכנס יחדיו באספת מרעים להעלות זיכרונות הוד ושביבי אש בשולי אדרת הנהגתו הרוממה של מרן רבנו זצוק"ל.

מדובר אפוא במציאות בלתי נתפסת בשכל האנושי. שלושים שנות השובע במחיצת הקודש היו להם ולכל בני חבורתא קדישתא תקופת גן עדן עלי אדמות, פשוטה כמשמעה. בכוחותיו המופלאים ובידיו האמונות, טיפח והטפיח רבנו את עדת צאן מרעיתו בכל המידות והמעלות בשלמות ובאיכות; ברוחב דעתו ובדבקותו הגדולה בתורת אמת, רומם והעלה את השגותיהם של זקנים עם נערים בעסק התורה ולדבקה בה באהבה ובשמחה; בתבונות כפיו ובהנהגתו הרוממה, ירד מן ההר אל העם לפקוח עין ולשים לב לשמוח בשמחתם ולהצטער בצערם של ישראל קדושים; ובאהבתו היוקדת לכל יציר נוצר באשר הוא, השיב רבים מעוון וקירב אלפים לאבינו שבשמים במתיקותו ובנועמו הבלתי-נשכחים.

כל הטוב והיקר שנמנה כאן בזעיר אנפין ובקצירת האומר, היה מנת חלקם של חסידי פיטסבורג שהיו חקוקים ומונחים על לוח ליבו הטהור של רבנו כל הימים לרבות הלילות. תמיד היו עיניו וליבו נתונים לכיוונה של חצר הקודש ובני היכלא קדישא, לדאוג לכל

ויזמרון לך שירין ורחשין. רבנו בניגוני הקודש בשולה"ט חוה"מ סוכות תשע"ו

צרכיהם הגשמיים והרוחניים בכל מילי דמיטב, למלאות אסמיהם שבע מדשן ביתו ומאוצרו המנוצר, לטוב להם כל הימים בזה ובבא. משכך, אין זה פלא כי הדיבורים הנרגשים והזיכרונות הדומעים עודם עומדים נגד עיניהם הלחות, כאשר דבריהם הם זיכרונם ומעשיהם הם הנצחתם.

ישבו עמנו ב'רב שיח' העמוס עדויות נפלאות מאותן שנות הנהגה בלתי-נשכחות, בבית בנו חביבו של מרן רבנו זצוק"ל, המשפיע הרה"צ רבי **יעקב לייפער** שליט"א - ראש ישיבת פיטסבורג, הרה"ח ר' **יצחק וייס** שליט"א - יו"ר מכון להוצאת ספרי בית פיטסבורג, והרה"ג ר' **אברהם משה שוורץ** שליט"א – ראש כולל אברכים 'בית אבי' דחסידי פיטסבורג וראש וועד החבורות בחצר הקודש פיטסבורג.

התארכה לה השעה והתמשכה לה השיחה, אבל כאן בביתו של ראש ישיבת פיטסבורג שליט"א עמד הזמן מלכת. ההרגשה הפנימית הייתה כי דמותו ההדורה של בעל ההילולא רבנו זצוק"ל כמו מרחפת בחלל הסלון, מביטה ומקשיבה לתורתם של בנים העוסקים בשיחתם של עבדי אבות. שעות רבות ונפלאות במחיצתו ובהיכלו של רבנו, נושא עמו כל אחד מהיושבים סביב השולחן, ועתה הזמן גרמא לפרוק את העידית שבעידית מתוך מאגרי הזיכרונות, למען ידע דור אחרון צדיק מה פעל, וידידות תזכור ממנעימיך.

חודש שכולו תענוג

"הימים חולפים והשבועות עוברים ביעף והנה אנו כבר בסיומם של י"א חודשי האבלות על הסתלקות אדוני אבי מורי ורבי זצוק"ל", פותח **ראש הישיבה שליט"א** את שיח היקרות לקראת יומא דהילולא קמא. "כמובן, שהרגשות והגעגועים עולים ומתגברים יותר ויותר מיום ליום, בפרט בימים אלו של חודש אלול וההכנה דרבה לקראת ירח האיתנים העמוס בימים-טובים ובמעמדי קודש מרוממים, כשאנו מעלים על נס זיכרוננו איך היו נראים ימים אלו בצילו הטהור של אבי הק' רק לפני שנתיים, דמעתינו על לחיינו בערגה עצומה, כי נכסוף נכספתי לראות בתפארת עוזו כפי שהורגלנו משך כל השנים.

"**רק לשמוע את רבנו באמירת 'לדוד ד' אורי וישעי' על-יד ארון הקודש הפתוח, בנעימה משתפכת ובהגייה מסתלסלת שעוררה את כל השומעים לתיקון המעשים ולאהבה את ד' אלוקינו, מתוך הבנה והכרה כי אכן אין לנו משאלת-לב אחרת מלבד הזכייה של 'שבתי בבית ד' כל ימי חיי לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו'**, כאשר במחיצתו של רבנו הייתה האווירה המיוחדת הזו מורגשת במוחשיות בליבו ובנפשו של כל אחד ואחד, כי אכן רצה וביקש עבור עצמו ועבור כולם שיזכו לטעום כי טוב ד' ולהתענג על זיו השכינה.

"בפרט עת היה רבנו מפרש לפעמים – כמנהג אביו הגדול זקני הק' בעל 'אמונת אברהם' זי"ע - את הפסוקים בדרוש של התעוררות, וכפי שזכורני שפירש פעם הלשון 'אחת שאלתי מאת השם', לשון שאלה והלוואה, ואנו אומרים להשי"ת: 'ריבונו-של-עולם, מיר בארגן זיך פאר דיר' (אנו מלווים את עצמינו אליך, אם אין אנו זכאים לחסדים מצד הדין שנקבל אותם בתורת הלוואה)... **ובראש השנה יכול היה להיערך מעמד זה של אמירת 'לדוד ד' אורי וישעי' בפתח ארון הקודש למעלה משעה בכביות ובתחנונים כנהוג וכמקובל בחצרות הקודש לבית נדבורנה**".

מוסיף ומספר ראש הישיבה כדי שנבין עד כמה שגבה עבודת קודשו של רבנו לפניי ולפנים בימי חודש תשרי: "כולם זוכרים שבראש השנה היו מסיימים את התפילה זמן מועט לפני השקיעה וכל היום כולו היו נמצאים בבית המדרש באווירה מרוממת של תשובה והמלכת הקב"ה על כל העולם כולו, וכן זכורה לכול אותה עבודת עבודה ביום הקדוש לאורך היום כולו, ולאחר-מכן ימי חג הסוכות בעבודת הנענועים שנמשכו שעות ארוכות עד צוהרי היום,

עם הניגונים והנוסחאות באמירת ההלל בשמחה ובחדווה בכל יום מימי החג, ועולה על כולנה יו"ט שמחת תורה שסיימו את ההקפות השניות כשכבר האיר ועלה השחר ביום אסרו-חג, אחרי ריקודים נלהבים משך שעות ארוכות בליל וביום החג, וכמובן בתווך כל המעמדים הרבים של ירח האיתנים שסחטו את הכוחות הגשמיים עד תומם.

"סיפר לי יהודי אמריקאי שהיה מגיע בכל שנה להסתופף בצל הקודש באשדוד, שפעם בהיכנסו לאבי זצוק"ל בקודש פנימה בשלהי חודש אלול עם הגעתו ארצה, שח לפניו את אשר על ליבו שאין בכוחותיו להשתתף וליטול חלק בכל המעמדים של ירח האיתנים הנוטלים את אחרון הכוחות. בתגובה על-כך השיבו אבי הק': **'אני נותן לך עצה טובה, קח את הגוף ותתלה אותו בתוך הארון מראש השנה ועד אחרי שמחת תורה... כי בחודש זה אין מקום לגוף כלל, רק הנשמה פועלת ומוזנת מכל הימים-טובים והמעמדים'...**"

שבירה לצורך בנייה

"מובן מאליו שאם זו הייתה העצה הטובה שנתן לאחרים, בוודאי הוא עצמו השתמש בה תמיד, לא רק בימי חודש תשרי אלא כל ימות השנה, בהיותו משבר כליל את גופו הטהור למען שמו באהבה, בעבודת הקודש בדחילו ורחימו בכוחות לא-לו, בהשתפכות הנפש מתוך מתיקות ונעימות שאין בדומה לה. וכששאלני מאן-דהו אחרי ההסתלקות איזה יו"ט זכור לי במיוחד בהיכלו של אבי הק', נעניתי ואמרתי לו אחר מחשבה, שאין יו"ט אחד מיוחד יותר מהשני, כי כל יו"ט וכל שבת היו אצלו בהתרוממות נפלאה הזכורה לכולם והחקוקה על לוח הלב ברגשי הוד.

"זכורני שהתבטא פעם בליל שמחת תורה אחרי התפילה ואמר: **'אתמול בלילה** (ליל הושענא רבה) **עליתי על יצועי למשך שעתיים בלבד, אבל עכשיו יו"ט שמחת תורה וצריכים לרקוד ולפזז לכבוד התורה הקדושה, ואם אין כוחות לרקוד, רוקדים בלי כוחות, העיקר שלא נשכח לרגע כי היום שמחת תורה ואפשר לפעול בריקודים כל מיני השפעות טובות'**... ואכן עבודתו הרוממה ביו"ט שמחת תורה הייתה למעלה מדרך הטבע, בפרט במוצאי יו"ט שסיימו את נעילת החג כמה שעות אל תוך הלילה עם שיחת קודש נלהבת ומעוררת לסיכום ימי ההוד שעברו עלינו לטובה, ובשעות הקטנות של הלילה התחיל מעמד 'הקפות שניות' שהסתיים כאמור באור הבוקר".

מציין ומוסיף **הר"י וייס** כהשלמה לדברים הנפלאים: "ככלות ימי המועדים של חודש תשרי, כמעט בכל שנה היה רבנו נחלש ביותר ונאלץ להסתגר למנוחה לכמה ימים, אחרי ששיבר את גופו לגמרי במהלך ירח האיתנים בעבודתו המרוממת. אירע פעם שאחד מחשובי הרבנים באשדוד השיא את אחד מילדיו בתחילת חודש חשוון, והגיע להזמין את רבנו להשתתף בשמחתו, אולם משששמע לאחר-מכן שרבנו לא היה מסוגל לצאת מביתו מחמת גודל חולשתו, נענה וסיפר **שהיה נוכח בבית המדרש באחד מימי חול המועד וראה את עבודת הקודש באמירת ההושענות עם הפירושים הנפלאים והמעוררים שהשמיע רבנו תוך כדי אמירת ההושענות, והוא אכן מבין זאת ויודע שבאמת חלש ותשוש הוא, כי ראה מקרוב כמה כוחות משקיע רבנו למעלה ממה שהוא מסוגל בדרך הטבע**".

באור פניך תבהיקם. בריקוד עם בנו בכורו ממלא מקומו כ"ק מרן אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א

הרה"ח ר' יצחק וייס שליט"א

"...אחד שהיה נוכח בבית המדרש באחד מימי חול המועד וראה את עבודת הקודש באמירת ההושענות עם הפירושים הנפלאים והמעוררים שהשמיע רבנו תוך כדי אמירת ההושענות, והוא אכן מבין זאת ויודע שבאמת חלש ותשוש הוא, כי ראה מקרוב כמה כוחות משקיע רבנו למעלה ממה שהוא מסוגל בדרך הטבע...".

ימים רבות ולמזכרת נצח; ברבות השנים נאספו עשרות מחברות כאלו עם תוכן עשיר ואוצר בלום משיחותיו והליכותיו של רבנו בקודש פנימה, הנחשב לנכס עצום שלא יסולא בפז]:

"פעם יצאתי עם רבנו מבית המדרש ושברו שם קיר ליד בית המדרש כדי לבנות שם משהו נוסף, ורבנו אמר לי: **'הינך רואה! כשרוצים לבנות – צריך לשבור; כשרוצים לבנות ברוחניות – צריך לשבור את הגוף'**..."

הוא היה אומר.

במלחמתה של תורה

כל עיקר חיותו של רבנו היה מלימוד התורה והיא זו שהייתה משוש חייו ונקודת לבבו הטהור. כל סובביו מעידים בעיניים דומעות על גודל אהבת התורה שיקדה בו בכל הרמ"ח והשס"ה, באהבתה ישגה תמיד ובחמדתה השתעשע לילות כימים מתוך התמדה רצופה ויגיעה עצומה, בעודו צולל למים רבים אדירים במעמקי ים התלמוד, שולה פנינים יקרים ומרגליות טובות מדובשנה של תורה, ומעלה בחכתו חידושים נפלאים הבנויים לתלפיות בהילוך דרוש ופלפול כיד ד' הטובה עליו, וכפי שניתן היה לראות בכל עת מצוא, כיצד רבנו משתעשע בפלפולי דאורייתא עם תלמידי הישיבה שהיו חביבים עליו ביותר.

"לא אחת", מספר לנו **הרא"מ שוורץ** נרגשות, "היה רבנו עולה להיכל הישיבה בעיצומו של סדר הלימוד, מתחיל להתפלפל עם הבחורים החשובים במהלכי הסוגיא הנלמדת, תוך כדי זריקת קושיא איתנה לחלל האוויר, כדי לדרבן את הצורבים להתעמק בנבכי הסוגיא ולהבין דבר מתוך דבר בעמקות ובעיון, עליהם היה מרבה לזרז ולעורר רבות. **בדרך-כלל אף היה מבטיח סכום כסף מכובד לכל מי שימצא תירוץ הגון לקושייתו שנשאלה זה עתה, כאשר כל ההיכל הפך למדורת אש בריתחא דאורייתא ועשרות הבחורים התפזרו סביב ספרים נפתחים, ראשונים ואחרונים, למצוא תירוץ לקושייתו של הרבי**".

ומשהיה נמצא היישוב לשאלתו של רבנו, היה הבחור המצטיין זוכה לרגעים של תהילה יוצאי דופן בהיכלו של רבנו. כך סיפר בימי ה'שבעה' אחד הבחורים שזכה פעם ליישב את קושייתו של רבנו בהיכל הישיבה, שנקרא לביתו נאווה קודש של רבנו והתקבל בחביבות מופלגת, כשרבנו שש לקראתו כמוצא שלל רב, כי הנה נמצא התירוץ לקושייתו שלא נתנה לו מנוח.

רבנו כיבדו להשמיע את התירוץ והקשיב לו במתינות ובסבלנות אין קץ, בעודו יושב על כסאו עם קורת רוח מרובה ובהתמוגגות ייחודית של אהבת תורה לוהטת. **בסיימו להרצות את דבריו, זכה לנשיקות פיהו של רבנו על מצחו בגודל שמחתו לראות גידולים מובחרים אלו שצמחו על ידי פרי עמלו רבות בשנים, וכמובן שהעניק לו את התשורה המכובדת במאור פנים ובהרעפת ברכות לרוב להצלחה וסייעתא דשמיא.**

מוסיף **הרא"מ שוורץ** עדות אישית: "פעם עלה רבנו לבקר בהיכל הכולל והתיישב לידי להתפלפל במלחמתה של תורה. למדנו אז מסכת קידושין, רבנו הקשה קושיא על דברי התוס' שלמדנו באותו יום ואף אמר תירוץ, וכשהבחין שיש לי מה להוסיף על דבריו, ביקש לשמוע את הדברים והאזין להם בקשב רב. כך היה גם בתקופה הקצרה שזכיתי ללמוד בחברותא עם רבנו מסכת מגילה באשמורת הבוקר, הכנה דרכה לפני התפילה, ופעם שאל אותי רבנו מה הפשט בדברי רש"י, אבל שתקתי בדרך-ארץ שלא להשיב לפני הרבי. רבנו לא וויתר לי ואמר: 'זאג וואס דו ווייסט, שעם זיך נישט' (תגיד מה שאתה יודע, אל תתבייש)...".

ובפיו של **הר"י וייס** מעשה נפלא מתוך הרשימות העשירות של תלמידי הישיבה בחוברות 'ילקוט שמועות': "אחד הבחורים בישיבה-קטנה ישב באחד הימים בהיכל הישיבה בלי חשק ללמוד, ובתוך כך נטל לידו את הספר 'פתגמי אורייתא' (תשס"ג) ונפתח לו הספר בפרשת תולדות, **שם במאמר השלישי נכתב בכותרת באותיות גדולות 'מצבו הרוחני של האדם תלוי רק בלימוד התורה', ומיד נתפסה בו התעוררות גדולה והחל ללמוד בחשק רב ובהתמדה עצומה.**

"לא חולפות יותר מדקות ספורות והנה ניגש אליו בחור מהישיבה ומספר לו כי ממש עכשיו היה אצל רבנו בקודש פנימה, ורבנו התעניין אצלו מי החברותא שלו לשינון המסכתות? ונקב את שמו של הבחור הזה. "**רבנו אמר לי למסור לך בשמו שכדאי שתלמד טוב כי זה יביא לך הרבה שמחה**", אמר לו הבחור והפתיע אותו בדברי החיזוק הקולעים ששיגר לו רבנו ממש באותן דקות בהן נתפסה בו רוח ההתעוררות מתוך ספרו של רבנו, לשקוד על דלתי תורה ולמלאות אסמיו שבע מדשן ביתה של התורה הקדושה".

כי בם חייתני

שמו הטוב של רבנו הלך לפניו במקומות רבים בגולת ישראל, לאחר שהגיע לבקר בהיכלם לצורך ביסוס וחיזוק מוסדותיו הקדושים בקריית פיטסבורג באשדוד, והיה פותח לפניהם פיו בחכמה בדברי פלפול וחידוד בחדותא דאורייתא, כאשר כל הנוכחים יושבים בדממה ובולעים בשקיקה כל מילה היוצאת מפיו בהוד ובהדר, כפי שזכור לכולם איך הלהיב את המוני ישראל בפיו המפיק מרגליות טובות ויקרות, במאור פנים ובחיוכו הנצחי בהם הצליח לשבות כל לב ונפש.

מפיהם של החסידים אנו שומעים על תלמיד חכם מופלג מלוס-אנג'לס שגילה פעם צפוני לבו, כי בפעם הראשונה עת הגיע רבנו ללוס-אנג'לס היה בטוח שישמע ממנו דברי חסידות ותו לא, אך מה מאוד השתומם לשמוע את רבנו מוסר שיעורים עיוניים עמוקים בסוגיות שונות, כשדבריו בלולים מכל דברי הש"ס והפוסקים ברהיטות ובבהירות. מאז, בכל פעם שהגיע רבנו ללוס-אנג'לס, היה יהודי נכבד זה משחר לפתחו של רבנו משך כל

וכך מצינו ברשימותיו של אחד מתלמידי הישיבה במחברת 'ילקוט שמועות' [רעיון נפלא שנהגה בחצר הקודש פיטסבורג, על פיו הונחו מחברות מיוחדות בהיכלי התורה של הישיבות והכולל, וכל פעם שבחור או אברך ראה או שמע עניין מיוחד מפי הקודש, ידע לגשת אל המחברת ולרשום את הדברים למען יעמדו לשמש

ימי שהותו שמה ומתענג על אוצרותיו הברוכים בתורה ובחסידות, בדרוש ובפלפול, בהלכה ובאגדה.

"כך היה בכל מקום אליו הגיע, הן בארץ הקודש והן בחוצה לה", מספר המשפיע **ראש הישיבה שליט"א** ברשפי אש, "שהיה אבי הק' מרבה להפליג עם כל מי שנקרה לפניו בדברי תורה ובפתגמי קודש, ובעיקר היה בקי נפלא בדברי המהרש"א על הש"ס ורגיל היה לחזור על אמרותיו של המהרש"א בכל הזדמנות. זכורני, שבימי ה'שבעה' התקבצו גאונים מופלגים ורבנים נודעים שהגיעו לספר לנו על השעות הנעימות שהיו מנת חלקם בכל פעם עת נפגשו עם רבנו בהזדמנויות שונות, כאשר פי צדיק יהגה חכמה ורעיונות חידושיו המופלאים בכל דבר היו להם למשיבי לב ונפש.

"המתיקות הנפלאה שהכניס רבנו בתורה הקדושה הייתה בבחינת 'כל חפציך לא ישוו בה' כפשוטה. גם בתקופות בהן היה חלוש ומיוסר, כשהגיעו הדברים לענייני תורה היה מתלבש בגבורה מיוחדת, כשאנו זוכים לראות מקרוב איך מתקיים בו מקרא שכתוב 'כי בם חייתני'. **מאוד-מאוד היה אוהב ללמוד בעיון ובעמקות, ואפילו להתפלפל ולהתנצח עם בני המשפחה בהבנת סוגיות הש"ס או דברי הלכה, וכפי שהתבטא לפעמים, שאחרי שהודפסו גמרות עם ביאורים הרי הפסידו בכך את התענוג של עיון הלימוד, 'מ'האט פארפאסט דעם ארעוועון אין לערנען'...**

"זכורני שלפעמים אחרי השולחן הטהור בליל שבת קודש שהסתיים בשעה מאוחרת, הייתי מתלווה עמו לביתו נאווה קודש ושם בהיכנסו לסלון לקח ספרים שונים עם שאלות מעניינות בכל מקצועות התורה, ומיד התחיל להתפלפל עמי בחיות ובהתלהבות כשהוא מסתובב סביב השולחן בגבורת ארי, כאילו הוא שרוי כעת אחרי מנוחה ארוכה של כמה שעות, ולא שב זה עתה מעריכת השולחן בתשישות הכוח".

כל היום היא שיחתי

בשיחה רוויית געגועים מספר לנו חדב"נ הרה"צ **רבי יעקב הגר שליט"א** על אהבת התורה היוקדת של רבנו זצוק"ל, אהבה שאיחדה את כל בני המשפחה הרוממה בניצוחו המלא של רבנו: "ברצותו להשריש גם בנו את מתיקותה של התורה הקדושה, היה רבנו מתקשר אלי לפעמים ומבקש לשמוע את חוות דעתי על 'היכי תימצי' מסוים בנושא הלכתי, דבר שיש בו כמובן צדדים לכאן וצדדים לכאן. **והנה, כעבור זמן מה כשחייגתי אליו חזרה כדי להשמיע את אשר העליתי במצודתי, חיבר אותי לשיחת ועידה עם גיס נוסף שהיה עמו בשיחה על אותו נושא, ואמר: 'נו, הבה נשמע את שניכם יחד וטובים השניים מן האחד להבין ולהשכיל'**... וכך התפתחה בינינו שיחה תורנית מלאה טוב בנושא ההלכתי, כשרבנו עצמו מצטרף לדברינו ומצדד דעתו לכאן ולכאן מתוך ספרי הראשונים והאחרונים כיד ד' הטובה עליו".

כך גם מציין ומספר **ראש הישיבה שליט"א**: "לא היה טלפון שהתקשרתי לדבר עם אבי הק', שלא התחיל קודם לברר מה למדתי היום והאם חידשתי דבר-מה בגמרא או בהלכה. אם התמהמהתי מלהשיב לבקשתו, התחיל הוא מעצמו לספר שבדיוק היום ראה משהו מעניין בספר פלוני, והוסיף לעטר את הדברים בפניני חן נפלאים כיד ד' הטובה עליו. לפעמים היה מתקשר אלי לברר היכן מוזכרת גמרא פלונית, כאשר רק לאחר ההסתלקות הבנתי שרצה לנסוך בי כוחות ועידוד בלימוד התורה, שאבין ואדע שהוא נותן בי אימון מלא על לימודיי עד שאם חפץ הוא לדעת מקור למאמר חז"ל, יכול הוא להרים אלי טלפון ולקבל תשובה.

"בכלל, היה רבנו משתדל מאוד לתת המון כוחות לבחורים צעירים שינצלו היטב את ימי הבחרות לטוב להם כל הימים בהתעלות ובתכלית. זכורני מימי בחרותי שלמדתי בישיבה מחוץ לאשדוד והתקשרתי אל אבי הק' ביום הולדתי ה-ט"ז לקבל את ברכת קודשו, ואמר לי בהתלהבות דרך הטלפון: **'זעכצן יאהר? האסט דאך יעצט די גאלדענע יאהרן'** (16 שנה? הרי יש לך עכשיו את שנות הזהב)... ובאמת נסכו בי דבריו הקצרים הללו כוחות גדולים לדעת ולהכיר בגודל הזמן של שנות הנעורים, באומרו לי זאת בכזו הסברה נפלאה שהשנים האלו הן שנים של זהב וחבל לאבד אותן חלילה. ופעם אמר לי בצחות לשונו: 'אם אין אני לי מי לי! אם יענקל לייפער לא יהיה יענקל לייפער, אף אחד לא יהיה יענקל לייפער'...

וכך מספר **הר"י וייס** מתוך אוצרותיהם של תלמידי הישיבה: "בקיץ תשס"ט ביקש רבנו ועורר את תלמידי הישיבה להגות וללמוד היטב מסכת ברכות וייבחנו עליה בעל-פה, באומרו שכל

הרה"ג ר' אברהם משה שוורץ שליט"א

"...רבנו אמר לי פעם, שהוא אוהב כל אחד מבני ישראל יותר ממה שאוהב האב את בנו, ומשכך לא היה אצלו מושג כזה להתייאש מבחור, כי בגודל אהבתו אותו לא היה מסוגל לוותר עליו..."

אחד צריך להיות בקי במסכת חשובה זו כי היא סגולה ליראת שמים. אחד הבחורים המתמידים נכנס וסיפר לרבנו שכבר סיים ללמוד את המסכת ומה יעשה עכשיו? אמר לו רבנו שיחזור עליה פעם נוספת, ואכן התיישב הבחור ללמוד את המסכת פעם שנייה. שוב סיים הבחור את מסכת ברכות וניגש לשאול את רבנו מה יעשה עכשיו? ורבנו הורה לו לחזור עליה פעם שלישית. עשה הבחור כדבר המלך ודתו בשמחה וברצון, עד שניגש כעבור מספר ימים לרבנו ובישרו כי סיים את המסכת בפעם השלישית.

"שאל אותו רבנו: 'האם יודע אתה כבר את המסכת על בוריה'? השיב הבחור בענוות חן, שנראה לו שכן... הוסיף רבנו ושאל אותו: 'אפשר לשאול אותך שאלה בגמרא'? השיב הבחור: 'הן'. שאל אותו רבנו: היכן מובא בגמרא הדין של ברכת 'בורא נפשות' אחרי שתיית מים? נענה הבחור מיד: בדף מ"ה עמ' א' בשורה השנייה מלמעלה...

תפארתה של אשדוד: עינו הטובה של רבנו זצוק"ל שאיחדה את כל יהודי העיר בשבת אחים גם יחד

'אוהב שלום ורודף שלום' היה רבנו זצוק"ל באופן נפלא ומיוחד מאוד, והשקיע מיטב כוחו ומרצו כדי להחדיר את מידת השלום בעיר. השכין שלום בין בני אדם מבית ומבחוץ, ועשה את כל ההשתדלויות שבעולם שיתאחדו כל קהילות הקודש באשדוד באחדות ובאהבה רבה, וב"ה ראה ברכה בעמלו. שח הגאון רבי יוסף צבי רכניצר שליט"א דומ"ץ ורב ביהמ"ד דחסידי בעלזא באשדוד: **"דיברתי פעם עם אחד הרבנים על גודל מידת האחדות שהתברכה עירנו ביכותו של רבנו זצוק"ל, ואמר לי אותו רב, כי הרבי מפיטסבורג הכניס בעיר סלידה ובושה ממחלוקת"**...

גולת הכותרת במידותיו התרומיות והמופלאות, הייתה מידת טובת העין שרבים ושלמים עמדו משתוממים למול דרגותיו הנשגבות בעניין זה. היה שש ושמח בהצלחתם של אחרים ממש כמוצא שלל רב, ומדי פעם שהיה שב משמחה בחצרות האדמו"רים היה לבו מלא על גדותיו בשיר ושבח להשי"ת על שהצליח ד' דרכו של אותו צדיק וזכה להעמיד מוסדות של תורה וחסידות. וסיפר בנו כ"ק מרן אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א, שבכל שנה היה רבנו שולח אותו לכמה מחשובי הרבנים בערב פסח למכור אצלם את החמץ שלו, כדי לתמוך בהם כספית בנתינה יפה וגם לבטא את האחדות וההערכה כלפיהם.

היה מעודד את תלמידיו וחסידיו שילכו וישאבו חיות דקדושה גם משאר חצרות הקודש, והיה משבח בפניהם דרכיהם של צדיקי דורו אשר ניתן ללמוד מהם דרכים בעבודת השי"ת, ויותר מזה כאשר שמע או ראה מאמר יקר מאחד מצדיקי דורנו שליט"א, שהבין שיהיה זה לחיזוק לצעירי הצאן, היה אומרם לפניהם בשם אומרם. **וכפי שזכורה לרבים החברותא הקבועה שהייתה לו עם אחד הבחורים בכל צפרא דשבתא, לימוד בספר 'דרכי נועם' של כ"ק מרן אדמו"ר מסלונים שליט"א, והיה מפליא פלאות בחשיבות הספר הזה ואף עודד את הבחורים לרכוש לעצמם את הספר, לטוב להם כל הימים.**

בכוח מידת טובת עינו הנשגבה שהפליאה את כל רואיה, קיבל רבנו ביותרת הכבוד ובעידוד גדול כל רב ואדמו"ר שהיו קובעים משכנם בעיר אשדוד, אף בשנים שעדיין היה עמל ויגע בקושי גדול לבסס את מוסדותיו הקדושים. הגדיל רבנו לעשות בשעה שאחד האדמו"רים קבע משכנו בעיר וכעבור תקופה באו עסקנים להחתים את רבנו על 'קול קורא' לתושבי העיר, אמר להם רבנו שאינו חותם עד שלא יחתום גם האדמו"ר ההוא...

כששאל פעם אחד הרבנים את רבנו: האם לא מפריע לו שבאים לעיר עוד אדמו"רים, אחר שרבנו היה שנים רבות האדמו"ר היחידי בעיר... נענה רבנו ואמר: **"חס ושלום! אדרבה ואדרבה, בכל עת מצוא הנני מתפלל על אדמו"רי העיר שליט"א בהזכרת שמם ושם אימם שיזכם השי"ת לראות ברכה רבה והצלחה גדולה ביותר"**. כיוצא בהם אלפי עובדות מופלאות ביותר הן בענייני הכלל והן בעניני הפרט שתכלה היריעה מלהכילן.

מספר לנו הגה"צ ראש הישיבה שליט"א: "לפני שנים רבות הגיע לאשדוד אחד האדמו"רים ופתח בית מדרש ממש בסמוך לבית מדרשנו, למרות שהיה ברור שמכאן ואילך יהיו אנשים שילכו לשם ויפסיקו לבוא לפיטסבורג, ואבי הק' חיזק אותו מאוד ואף התקשר לברך אותו לרגל בואו ל אשדוד, באומרו הק' ה'אמונת אברהם' זי"ע ותמיד רחש יחס של כבוד והערכה לחצר הקודש פיטסבורג].

"ראש העיר היה בטוח שמו הסתם יבקש ממנו הרבי תקציב מסוים למוסדות הקדושים או עזרה וסיוע למשפחה נזקקת מהחסידות, אבל מה מאוד הופתע והשתומם לשמוע מפי רבנו בקשה אחרת לגמרי: 'יש לנו כאן בשכונה את הרבי החדש ושמעתי שיש לו צו הריסה מטעם העירייה, אני מבקש ומתחנן לפניך שתבטל את הצו הזה, כי לא מתאים שהעירייה תהרוס בית כנסת ובפרט שאנחנו צריכים לחזק אותו עכשיו'...

"ראש העיר סיפר לימים שהתקשה להאמין למשמע אוזניו, כי איפה מוצאים כיום אנשים שיוציאו מילים כאלו מפיהם בכזו אמיתיות אותנטית. כשניסה ראש העיר לומר לרבנו: 'הרי בסך-הכול הוא מפריע לכם עם הקראוון החדש הזה ולוקח לכם מתפללים, ואם נהרוס את הקראוון זו תהיה טובה אישית שלכם', סירב רבנו לשמוע על-כך ואמר לו: 'בשום אופן אין זו טובה בשבילנו ההריסה הזו, אני מבקש ממך שתתחייב לי לבטל את צו ההריסה'!"

מסיים ראש הישיבה את הסיפור המדהים ואומר לנו: "לכאורה יכול היה רבנו לבוא ולומר בניקיון כפיים, שהוא ניסה לשכנע את ראש העיר לבטל את צו ההריסה ולא הצליח, בעשותו את ההשתדלות המתבקשת לכך ללא הצלחה, אבל רבנו לא הסתפק בכך, כי באמת רצה בטובתו ובהצלחתו של אותו אדמו"ר, כי מה לו הכא ומה לו התם, העיקר שעוד יהודים נהנים מבית מדרש נוסף ואשדוד זוכה להתפתח עם עוד מקום תורה ותפילה".

"ברגע ששמע זאת רבנו, קפץ ממקומו והזדקף מלוא קומתו באחת, ביקש מהבחור שיתקרב אליו וחיבקו ונישקו על מצחו מרוב חביבותו ושמחתו לראות את תלמידו עולה ומתעלה לתפארת בלימוד התורה".

כן בני הנעורים

בשלב זה מרחיב ראש הכולל וראש החבורות **הרא"מ שוורץ** על האמון המלא שנתן רבנו בכל בחור באשר הוא, כאשר בכך הצליח פעמים רבות להוציא יקר מזולל ולהעלות בחורים רבים לדרך המלך, אחרי שהוריהם ומחנכיהם נטו להתייאש מהם חלילה, אבל רבנו בכוחו המופלא ובאהבתו היוקדת לכל נשמה יהודית, לא הסכים לוותר עליהם בשום אופן ובמאור פניו האציליות הצליח וידע איך לכבוש את ליבם מבפנים ולהחזירם למוטב.

"רבנו אמר לי פעם, שהוא אוהב כל אחד מבני ישראל יותר ממה שאוהב האב את בנו, ומשכך לא היה אצלו מושג כזה להתייאש מבחור, כי בגודל אהבתו אותו לא היה מסוגל לוותר עליו. זכורני כמה וכמה מקרים שהיו עם בחורים מהישיבה שהמשגיחים היו בדעה אחת שאין להם יותר מקום בישיבה וביקשו לשלחם לביתם, אבל רבנו התעקש איתם בכל מאודו להשאיר אותם בישיבה והוא ייקח עליהם חסות אישית בקירוב ובעידוד עד שייטיבו את דרכיהם. וכך הווה.

"פעם שוחחתי עם רבנו על בחור מסוים שהייתי סבור שאין מקומו בישיבה ובחסידות, אבל רבנו הפתיע אותי ואמר לי: **'אם**

בנו ראש ישיבת פיטסבורג שליט"א

"...מאוד-מאוד היה אוהב ללמוד בעיון ובעמקות, ואפילו להתפלפל ולהתנצח עם בני המשפחה בהבנת סוגיות הש"ס או דברי הלכה, וכפי שהתבטא לפעמים, שאחרי שהודפסו גמרות עם ביאורים הרי הפסידו בכך את התענוג של עיון הלימוד, 'מ'האט פארפאסט דעם ארעווען אין ערנען'...

הבחור ירגיש שאתה מוכן לעשות הכול בשבילו ('ער וועט שפירן אז דו ביזט מסוגל אפילו אויסגיין פאר איהם'), **הוא יצליח להתגבר על כל קשייו והתמודדויותיו'.** באותה שעה הרחיב רבנו והסביר לי עד כמה חוטאים אלו המרימים ידיהם בייאוש ונוטים למהר לחתום את גורלם הנצחי של בני הנעורים המתמודדים עם בעיות שונות כאלו ואחרות, שאז גם הבחור רואה ומבין שלא מאמינים בו יותר ואבדה תקוותו להצליח ח"ו; אבל האמת היא שאם הבחור היה רואה כמה מנסים לעזור לו ובאמת חפצים בטובתו האישית, היה מתקדם גם הוא לעברנו בכמה צעדים והבעיה הייתה נפתרת".

סיפור מעניין מספר **הרא"מ שוורץ** מה שבדידיה הווה עובדא: "מעשה באחד הבחורים שהתחיל להחמיץ מעשיו, טרם ידעו על-כך כלפי חוץ. על-פי היכרות אישית שלי אתו, אמרה לי ההרגשה הפנימית שלי שצריך בדיקה אחריו. **כששחתי את הרגשתי לפני רבנו, יעץ לי לבדוק אותו בשני דברים: אם הוא מכין לעצמו קערת 'נעגל וואסער' ליד מיטתו בלילה, ואם הוא אומר קריאת שמע שעל המיטה לפני השינה.** שלחתי את אחד הבחורים שהיו אתו בחדר הפנימייה לבדוק ולעקוב אחרי שני דברים אלו, ואכן נוכחתי להיוודע כי את שניהם אינו מקיים. ואכן, כעבור תקופה קצרה התבררה הרגשתי כנכונה".

כי בם חייתני. בלימוד עם מחותנו יבלחט"א הגה"צ אב"ד סקולען ב"ב שליט"א לאחר שמחת הברית לנכדם

כיבוי המזגן בחדר הרבי

הר"י וייס מציין ומפליג על העידוד העצום שהיו מקבלים תלמידי הישיבה מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה של רבנו בכל עידן, מתוך אהבת איתן אמיתית ופנימית שנסכה בהם את הכוחות המחודשים להתחזק ולהתגבר מול כל רוחות שבעולם: **"כשזיהה רבנו בחור שעתיד לגדולות, לא נתן לו מנוחה ובנה עבורו סדר יום מיוחד עם הספקים מותאמים שתבעו ממנו מושגים ויעדים הרבה יותר מבני גילו האחרים, כי רבנו זיהה בו את הפוטנציאל שהוא יכול ומסוגל להצליח להעפיל לשם.** ואכן רבנו הצליח להביא בחורים רבים למושגים גבוהים של לימוד ברציפות ועמידה בכור המבחן על מאות רבות של דפי גמרא, מה שהביא וגרם לו נחת מרובה וקורת רוח שהחיו את נפשו.

"וכך אמר פעם רבנו בבחינת 'הוא היה אומר': "אנו מצווים בתורה הקדושה במצוות 'ואהבת לרעך כמוך' שהיא כלל גדול בתורה, ולכאורה איך אפשר לצוות את האדם לאהוב את רעהו? הרי אהבה היא דבר שמגיע מפנימיות הלב ולא שייך לצוות על-זה? אלא שהציווי הוא לעשות פעולות כלפי חוץ ולהראות לו שאוהבים אותו וחפצים בקרבתו, כי אחרי עשיית הפעולות האלו תבוא האהבה כבר מעצמה.

"בכך היה רבנו גאון מיוחד להראות חיבתו והערכתו לפני כל אחד, כפי שיכולים לספר כל אלו שזכו להיקלע למחיצתו הנעימה, איך קיבלו ממנו הארת פנים עם 'גוט ווארט' לכל אחד בפני עצמו, ובזאת הכניס והשריש בהם כוח וגבורה להמשך עלייתם בתורה וביראה".

עוד סיפור יפה בפיו של **הר"י וייס** ממנו נלמד על הכבוד וההערכה שרחש רבנו לתלמידיו החביבים: "באחד הימים יושב היה רבנו בחדרו אחרי התפילה וכבר החלו אז השיעורים בישיבה, כשלפתע נפל החשמל בכל הבניין. ה'הויז-בחור' של רבנו מיהר לבדוק האם גם בחדרו של רבנו נפל החשמל, ומשראה שהחדר חשוך מחמת נפילת החשמל, מיהר לסדר זאת תיכף ומיד.

"כשרבנו הבחין בו, שאל אותו למה קפץ החשמל, והוא הסביר שבשעה זו יש עומס גדול על הלוח, כי מפעילים את המזגנים בכל חדרי השיעורים וגם בהיכל הישיבה ממשיכים המזגנים לפעול. אמר לו רבנו: **'אם כך, תכבה בבקשה את המזגן אצלי בחדר, כדי שהבחורים יוכלו לשבת וללמוד במנוחה ובהרחבה עם המזגנים בחדרי השיעורים'.** ולא נחה דעתו של רבנו עד שה'הויז-בחור' אכן הלך והוריד את המתג של חדר הרבי.

"רק לאחר-מכן כשהבינו שחדרו של רבנו אינו כלול בעומס של החשמל בלוח, הסכים רבנו שידליקו אצלו את המזגן, אבל רק אחרי

תתקבל צלותהון: עדות נרגשת על שמחתו העצומה של רבנו זצוק"ל בישועתו של אחד מבני החבורה

מעשה פלא אנו שומעים במהלך השיחה המרוממת מפי הרה"ח ר' **יצחק וייס** שליט"א, מיקירי חסידי פיטסבורג:

בתחילת שנות ההנהגה היה רבנו נוהג לערוך 'לחיים טיש' קצר אחרי התפילה בכל ראש חודש, ולפעמים היה מלמד אז ניגון חדש שעלה ברעיונו באותם ימים. **בראש חודש ניסן תשס"ז, נכנס רבנו למעמד ה'לחיים' אחרי התפילה ומיד התחיל ללמד את הניגון 'תתקבל צלותהון' כשהוא מזמרו בשמחה גלויה ועצומה, ואף עודד את השירה בכל כוחו בתנועות ידיו הנלהבות, כשכולם מתפלאים בינם לבין עצמם, לשמחה גדולה מה זו עושה.**

תוך כדי שירת הניגון העליז, פתח רבנו ואמר לנו: 'היות וכולנו בני משפחה אחת, אספר לכם דברים כהווייתם'. ואז סיפר, שלפני התפילה התקשר אלי אחד האברכים לספר בקול בכי גדול, שעשה בדיקת דם שגרתית ביום אתמול כי יעבור, והיום בבוקר מתקשר אליו הרופא בשעה מוקדמת ומבשר לו כי עליו לנסוע תיכף ומיד לבית החולים כי גילו לו בבדיקות את המחלה הקשה ל"ע.

"משך כל התפילה הייתי טרוד ועסוק בהודעתו הכואבת של האברך ולא הצלחתי להתפלל כראוי מחמת גודל הצער, הרהרתי לעצמי כל הזמן מדוע מגיע ל'היימישער יונגערמאן' צרה גדולה כזו", סיפר לנו רבנו בעיניים דומעות כשהוא פורץ בבכי בתארו את גודל צערו בשעת התפילה. "משך כל התפילה התפללתי על-כך מעומק הלב שירחם עליו השי"ת ויבטל ממנו כל צרה וצוקה", הוסיף רבנו לשתף אותנו, ואכן כולנו שמנו לב לאנחותיו המרעידות של רבנו בתפילת שמונה-עשרה של שחרית.

אחרי תפילת שחרית התקשר האברך למשמש-בקודש ועדכן אותו בשמחה גדולה, **שרק עכשיו שמו לב בבית החולים שהתוצאות היו מוטעות, ב"ה אין לו שום דבר והוא בריא ושלם כאחד האדם...** המשמש מיהר לספר זאת לרבנו וכמובן ששמחתו שגבה עד שמי רום בלב עולה על גדותיו. "מכאן אנו לומדים שהקב"ה רוצה רק שיתפללו אליו ויאמינו באמת ובתמים שהכול מגיע ממנו, כי ברגע שמתפללים אליו בלב שלם ואנו תולים כל יהבינו רק בו יתברך, מיד הכול בא על מקומו בשלום, כי כבר ממילא הושגה מטרת הרצון העליון", שח לנו רבנו בקודשו.

ממשיך **הר"י וייס** ומשלים את העדות המפעימה: **"מיד אחרי שסיפר רבנו מה היה היום בבוקר, הורה לחזור שוב ולזמר את הניגון 'תתקבל צלותהון' ורבתה השמחה העצומה בישועתו של האברך, כשרבנו עצמו היה שרוי בשמחה עצומה שלא ראינו כמותה אף פעם. ולא התקררה דעתו של רבנו, עד שקרא אליו את אחד הבחורים היודע נגן וביקש ממנו למהר ולהביא לבית המדרש את האורגן כדי לשמח את הנוכחים ביתר עוז ושאת.** [היה זה ר"ח ניסן וכבר יצאו הבחורים לחופשת בין הזמנים].

"ואכן, הבחור מיהר והביא את כלי נגינתו, וכך המשיך ה'לחיים טיש' עוד שעה ארוכה בזמירות שירות ותשבחות לא'ל חי על כל החסד שעשה עמנו, ובסיום המעמד אף התרומם רבנו לריקוד של שמחה להודות ולהלל להשי"ת על הבשורה המרנינה אצל האברך, וההתרגשות הייתה רבה בקרב כולם".

שבאמת בירר והבין שהחשמל בחדרו לא קשור לחשמל הכללי של הבניין..."

מחיה מתים במאמרו

מעלה **הרה"צ ראש הישיבה שליט"א** בנועם שיחו פנינים נבחרים בשולי אדרתו הטהורה של רבנו זצוק"ל:

"ישנם אנשים המתנהלים כלפי חוץ כמי שמידותיהם מתוקנות, מדברים בנחת ובנעימות ואינם דורשים מאומה עבור עצמם, אך בביתם פנימה התנהגותם שונה לגמרי. אולם אצל רבנו לא היה כל שינוי בין התנהגותו בחוץ לבין אופן הנהגה בביתו נאווה קודש, הצד השווה בכולם שהיה כל דיבורו בעדינות תוך שהוא מקפיד להעניק לבן שיחו תחושה נעימה. מעולם לא היה דיבורו כמי שמרגיש 'שמגיע לו משהו', גם כאשר ביקש עזרה מבני המשפחה או הגבאים אשר ראו לעצמם זכות לשמש אותו, עשה זאת בנימה רכה ובענוות חן, כשהוא מבקש מחילה על הטרחה.

"בזהירות מופלגת היה שומר על כבודו של כל מי שבא עמו במגע, כאשר גם כשנזקק להעיר למאן-דהו, היה מתבל את הביקורת בתוספת דבר צחות כלשהו בכדי להנעים את האווירה. זכורני מעשה שהיה, בבחור מבני הקהילה שחשקה נפשו ללמוד בישיבה גדולה מסוימת בירושלים, ובאותה תקופה כשנכנס הבחור עם אביו אל רבנו, עלה נושא המעבר לישיבה גדולה, והאב סיפר כי הבן מתכוון ללמוד בישיבה פלונית. לאחר שסיימו את השיחה, ביקש רבנו מהבחור שיישאר עוד רגע בחדרו כי ברצונו לשוחח אתו, ואז אמר לו כהאי לישנא: **'על אף שאני חושב שאם תלמד בפיטסבורג לא תהיה לך עלייה פחותה מאשר אם תלמד בישיבה ההיא, אבל אם אתה רוצה ללמוד שם, תלמד במקום שליבך חפץ'...**"

"מלבד זאת", מוסיף **ראש הישיבה** ומעורר זיכרונות נרגשים, "כולם זוכרים כמה כוחות היה משקיע אבי הק' במתן יחס קרוב ואישי לכל מי שנפגש אתו בכל מצב שהוא. בלטה במיוחד הקפדתו זו, כאשר אחרי התפילה בליל שבת קודש היו עוברים לפניו בסך כל מתפללי בית המדרש לברך ולהתברך בברכת שבתא טבא, כשרבנו מנצל רגעים אלו לחזק ולעודד כל אחד באופן פרטי, מי על ידי אמירה יפה ומי על ידי הארת פנים ייחודית. ואכן, מנהג יפה היה נוהג רבנו לברך את כל העוברים לפניו באותה שעה סגולית על ידי הושטת יד השלובה בחיוכו הנצחי.

"רבים מאברכי הקהילה העידו בפניי, כי זו הייתה תחושתם באותו מבט קצר וחטוף: 'הרבי מרגיש אותי'. לזה שואל היה מה התפתח אודות בעיה ספציפית שהזכיר במהלך השבוע, ואילו לרעהו היה משחיל מחמאה שרק שניהם הבינו את משמעותה".

וכך סיפר בנו כ"ק מרן אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א, כי לאחרונה משרבו המתפללים ונוכחו לראות כי בגין כך נמשך המעמד זמן ארוך מאוד, ביקשו מרבנו שיפסיק להושיט את ידו לברכה אלא יעברו בזריזות בהנהון ראש, אך רבנו טען כי פעמים רבות הוא מחזק בחור או אברך ואפילו ילד על ידי לחיצת היד בחוזקה, ואינו מסכים להפסיד הזדמנות פז זו.

חבוקה ודבוקה בך

זכתה העיר אשדוד אשר אותו צדיק וקדוש, אוהבם ולבם של ישראל, איווה לו להיטמן באדמתה ושם חלקת מחוקק ספון, ציון המצוינת של רבנו זצוק"ל בחלקת פיטסבורג שהתקדשה ביום הסתלקותו. מעניין לציין, כי בכל השנים גילה דעתו כי עז חפצו ורצונו להיטמן בהר המנוחות סמוך ונראה לקברות אבותיו הק' מרנן ה'אמונת אברהם' וה'צדקת יוסף' זי"ע, אבל לפני מספר שנים, בהזדמנות מסוימת כאשר דיבר מכך רבנו עם אחד ממקורביו, ביקש הלה רשות להביע את דעתו וביקש מרבנו שיסכים להיטמן אחר מלאות ימיו ושנותיו בעיר אשדוד, כי כאן ישנם תלמידים וחסידים לצד מעריצים רבים מכל שכבות הציבור הדבקים ונהנים לאורו הגודל, שתהיה להם טובה גדולה מכך שיוכלו לשפוך שיח ותפילה על ציונו הקדוש של רבם ומאורם...

רבנו האזין לדבריו ושקע במחשבותיו, כאשר לאחר זמן ממושך פתח ואמר: **"לכתחילה הייתי רוצה לקיים 'ושכבתי עם אבותי', אך לטובתם של תלמידיי וידידיי אוותר על מעלה זו"**... וכאן הפטיר בענוותנותו הרבה ואמר: **"איני יודע אם אוכל לעזור להם משהו... אך לכל הפחות שיהיה להם מקום לשפוך את ליבם"**...

זו הייתה משאת נפשו כל ימי חייו, להחיות איש יהודי באשר הוא, להטות אליו אוזן קשבת לשמוע ולכאוב את צערו, ובעת שמחה לשמוח עמו בכל לב ונפש. כך גם ממשיך רבנו כעת את עבודתו בקודש לשרת את ישראל רחומיו בהשפעת רחמים וחסדים, כפי שאכן מאז הסתלקותו לגנזי מרומים ועד עתה, נהפך הציון הקדוש לתל תלפיות ובכל שעות היממה נוהרים לשם חסידים ומעריצים רבים מכל גווני הקשת של אחינו בני ישראל, לשפוך ליבם כמים לפני עמוד צלותהון דישראל, שיהיה להם למליץ יושר ולהיוושע בדבר ישועה ורחמים.

- תשואות חן לידידנו היקר הר"ר בן ציון מילר הי"ו על עזרתו המרובה בלונ"ח לזכותו הגדולה של מרן רבנו זצוק"ל -

ידידות תזכור ממנעימיך. שיח חסידי פיטסבורג ל'המבשר' במעון הגה"צ ראש הישיבה שליט"א

על לוח ליבו הטהור: סיפורי הוד ופלא על מסירותו של רבנו זצוק"ל לכלל ישראל באהבת עולם

"מרוב אהבתו ומסירותו לבניו אהוביו אלו התלמידים, לא הסיח דעתו מהם אף ליום אחד", מרתק אותנו **הגה"צ ראש הישיבה שליט"א** במוצא פיו הקולח. "הייתה זו תחושה רווחת, פשוטה ומובנת מאליה, אותה חש כל חסיד שהוא-הוא העיקר אצל הרבי, הרבי אוהב אותו וזוכר את ענייניו האישיים עוד יותר ממנו בעצמו! היה זה כה פשוט, עד שכעת אחר הפטירה התבטאו אברכים שרק כעת הם מבינים מה היה להם.

"בשובו פעם ארצה אחרי נסיעה לחו"ל, יצאה קבוצת אברכים להקביל את פניו בשדה התעופה. **בפועל חלו עיכובים בנסיעתם וכשפמליית רבנו נחתה בנתב"ג הם היו עוד על אם הדרך. כאשר שמע על-כך רבנו, הורה לנהג לעצור את הרכב בצד הדרך ולהמתין להם (!).** בבואם עברו על פניו ליטול שלום ועם כל אחד מהם שוחח אודות הנושא האחרון עליו שוחח אתו לפני הנסיעה. את האחד שאל האם אכן רכש את הדירה, אצל רעהו התעניין מה מצב הילד שלא חש בטוב, והשלישי נשאל האם אכן ב"ב התקבלו לעבודה המדוברת – וכך כולם!

"מעשה שהיה במוצאי יום כיפור, שאברך מבני הקהילה שב לביתו חלוש, לאחר שתקפוהו כאבים עזים שהלכו וגברו עם הזמן. אך טבעי היה להתקשר אל רבנו להתברך ולשאול מה עליו לעשות. רבנו הפיג את דאגתו במחי חיוך ופטר אותו באומרו: 'אין זה כלום, קח אקמול והכל יעבור'. האברך עשה כפי שנצטווה ופנה לנוח, כעבור זמן קצר התעורר מאושש והזדרז ללכת אל ה'טיש' שהתחיל מעט קודם לכן. בהגיעו חמק בזריזות אל מקומו ומיד רימז לו רבנו בשתי ידיו כשואל 'הכול בסדר?' כמה שמח לשמוע כי ב"ה אכן הכול בא על מקומו בשלום. בסיום ה'טיש' קרא לו רבנו ואמר: **'איני יכול לתאר לך את גודל השמחה שחשתי כאשר ראיתיך נכנס אל בית המדרש!'**...

"חלפו חודשים ובאחד מימי טבת, תחת אחד השיחים התבטא רבנו באוזני האברך לאמור פעם נוספת: **'אני מברך את עצמי שתהא לי שנה כה שמחה ומאושרת, כאותו הרגע במוצאי יום כיפור כשראיתיך בקצה בית המדרש'**... כל זאת סיפר לי האברך בשמחה גלויה, אך אני כבנו של אבי הק', ראיתי גם את הצד השני של המטבע, כי באותו ליל מוצאי יום כיפור הבהיר לי אבי זצוק"ל מדוע הוא כה חלוש, זאת עקב הצום ועבודת הקודש בתפילות וכן בעקבות הבשורה שאמר פלוני בטלפון שהוא חש בכאבים עזים...

"הווי אומר", מסיק ראש הישיבה, "שבאוזני האברך ביטל רבנו את העניין מכל וכל בייעוץ לקחת אקמול והכל יעבור, בכדי שיירגע ותשוב אליו רוחו, אך לאחר שניתק את השיחה הוא עצמו שילם על-כך מחיר".

והנה עדותו המופלאה של **הר"י וייס** המעטרת את שיחתנו באור יקרות: "הייתי מאושפז שלושה חודשים בבית החולים עם בעיה נוירולוגית ורבנו הגיע לבקר אותי משך שעה ארוכה בדברי חיזוק ועידוד. בתוך כך שאל אותי מה אני מרגיש? והשבתי שהרגליים רדומות מעין שיתוק ר"ל. בתגובה לכך אמר לי רבנו, **שבע"ה בליל שבת קודש בעת שירת הפיוט 'צמאה נפשי', יכוון עלי במילים 'והחיה נרדמים', שהקב"ה יכניס חיות מחודשת ברגליים הרדומות שלי...**

"באותה תקופה נסע רבנו לארה"ב למשך שלושה שבועות ואני נותרתי בבית החולים. בחזרתו של רבנו לארץ הקודש, עוד לפני שהגיע לביתו באשדוד, מיד עם כניסתו לרכב אחרי הנחיתה, מתקשר אלי הנגיד הרה"ח ר' שמעון שטאובר הי"ו ומוסר לי שהרבי רוצה לדבר אתי ולהתעניין במצבי. בנוסף לכך, היה לי מקום קבוע במעמד המרומם שאחרי ה'טיש' בליל שבת קודש, שרבנו היה עוצר בסמוך לביתו ופותח בניגון מסוים או משמיע דבר-תורה קצר לפני האברכים והבחורים שסבבוהו כחומה. **באחת השבתות בהן שהיתי בבית החולים ולא נכחתי במעמד, שח רבנו ואמר בין השאר: 'הנה המקום של ר' יצחק וייס, כמה הוא חסר לנו'**...

"מובן מאליו שמיד בצאת השבת התקשרו לספר לי על-כך, זכורני כמה חיות מילאה את ליבי לשמוע ולראות איך רבנו זוכר אותי גם על מיטת חוליי וכבר חפץ לראותי בבריאות השלמה. ב"ה יצאתי מבית החולים במהירות רבה, ביחס לאחרים שעברו את הבעיה הזו ונשארו איתה לתקופה ארוכה יותר. הרגשתי במוחשיות איך רבנו פועל לטובתי ומעתיר בעדי לרפואה שלמה בכל כוחותיו".

מסילות
באור החסידות

באור החסידות

הרב הגאון רבי **יצחק טרויבע שליט"א**, ר"מ בישיבת ברכת אהרן- בעלזא

ועמו הרב החסיד רבי **משה אהרן רינגל** שליט"א

מספרים את הסוד העומד מאחורי סדרת הספרים המופלאה

שכבשה את עולם החסידות

סדרת הספרים 'מסילות באור החסידות'

הגר"פ פרידמן, הגר"י טרויבע והר"מ רינגל אצל כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א בעת הוצאת הספר על התניא

לפני עשרה שנים - תשע"ב - זרח אור יקר ובהיר, מהררי ירושלים, שפרס מצודתו הטהורה על כל יושבי תבל בארץ ובגולה. סדרת הספרים 'מסילות באור החסידות' שכאמור החלה להפיץ אשה ושלהבתה בחורף תשע"ב, כבשה בעזרת מלך עליון שדה אחר שדה. פניניה נזרעו בשלבים מהירים, ותוצאותיה ניכרות בחיבורים המתחדשים בזה אחר זה, מפיצים את תורת מאורי החסידות, וחודרים לרבבות ליבות כשרים וטהורים, הששים ושמחים לדעת את הדרך, ולהשכיל בחכמת רבותינו הקדושים לשמור ולעשות ולקיים באהבה.

בעיצומי ימי הרחמים, ימים אשר 'המלך בשדה', מבקש כל חסיד לנצל את קרבתו של אבינו מלכנו בינינו כביכול, כדרשת רז"ל 'קראוהו בהיותו קרוב' - אלו ימי התשובה, בערבו של ימי הסוכות - בהם מבקש כל חסיד וירא, לחסות תחת כנפי השכינה הק', ולזכות לשבת בצילא דמהימנותא להסב עם האושפוזין הקדושים, התוועדנו ל'חסידישע שמועס' להשכיל את בשורת ה'מסילות באור החסידות', להבין בשמיעה וראיה מהיוצרים החשובים והעמקנים, מה עומד מאחורי מכון נשגב זה. מהי מטרתו, מהי ייעודו, ומהי חידושה.

שעה ארוכה של רגעים עילאיים, המשכיחים את הבלי הסביבה, שקועים דבוקים באטמוספרה רוחנית, המעירה תשוקה של קודש, חשקת קירבת אלוקים, עברה עת אשר שתיתי בצמא את המשקה הנובע מבאר החסידות, בטוב טעם ודעת מהני תרי גברא רבא, הרב הגאון רבי יצחק טרויבע שליט"א, ר"מ בישיבת ברכת אהרן, אשר על כתפיו וראשו מונח עול העברת משנת החסידות, יצירת מסילות מוארות בתורת רבותינו הקדושים, להגישם כשולחן ערוך ונעים למבקשי ה', ותחת ידיו המוכשרות והברוכות מתפשטים כרכים עבים של מנת החסידות בכל ענפי חיי האדם, ועמו הרב החסיד רבי משה אהרן רינגל שליט"א היושב בנאמנות לשרת עדת חסידי בעלזא בבית כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, והוא אשר מנהל את המפעל הקדוש הזה, לעשות רצון צדיק, מוליך ומביא דעת קודש בכל ענין וענין, עומד ואמר גָּדֵל וְהָפֵץ, בכשרון מופלא, מדייק בבהירות ומלווה את היצירות, בודק ועוקב, מפקח ומתקן, מדלייתיו והשקאתו מאוצרות חכמת החסידות מאז ועד הנה.

כחוח בין שושני זהב חשתי עת אשר פתחו את פיהם כזקנים ורגילים במושגי חסידות, המקבילים לתורת הנסתר וכתבי האר"י הק' וגוריו, מעלים ציטוט של הספר הק' תולדות יעקב יוסף, ורעהו משלים עם מאמר מקובל של המגיד הגדול ממעזריטש, וביאור קצר של תלמידו מוויטעפסק, ואני יושב בצד מטה אזני ומוחי בקנאה והערצה, נדהם למחזה עיליא זה, מנסה לקלוט ואולי אף להשחיל ידיעה משלי בתורה טהורה זו. לקח זמן רב עד שהעזתי להורידם למציאות, ולעצור את מגילת אוצרותם, לטובת המטרה אשר אליה התכנסנו.

לימוד ספרי החסידות מטהרים את המוח והנפש

את פתח הדברים נתן הרב משה רינגל, שהקדים כי הוא משתתף בשיחה רק כמשמש מהצד, העומד מוכן לסייע לר' יצחק טרויבע, ואת כל תורת מסילות באור החסידות רק ר' יצחק יודע, וכדי לתת את הפתיחה הסביר ר' משה בפשטות: "**כל אחד ואחד הקורא לעצמו 'חסיד', ולא משנה בחור או אברך וזקן, מקפיד ללמוד את ספרי החסידות של מאורי הדורות. בדרך כלל כל אחד מאמץ לעצמו מספר ספרי יסוד של ראשי מנחילי תורת הבעל שם טוב הק' זי"ע ובזה מתחזק ומתקרב לעבודת השם.**

"לימוד ספרי החסידות המטהרים את המוח והנפש, הוא אבן יסוד בחוקה של מסורת אצל כל אחד ואחד. כאלו הלומדים בכל שבוע לפי הפרשה, ואחרים הלומדים ספרי חסידות לפי סדר מסוים, ואכן ההתמדה בתורה זו מביאה לאדם הרגשה רוחנית ונותנת לו כלים לתחושת הטעם בקיום מצוה, ובהכנה ליום טוב וכדו'. כי **מלבד הדרך אשר מורים לנו ספרי החסידות, יש בלשונם הטהור סגולה לזכך הלב ולקרב הנפש לבורא ית' כידוע.**

"בכל זאת, חסידות היא לא חכמה הקלה להבנה. כדי להבין באמת ולדעת מה לימד אותנו קטע זה בספר הק', מתקשה האדם, ולא תמיד יוצא עם משנתו בידו. אמר לי אחד מגדולי צדיקי דורנו שליט"א, שכאשר לומדים שטיקל 'תולדות יעקב יוסף' או 'נועם אלימלך' וכדו', ולומדים הפסוק, הקושיא וההסבר, ופעמים רבות לא מבינים מה התירוץ, ואיך זה מתיישב בפסוק, החכמה היא, ללמוד את השטיקל – תורף הדברים - **בלי הקושיא ובלי התירוץ,**

ולהוציא את הביאור והחכמה אשר על האדם להבין למעשי חייו.

הרה"ג ר' יצחק מוסיף: "לא תמיד הלומד מבין מה מבקש הספר אותו הוא לומד, להנחיל לו. לא תמיד התירוץ מסביר לך את הדרך אשר אותו הנך צריך לדעת לעצמך. אפשר ללמוד את כל פרקי ה'בני יששכר' על חודש תשרי, להבין את פירוש המילות, ואולי גם לצטט אמירה נעימה, **אבל תכלי'ס מה על החסיד לעשות בימי הסוכות, ואיך עליו לכונן עבודת יום הכיפורים, את זה לא יצליח להסביר לעצמו.** רבותינו הקדושים לא ביקשו לחבר פירוש יפה על התורה והמועדים, עם שיינע ווערטער. **עלינו לדעת את תורתם ולהשכיל בלקח הטוב והנכון אותן הנחילו לנו לדעת המעשה אשר נעשה.**

הצווי של כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א

ר' משה פורס את תולדות החיבורים המפוארים של סדרת 'מסילת באור החסידות'. **"נצטוינו בקודש ע"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מבעלזא להקים מכון אשר יביא את אור החסידות לכל אחד ואחד, בשפה ברורה, ובעיקר בפרקים מובנים, על עניני החיים בכל מידה ומידה.**

"בסייעתא דשמיא, אחר בירור בתוך בירור, נבחר ידידי ר' יצחק לקחת על עצמו מערכת מורכבת ומבורכת זו, אחרי שכבר פקע שמיה במסירת חבורות של חסידות בישיבות ובכינוסי אברכים, ובברכת הקודש החל את מלאכת הקודש".

לדעת הלכה למעשה כדי להשלים עצמו בענין האמונה

הרב טרויבע מנפה את מילותיו בעדינות ובענוה, "אולי תקרא לי מלקט טוב. הדברים קשים מאוד. על פי הוראת כ"ק מרן שליט"א התחלנו לערוך את הפרקים על ענינים כפי שר' משה ציין. כל ענין של עבודת האדם בתמצית מכל ספרי תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיו, מובילי תורת החסידות בדורות הראשונים. עברנו יחד עם צוות מלווה של תלמידי חכמים, חסידים ומשפיעים, ומתוך דברות קדשם ערכנו מאמרים הפורסים את כל התורה כולה בענין זה.

"הפרקים אשר ערכנו בס"ד, כוללים את ענינים אלו: אמונת ה', בטחון והשתדלות. אמונת צדיקים. התקשרות לצדיקים. אהבת חברים. תיקון המידות. הכנה למצוה. תורה. תפלה. תשובה. בכל דרכיך דעהו. שבת. ענוה. שמחה. כל פרק מתמצת את כל ספרי רבותינו הק' מתוך ספרי החסידות המקובלים על הכלל, מסודרים במערכת נפלאה וברורה.

"האמת, **שכשתעיין בפרקי הספרים תראה שהקפדנו להרבות בציטוטי הלשון המדויק של הספרים הקדושים. לא נגענו חלילה בלשון קדשם**, רק חיברנו אחד לאחד, ובנינו סדר נפלא להגיש ללומד את המסכת בשפה ברורה וצחה. וכשהלומד החסיד מסיים את מערכת אמונה למשל, **הצליח לדעת באמת מה על החסיד לעשות כדי להשלים עצמו בענין האמונה לפי דרכו של מרן רבינו הבעש"ט הק' זי"ע.**

"אם עד היום חיפשו במפתחות הספרים את כל ה'תורות' על אמונה בכל ספרי החסידות, ולפי זה למדו וניסו להבין מכל צדיק ומכל ספר איזו נקודה בנושא האמונה, ובדרך כלל לימוד בצורה כזו מעשיר בידיעה של ביאורים וגעדאנגען, אך לא מביא את המסקנה לחיים מעשיים, **הרי מי שלומד את ספרי 'מסילות באור החסידות'**

"...בענין זה קיבלתי מכ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א, כפי שהבנתי מתוך כמה שיחות קודש וגם מתוך שימושה שהיא גדולה מלימודה, כי כדרכה של תורה גם בענין זה ייאמר: 'אלו ואלו דברי אלקים חיים'..."

ליבו ומוחו מוארים 'קלאר אינגאנצן' בכל ענין וענין.

ר' משה מביא טעימה להמחשה היאך בנוי הספר ופרקיו. "אם נפתח את פרק ה' בחלק עליו דיבר ר' יצחק – ענינים. פרק ה' נקרא 'וקנה לך חבר' - אהבת רעים והתחברות בין יראי ה'. הפרק מתחיל עם ענף א' זה כלל גדול בתורה. מבאר את מצוות התורה וביאורי הראשונים. הרמב"ם, החינוך, הכל בהסבר מוחשי בבינה ודעת. מובאים כל עיקרי המצוה אשר הוא כוללת כל המצוות כולן, וכו'. משם ?צד מזונות? ספרי החסידות, דברי הרה"ק מרימנוב שמצוה זו כוללת את מצוות בין אדם לחבירו, ואילו מדברות קדשו של הרה"ק מזידיטשויב הפוסק כי אהבת חברים היא יסוד ופינה חזקה לתורה, תשובה, מעשים טובים, וכל המדות טובות. וממשיך להעלות את הטעם שמצוה זו היא ההכנה לקבלת התורה.

"ענף ב' כבר נוגע באופן והדרך לקיימה. את נסיונות היצר כדברי ה'מאור ושמש' שבדורות אלו כל מגמת היצה"ר לאחוז בזה וצריך זהירות וזריזות גדולה להלחם נגדו. ומסנף ספרי רבותינו הק' 'דעת משה', 'דברי ישראל', ועוד. פורש והולך בדרכים לקיים מצוה זו בהידור.

"בענף הבא מלקט ציצים ופרחים מדברי רבוה"ק מאורי החסידות על סגולותיה של המצוה בגשמיות ורוחניות ותוצאותיה. כל ענין מבין י"ד הענינים המופיעים בכרך זה, מסודרים בהדרת חן, כאשר בתחתית העמוד מובאים הערות והוספות, דברי קודש של ספרי החסידות בנושא, באריכות יותר, ובהשוואות מקבילות לנאמר בגוף המאמר".

הרב טרויבע מספר: "מיד כשהתבקשנו לעסוק במלאכת קודש זו, התחלנו קודם להוציא לאור קונטרסים שהופצו בישיבות חסידיות ובהיכלי תורה וחסידות. רכשתי רבות ממוה"ר הגה"ח ר' **ישראל צבי רויטמן** שליט"א, משפיע ותיק וחסיד בחצר הק' בעלזא, אשר ידיו לו רבות בכל תורת החסידות, ומשנת דרכה ואורחותה. סלילות דרכו עד היום מיישרת לי דרכים רבות בבניית המאמרים לתועלת הלומד הצעיר והבוגר.

"כבר בתחילת הדרך נרתם למלאכת הטוהר, עמיתי הרה"ג ר' **אהרן שטרנליכט** שליט"א - מג"ש בישיבת צור יעקב דחסידי בעלזא בקרית יערים, אשר קיבל על עצמו להעשיר מאוצרות ידיעותיו ועד היום הוא האחראי על מלאכת ההשוואות וההקבלות בספרי החסידות לנאמר בספרים. הקונטרסים התקבלו בקרב הלומדים והמלמדים בתשוקה, כמאמר חז"ל תן לחכם ויחכם עוד, וכאשר ראינו כי המקבל אצבע מבקש יד, המשכנו בעידוד ובעוז להרבות ולהרחיב את כל מערכות העניינים בתוספת ביאורים ודרכים, עד שאכן זכינו להוציא לאור את הספר רב הכמות והאיכות, ובו נוסף חומר רב מעל הקונטרסים. על העריכה הלשונית המוצלחת והמקצועית עומד במסירות הרה"ח ר' **יהודה הרשקוביץ** שליט"א מאנטווערפן – עורך ה"עלים לתרופה", המתעסק שנים רבות בקדשי החסידות ותורתה.

ר' משה משלים פאזל חשוב. "הסייעתא דשמיא לקיים את רצון קדשו של מרן רבינו שליט"א, ובעצם את רצון קדשו למרן הבעש"ט הק' להנחיל לכל את תורת החסידות מלווה אותנו מהרגע הראשון ממש. כאשר התחילה מלאכת הקודש, מיד נרתם לדבר הנגיד הדגול הרה"ח ר' **אבא חייא פריעד** הי"ו מלונדון, שקיבל על עצמו את כל עול ההוצאות הכבדות והיקרות, כדי להיות שותף של אמת בהרבצת תורה והפצת החסידות בכל העולם כולו. ר' אבא חייא לא נס כיסו וליבו. הוא עומד לצד העורכים והמחברים זה עשר שנים לאיש"ט, ומרחיב לכל המצטרך, כדי שיצא דבר נקי ומהודר. הנהלת 'אור הצפון' בראשות הר"ר **ישראל לוינגר** הי"ו עומדים נרתמים לגמרי להצלחת עריכת הספרים, הדפסתם, והפצתם בכל מקום ומקום".

תורה גוררת תורה. ספרי 'מסילות באור החסידות' כוללים בנוסף לספר הענינים גם סדרת ספרי מועדים. על כל מועד חלק נכבד עם פרקים בביאור שורש החסידות ומהותה ודרכי עבודתה, עלפי המבואר בספרי החסידות, במשנת הבעש"ט הק' זי"ע, תלמידיו ותלמידי תלמידיו.

סדרת המועדים

הרב רינגל מבקש להוסיף: "בטרם ניגע בספרי המועדים, עלי להדגיש לך, כי הספר על הענינים כוללים י"ד פרקים, אך הרב טרויבע עסוק בהוספת עוד ח' ענינים אשר לא הוזכרו בספר. ורחבה היא מני ים, אך כל ענין יבואר בעז"ה כמעשהו בראשונה על קצה המזלג.

להבין אור החסידות. ראשי המכון בשיחה ל"המבשר"

"כשהספר האמור התקדם לשלב של סיום, התבקשתי ע"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, לפנות לנושא מועדי ישראל. להביא לכל בר ישראל את עבודת החג, במסילה ובנתיב עבודת השי"ת במשנת החסידות, להאיר עיניים ולעורר הלבבות ללמוד ולדעת את חובת האדם בהייליגע יום טוב. להתחזק בפנימיות הלב באהבה וביראה ללכת בדרכיו לקיים מצוות השי"ת בשלימות.

"ארבעה כרכים יצאו לאור בסדרת המועדים. **א.** ראש חודש. כללות המועדות. פסח. ספירת העומר ול"ג בעומר. **ב.** שבועות. בין המצרים. גלות וגאולה. חמשה עשר באב. **ג.** אלול. ר"ה, יו"כ, סוכות, הושע"ר שמיני עצרת ושמחת תורה. **ד.** חנוכה, שובבי"ם, ט"ו בשבט, ד' פרשיות, פורים. כל מועד מה עבודת האדם. איך עלינו להכין עצמינו ליו"ט. מה עלינו להפיק מהחג לשנה כולה וכו'.

ר' יצחק מטעימנו טיפה. "ערב שמחת תורה. הבחור או האברך וגם הישיש מבקש לדעת מה אומר לו ה'שמחת תורה'. מה העבודה אז? לרקוד עם הס"ת? לקבל עליה? אחר שלומדים את הספר, נחשפים קודם למאמר הזוהר הק' על יום גדול זה, ומשם לראשונים ולהצצה קלה במנהגי האר"י הק', ופסיעות קטנות שהן גדולות להבין את מהות החג, הקשר בין שמחת תורה לימים הנוראים, והקשר לשמיני עצרת. ענין קבלת התורה ביום זה כדמיון לחג השבועות. עניני הריקודין וסגולת השמחה. שגב ההקפות וסגולתה. עבודת היום בעניני התשובה ועסק התורה, עד לנעילת החג, עליך להוסיף לנו מועדות. הכל בתמצית בהירה ומאירה. כאשר לומדים את הספר **'האט מען אריס די יום טוב אינגאנצן'**", מסכם הרב טרויבע.

סדרת ספרי 'מסילות באור החסידות' לא מסיימים לסלול את האור כי טוב הוא. בד בבד יצא לאור ספר מיוחד לבחורי 'בר מצוה'. הספר יצא מנוקד כדי שהבחור יוכל ללמוד בהרחבת הדעת ובנעימות הנפש. חמישה פרקים עם ענפים רבים מבארים לנער שמקבל עול המצוות את הדרך אשר מתחיל לצעוד בה. במה יזכה נער את ארחו. כניסת הנשמה. כניסה לחיי תורה ומצות. מצוות תפלין. ויום הבר מצוה.

הרב רינגל מספר כי הספר על בר מצוה הינו בעצם הספר הראשון בסדרת חיי האדם, אשר תכלול את תפקיד האדם במהלך כל ימי חייו עלי אדמות. "אחר החלק על בר מצוה, יצא לאור קונטרס ראשוני על עניני נישואין כקדימון לכרך הנכבד על ענינים אלו עם כל ענפיה, ממצוות פרו ורבו, יום החופה, תכלית הנישואין ועוד רבות. כמו"כ אנו מתעתדים להמשיך ספרים על ימי הבחרות. ימי העמידה. ימי הזקנה, ובירת מילה, בעזרת השם".

כמתנה לקוראי 'המבשר' חושף לנו ר' משה רינגל: "אחר שזכינו להוציא לאור ספר 'מסילות בספר התניא' אנו עומדים בעז"ה להוציא לאור גם ספר 'מסילות בספר נפש החיים', עם ביאורים וכן השוואות מקבילות לספרי רבותינו הק' תלמידי הבעש"ט רועי החסידות.

"הספרים התקבלו ב"ה בכל החוגים והעדות. הם נלמדים בקביעות ובחבורות בישיבות וכינוסי חסידים, בשיעורים ובחברותות, אצל כל הגילאים. אנו מקבלים כל הזמן עדויות ממנהיגי קהילות, ראשי ישיבות ומחנכים, על בחורים צעירים המקושרים לספרים אלו, ועל זקני דעת גדושים בחסידות המשתעשעים בספרי ה'מסילות', ואף מבנות ישראל אשר מלמדים אותן פרקים נבחרים מסדרת הספרים", מסכם בסיפוק רוחני הרב רינגל, ומוסיף: "את הספרים ניתן להשיג בכל מקום ומקום, במחיר נוח, כי המטרה היא אחת, להגיש לכל אחד ואחד את תורת החסידות ערוך ונאה, בצורה מושקעת מאוד באיכות גבוהה, גם בעריכה וגם בהדפסה, והחפץ בעליה ובקרבת ה', יכול וצריך לרכוש לעצמו את הספרים, לשנן ולהגות בה, כי תורת רבותינו הן, וצוננו לדעת את הדרך אשר נלך בה, להידבק ולהתקשר לבוראנו יוצרנו לעשות נחת רוח לכבודו יתברך שמו.

מסילות בספר התניא

הגאון החסיד המפו' רבי פנחס פרידמן שליט"א

ראש ישיבת 'מבקשי ה' ללימוד תורת הח"ן
חושף על המלאכה הרבה על יצירת פאר זו

יריעה חשובה כיהלום על כתר, הניצב בראש, מאיר ומשלים את עבודת הקודש של רבני מכון 'אור הצפון' העוסקים במלאכת קודש בחיבור סדרת ספרי 'מסילות באור החסידות', הוא יצירת הזהב ספר 'מסילות בספר התניא' פרי בריאה של הגאון הגדול החסיד המפו' רבי פנחס פרידמן שליט"א, ראש ישיבת 'מבקשי ה' ללימוד תורת הח"ן, אשר הזריח אור החסידות בחיבור הקדוש על ספר התניא, לפני מס' חודשים, וכבר קבע מקום של ארון הקודש במזרח היכלי ומשכני כל שוחרי והוגי תורת החסידות בכלל ובפרט.

כדל וכרש ניגשתי אל האי גאון וחסיד לשמוע ולבקש מקצת הבנה על מלאכה ערוכה וארוכה זו, עמוקה וטמירה, נסתר ונגלה משולבים ומבוארים, בהירים כנתינתה כתיבתה ומסירתה, מופשט בהסברים וביאורים לרדת לדעתו של החסיד הצעיר ברוח ובגיל, ולהעלותו למדרגות נעלות בהבנת דברי המלאך השרף רבינו התניא הק' זי"ע, מגדולי מנחילי תורת מרנא ורבנא המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, אשר כפי עדות תלמידו הרש"ז זי"ע שבמחיצת רבו הק' 'היו שואבים יראת שמים בדליים', ואף כי המופתים היו מונחים תחת הספסלים, לא היה פנאי להתכופף ולהגביהם, כי היו עסוקים בדברים נעלים יותר.

ליושב במחיצתו של הגה"ח רבי פנחס שליט"א הוא תענוג שאין דומה לו. גאונותו וידענותו המושלמת בכל אחד ממקצועות התורה, הנגלה והנסתר מועברים בשצף קצף, במתיקות שפתיים ונעימות הלשון, הן כשהוא מצטט לשון מדוייק של חז"ל, ספרי חסידות, מאמר אר"י הק', וכל דבר ודיבור, והן כאשר מסביר וממשילם, או כאשר מדגם זאת לעובדת קודש, הכל בטוב טעם בגעשמאק מגרה ומדבק.

בהדרת כבוד ישבתי ב'ספרים צימער' של הגר"פ, מאזין למשנתו בהסבר על סיבת חיבור הספר על התניא, על סדר החיבור, ומשם באריכות אודות החיבור הקדוש, שיטת הלימוד והביאור אשר עליו מתעמק שנים רבות, וכמובן, על חובת לימוד החסידות וההתבוננות בה כחובת גברא לכל יחיד המבקש לעלות ולהתעלות בדרך העולה בית א-ל.

"הן נכון להדגיש כי אולי מעטים אלו אשר לא למדו ולו פעם אחת או ניסו ללמוד ולהבין את דברי התניא הק'. שיעורים רבים נמסרים בכל קצוות תבל ובכל עדות ישראל בספר הק' זה. אך לולי דמיסתפינא ירשה לי להביע דעתי – דעת קטן – כי ידיעתו העמוקה והבהירה של הגאון רבי פנחס שליט"א בספרי הקבלה וחכמת הנסתר, והשיעורים בחכמה עילאה זו, נותנים חותמת של טהרה בהסברת דברי התניא, אשר מרובים בעניני הקבלה ומשנת האר"י הק' ותלמידיו, ומי מתאים יותר בהסברה בדברי אלוקים חיים, כאחד יחיד ומיוחד הבקי בחכמת הקבלה.

הוראת הקודש

"את העיסוק בהנחלת תורת התניא הק'" – מגלה לנו הג"ר פנחס שליט"א – "התחלתי לפני למעלה משלושים שנה, בהוראת הקודש של כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק שליט"א מבעלזא, אשר הורה לי למסור שיעורים בספר התניא לפני קבוצת בחורים בישיבה הקדושה דחסידי בעלזא בירושלים ת"ו, ואחר כך לפני אברכים יראים ושלמים שהיו צמאים לדבר ה', ואחרי שנים רבות שנצטברו בחסדי ה' ביאורים חדשים וגם ישנים בהבנת דברי קדשו, המיוסדים על דברות קדשם של רבוה"ק תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע, ובראשם הספה"ק 'בני יששכר' שמרבה להשתעשע בתורתו של בעל ה"תניא" זי"ע, הורה לנו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א להדפיס את הביאור כדי לזכות בהם את הרבים, בצירוף ברכת צדיק שחפץ ה' בידינו יצליח, להגדיל תורה ולהאדירה, שלא יצא ח"ו שום מכשול מתחת ידינו".

"זכה דורנו שכל אחד ואחד מבקש להתעלות בעבודת השם. מחפשים דרכים. תרים אחר כלים. מעיינים בספרים קדושים, מנסים לרכוש קניני חסידות, כדי להידבק באילנא דחיי, ובלע"ה תורת החסידות אכן נקבעה אצל כל אחד ואחד כחלק חובה בקיום התורה והמצוות, כלחם חק לנפש האדם. **התניא הק' מרבה ההשגות של האדם המבקש לזכך נשמתו. כפי שהלומד מסכת ראש השנה לומד פירוש רש"י, תוס', רא"ש, רשב"א וכו', וכל אלו מאירים לו את דברי הגמרא, כך הלומד ספרי החסידות באשר הם, כולם מוסיפים לו את אור התורה, ודברי התניא מרחיבים את האור ומגדילים את ההשגה בקיום המצוות ודבקות בתורה ובבורא.**

"אך יותר מכך. הן ידוע, שהיו חילוקי דעות בין תלמידי המגיד ממעזריטש זי"ע, האם דרך נשגבה זו הינה שוה לכל נפש, אפילו לפשוטי העם, או שרק בעלי השגה ומדרגה, שכבר זיככו את המידות והנם כלים מוכשרים, המה יעסקו ויעבדו בעבודה תמה זו.

שני הדרכים בעבודת החסידות

כדי להבין את שתי הדרכים הקדושות, ראוי להקדים תחילה כי המחבר הק' בעצמו מגדיר בשער הספר את ספרו 'לקוטי אמרים' בתואר 'ספר של בינונים'. בכך הוא מגלה כי הספר אינו מיועד לצדיקים שכבר הרגו את יצר הרע, כפי שהוא מבאר מה ששנינו בגמ' 'צדיקים יצר טוב שופטן, שנאמר ולבי חלל בקרבי', וגם אינו מיועד לרשעים שהרגו את יצר הטוב ונשארו רק עם יצר הרע, כמבואר 'רשעים יצר רע שופטן', אלא בעיקר מיועד הוא לבינונים שיצר הטוב ויצר הרע הם אצלם בתוקפם, כמבואר: בינונים זה וזה שופטן'.

בעל התניא מעלה אותנו בחכמתו הגדולה בסולם העולה בית א-ל לבאר את המושג של 'בינוני', שלפי הגדרתו אינו נכנע אף פעם ליצר הרע, לעבור ח"ו אפילו על מצוה דרבנן, ועל אחת כמה וכמה על איסור דאורייתא, כי אם הוא עובר על איסור דאורייתא או אפילו רק דרבנן הריהו כבר בגדר 'רשע', עד שיעשה תשובה בחרטה לשעבר, עזיבת החטא וקבלה להבא. אלא ה'בינוני' הוא, זה שלא עבר עבירה מימיו, אולם עם כל זאת מאחר שהיצר הרע הוא אצלו בתוקפו, והוא צריך להילחם עמו מלחמה תמידית, הריהו בבחינת "בינוני", ולא בבחינת צדיק גמור שכבר הרג את יצר הרע. ואין ענין להאריך כאן בכל ענין הבינוני ועבודת האדם. אתמקד בתמצית.

והנה כאמור, בין תלמידי המגיד ממעזריטש זי"ע היו כאלה שלא הסכימו כי דרך זו הינה ראויה לכל אחד. הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע ערך על כך מכתב לבעל התניא שבו מביע דעת קדשו **כי דרך זו של התבוננות במוח להוליד יראת ה' ואהבת ה', על פי השגות שיש בהן נגיעות לתורת הקבלה, היא גבוהה מדי ואינה מתאימה לכל אחד מישראל.** הנה מעט מהדברים שכתב בתוך מכתבו:

"וכשאני לעצמי לא מצאתי לי קורת רוח ממה דעייל כבוד תורתו חמה בנרתיקה, דהיינו להלביש דברי אדמו"ר הקדוש ממעזריטש, שהן המה דברי הרה"ק הבעש"ט, בתוך דברי קדוש האר"י ז"ל. הגם

שהכל הולך אל מקום אחד, לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. ובפרט מפני הסכנה, שבעוונותינו הרבים שהגשם יורד ונוקב, ולא אכשר דרא [כלומר, אנשים שאינם ראויים לכך, עלולים לגשם מושגים בקבלה], אשר על כן 'ותבחר לשון ערומים', ומלין אתגליין ביננא בדרכי היראה והאהבה, לזכך הגוף והמדות שתהיינה בלתי לה' לבדו".

בהמשך מכתבו הוא מביע לפני בעל התניא את חששו הגדול, על הגילוי של דברים כל כך עמוקים בתורת החסידות לכלל החסידים, אפילו לאלו שעדיין אינם ראויים לכך, ומפציר בו להסתיר הדברים מכלל החסידים אשר די להם באמונת חכמים, וגם בזה יש להאריך, אבל לא זה עיקר כוונתינו.

'אלו ואלו דברי אלקים חיים'

"בענין זה קיבלתי מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, כפי שהבנתי מתוך כמה שיחות קודש וגם מתוך שימושה שהיא גדולה מלימודה, כי כדרכה של תורה גם בענין זה ייאמר: 'אלו ואלו דברי אלקים חיים', ועל כגון דא ניתן להמליץ מה שנאמר בקהלת 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים'. כי ישנם בני אדם שמטבעם קשה להם לעבוד את ה' בתמידות בהתבוננות ובהשגות המוחין להשפיע על היראה והאהבה שבלב מעילא לתתא, ויש שיעלה הדבר בידם בניקל ודרך עבודה זו תואמת לשורש נשמתם, ובאבנתא דלבא תליא מילתא כל אחד כפי שהוא משער בנפשו.

"בדברות קודש אשר דיבר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לפני בחורי הישיבה"ק בירושלים בכ"א אדר תשמ"ה - יומא דהילולא של הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע, האריך לבאר את שתי הדרכים בתורת החסידות: דרכו של בעל התניא לעומת משנתו של הנועם אלימלך, כי בעוד שלפי שיטת בעל התניא עיקר העבודה הוא מעילא לתתא, להתבונן תחילה במוח בגדולת האין סוף ב"ה, כדי שעל ידי זה יתלהב הלב ברשפי אש של יראת ה' ואהבת ה', הרי שלפי דברי הנועם אלימלך עיקר העבודה בתחילת הדרך הוא מתתא לעילא, לזכך תחילה את המדות שבלב, כי רק אז יוכל להתבונן במוחו ברוממות א-ל ולהשפיע ביתר שאת על המדות שבלב להתלהב ביראת ה' ובאהבת ה'".

הרהבתי עוז לשאול, "אם כך אז מדוע כן מתמקדים בביאור דברי התניא הק'?

הגר"פ מחייך בהבנה כי אין זה שיעור בחסידות: "כאמור, אין שום מחלוקת וסתירה מעשית. מי שיש לו השתוקקות להתעלות בעבודת ה' ומרגיש שהוא מוכן ומזומן לעלות במעלות הסולם לעבוד את ה' בהשגות המוחין, ודאי שראוי לעשות כן על ידי שילמד ויתעמק בדבריו הקדושים של ה"תניא". זאת ועוד, שאצל כל אחד ואחד, יש זמנים שקשה לו לעבוד את ה' בהתבוננות המוח, ולעומת זה יש זמנים של התעלות, שיש לו השתוקקות להתעמק בעבודת ה', כי אז בודאי שראוי ללמוד בספר התניא שיש בו תועלת עצומה להתעלות הנפש.

"ובפרט על פי מה שרואים המציאות בימינו אלה, בדור של עקבתא דמשיחא, שכך גזרה חכמתו יתברך שמו, ובהסכמת צדיקי הדור מתרבים והולכים ספסלי בית המדרש ללימוד תורת הנסתר, וכמאמר הזוהר הק': 'ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזוהר יפקון ביה מן גלותא ברחמי'. וכדברי התניא באגרת הקודש, המוסיף 'כמו שכתב האר"י ז"ל, דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה, ולא בדורות הראשונים'. לכן, גם אלו שהקפידו פעם שלא ללמוד עניני חסידות הקשורים בתורת הקבלה, אין קפידא ללמוד בזמן הזה ספרי חסידות המבוססים על יסודות בתורת הנסתר למי שנפשו חשקה בכך.

על יסוד הדברים האלה ערכנו את הביאור על ספר התניא, לבאר כוונתו העמוקה במקום שיש צורך בכך, ולשלב מראי מקומות והשוואות משאר ספרי חסידות, כדי לקשר ולחבר את הקצוות שיש בהם מן המשותף, שהרי כולם מרועה אחד נאמרו תורת הבעל שם טוב הקדוש בפי תלמידו המגיד ממעזריטש זי"ע".

הבשורה בחיבור

מה הבשורה בחיבור זה יותר משאר ספרי הפירושים והביאורים על ספר התניא אשר יצאו לאור במהלך הדורות?

"הביאורים והפירושים אשר יצאו כל השנים חשובים הם, וההוכחה לכך היא ריבוי הלומדים בספר התניא בכל הדורות ומכל העדות. אך כאן הארנו את אורו של התניא הק' מתוך ספרי כל

רבותינו תלמידי הבעש"ט הק'. בס"ד ובכח הצדיקים זכינו לגלות בהשוואה מדויקת שכל דבריו הקדושים של רבינו התניא הק' מקבילים ממש לכל ספרי החסידות. וכפי שמובא בכל עמוד ועמוד של הספר 'מסילות בספר התניא'.

"אציין לשבח ולהערכה שהחיבור יצא לאור לאחר לימוד זמן רב עם ידידי הרה"ג ר' יצחק טרויבע שליט"א עורך ספרי 'מסילות באור החסידות' אשר לשונו עט סופר מהיר, ובכשרונו העלה את השיעורים על גבי הכתב וערכם ביד אומן, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו כשולחן הערוך ומזומן לפני הלומד האומר ברקאי".

כדרכו בהבירה מסביר הגאון רבי פנחס שליט"א את דרך העריכה של חיבור גדול זה. 'חילקנו את הספר לשבעה שערים: השער הראשון (על פרקים א-ט): 'שתי הנפשות שבקרב האדם וכוחותיהן ולבושיהן'; השער השני (על פרקים י-יז): 'התגברות הבינוני לעסוק בתורה ומצוות על ידי מוח שליט על הלב'; השער השלישי (על פרקים יח-כה): 'התגברות הבינוני על ידי התעוררות האהבה המסותרת שבלב'; השער הרביעי (על פרקים כו-לד): 'התגברות הבינוני מתוך שמחה ושמירה מעצבות וטמטום הלב'; השער החמישי (על פרקים לה-מג) נחלק לשניים: 'א. עיקר מעלת האדם בעולמו – תורה ומצוות מעשיות. ב. מעלה יתירה לתורה ומצוות עם אהבה ויראה'; השער השישי (על פרקים מד-נ) נחלק אף הוא לשניים: 'א. דרכים לעורר את האהבה המסותרת שבלב. ב. התבוננות המולידה אהבת ה במוח'; והשער השביעי (על פרקים נא-נג): 'השראת השכינה על ידי עסק התורה והמצוות'.

"בפתח כל אחד מהפרקים (המופיע תחילה בשלמותו, מנוקד ומפוסק), מופיעה פתיחה בשפה נהירה ותמציתית, לכל אורכו מופיעים ביאורים ומילואים וכן הוספות וציונים (בהם מרבה המחבר לצטט מחיבורי בעל התניא עצמו, בשאר חלקי התניא, בלקוטי תורה ובמאמרים השונים, מדברי גדולי ומאורי החסידות. כל פרק מסתיים במקבץ סעיפים הנושאים את הכותרת 'המורם מן האמור' ובו סיכום של הנושאים הנלמדים בפרק. בשולי הפרק יש גם 'עיונים' הנותנים מקום להעמקה נוספת בדברים שהובאו בו.

ושוב, אני חייב לעצור את דבריו. "יש הרבה מה לשמוע, אך כדי להבין נראה לי שצריך קודם ללמוד ולדעת את התניא על בוריו", אני מקשה.

הגאון שליט"א מהנהן בראשו ומחוה בידו על הספר המונח על שולחנו. "הרי זה מונח לפניך ולפני כל אחד לבוא וליטול. כל הרוצה באמת להגות בתורתו הקדושה של התניא וללמוד לקח למעשה, באם ילמד בספר זה, יראה סייעתא דשמיא להבין ולהשכיל, גם את הדברים הנראים קשים".

כל הלומד את התניא יודע, כי יש שם דברים קשים מאוד, שדורשים ביאור והעמקה כדי להבינם על בורים. ולמרות כל החיבורים אשר יצאו עד היום, עדיין לא נתבארו דברים אלו. על פי דרכו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ידעתי הדרך, ובכל אלו הדברים הקשים התבוננתי עמוקות והגעתי לדברים נפלאים, דווקא על ידי שילוב של ביאורים מאת גדולי ומאורי החסידות.

"לדוגמא, אחד המאמרים הראשונים שכתבתי בהוראת הקודש, עוסק בגלות הדעת. זהו מושג שאינו מופיע בשופי בביאורים הקודמים. ה'תולדות' כותב על כך בשם מורו הבעל שם טוב הקדוש. מה פשרה של גלות הדעת הזו? לא ידעו את ה'? מי הוא זה ואיזה הוא שאינו יודע היום את השי"ת?

בספרנו הסברנו זאת על פי דבריו הנפלאים והנודעת של התניא אודות חכמה, בינה ודעת. מהי דעת? התחברות לרעיון וקשר מובהק לו. דעת היא גם מלשון תוקף ועקשנות. גלות הדעת משמעותה שאדם אינו יודע להיות עומד על דעתו. הוא רוצה ללמוד שיעור בגמרא, למחרת הוא רוצה ללמוד שיעור במשנה ברורה. ממילא אין הוא יכול להביא את הרעיון שלו לפני מעשה.

"זה פותח שערי אורה למסכת שלמה בעבודת ה'. גלות מצרים גם היא גלות הדעת. משום שבתיבת מצרים יש יצר המפריד בין שתי אותיות מ'. המשנה הראשונה מתחילה במ', מאימתי קוראין את שמע. ואילו המשנה האחרונה מסתיימת במ', ה' יברך את עמו בשלום. היצר אינו מניח ליהודי ללמוד תורה כדבעי. אני לוקח את היצר ואת שתי אותיות המ"ם הללו למחשבה ומעשה. היצר אינו נותן לאדם לחבר בין המחשבה לבין המעשה שלו. בכך הוא יוצר את גלות הדעת.

"כשאתה לוקח את הרעיון של התניא ואתה מחבר אותו למורי החסידות, יוצא כאן דבר נפלא. אצלינו כולם תורה אחת יהיה לכם. זוהי דוגמה לשינוי המבורך שנעשה בחיבור זה".

להבין את התניא

ישנן דוגמאות שניתן להעתיק לטובת קוראי המאמר מדברים המוקשים בלשונו של התניא, ובחיבורכם הדבר הופשט?

"יש כמה וכמה, אבל דוגמא מופלאת ביותר שבסייעתא דשמיא גילינו את אור דבריו הקדושים, מה שלא נעשה עד היום בשום חיבור ופירוש. בסוף פרק מ"ו, כותב התניא בסוגריים 'ונקרא בהמה רבה כמו שנתבאר במקום אחר, והוא שם ב"ן בגימטריא בהמה רבה שלפני אצילות'. כל מפרשי התניא נלאו לבאר קטע זה, ובס"ד אחר שנים רבות של עיון בדבריו והעמקות בספרים המתאימים, העלינו ביאור נפלא כפי שתחזו עיניך.

בספרי החסידות מוזכר שיצר הרע הוא מלאך. בתניא מורה לנו כי היצר הרע הוא בעצם הנפש הבהמית הנמצאת באדם. היצר הטוב הוא הנפש האלוקית שהיא במוח, והיצר הרע בנפש הבהמית, בחלל השמאלי שבלב. זהו ציור חדש. שבכל רגע יש מלחמה בין הלב, הנפש הבהמית, לבין הראש, המוח. ולכאורה השאלה עצומה. איך הנפש האלוקית מתגברת? הבעל התניא אכן כותב בפרק י"ב, שמוח שליט על הלב בתולדתו. אך בפרק י"ג, מביא את מאמר חז"ל בינונים זה וזה שופטן, שניהם רבים ומתגודדים על נפש האדם, 'והלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה העוזרו להיצר טוב, כמאמר רז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו'.

לפנינו סתירה לכאורה: איך בפרק הקודם נאמר שמוח שליט על הלב בתולדתו ואילו כאן נאמר שזקוק הוא האדם לעזרת ריבונו של עולם כדי להכניע את היצר הרע ליצר הטוב. אמת היא שרבים מבארים שכאן מדובר בשעת התפילה וכאן בכל שעה. אבל בביאורנו מבואר: אכן כשהמוח מתבונן, הרי בתולדתו הוא שולט על הלב. אבל בעל התניא עצמו מסביר שלא תמיד כך הם פני הדברים, כשאינו מתבונן או כשמטבעו הוא נוטה לקטנות – או אז הוא זקוק לסיועו של הקב"ה.

אבל כאן מתעוררת קושיה עצומה. אם הלכה כדברי המכריע, הקב"ה, מה הוא התפקיד שלי בדיוק? וביסוד דברי ספרי החסידות גילינו לבאר, כי באמת כאשר הנפש האלוקית מהרהרת ומתבוננת בשכר ועונש, יש בה את הכוח לשלוט על הנפש הבהמית שלא תפעיל את האיברים לעבירות או לסתם תאוות, כי הנפש הבהמית נרתעת מהעונש הצפוי לעוברי עבירה. ולכן היא נמנעת מלהפעיל את האיברים לעבירה וכן היא נהנית מהשכר הצפוי למקיימי מצוות, ולכן היא מתרצה להפעיל את האיברים למצווה כרצון הנפש האלוקית, וכמבואר באריכות בתוך הספר".

כאמור, השיחה נהפכה לשיעור חסידות בעמקות, שלא פסק עד זמן תפילת ערבית, אך היוצא מדבריו המודגשים, "בדברי תורה אלו ואלו דברי אלוקים חיים. ריבוי לימוד ספרי החסידות אינו חלילה סתירה, כל אלו הם רק מזון לנשמה, מכל הסוגים, ואלו מוסיפים חיות לנפש האלוקית אשר חפץ ונברא להיות דבוק לה'".

תורה שלימה היא החסידות, ענפיה רבים ודרכיה ארוכים. דורנו מוכשר ומבורך בריבי רבבות הדבקים במשנתו הטהורה אשר בנה, יסד וסלל, מרן אור שבעת הימים רבינו הבעל שם טוב הק' זי"ע, כאור גנוז אשר הותיר מלכא דעמא להלהיב הקשר של האדם לבוראו בכלל, ובתקופות של נסיונות ופיתויים עקלקלים בפרט.

אוצר ספרי החסידות מכיל ארמונות של גנזי זהב עמוסות בפניני יקרים המוכנים ומזומנים לקטן וגדול, החפץ להציץ ולרכוש את הכלים אשר יצר כצורף זהב רבינו הבעש"ט הק' זי"ע ותלמידיו הקדושים, ותלמידיהם לדורי דורות, עד כי יבוא שילה.

מנחם מענדיל מאסקאוויטש

המדריך המלא:

איך בוחרים אתרוג?

מדריך לקונה הנבון
במשעולי שוק ארבעת המינים אל מול דוכן האתרוגים
בשיחה מאלפת ומחכימה עם

הגה"ח הרב אהרן שפירא שליט"א

רב בית המדרש נאראל בבני ברק
ומומחה בעל שם עולמי בתחום האתרוגים

חביבין ישראל

מה נאוו רגלי שלומי אמוני ישראל בימים האלו, המכתתין ומסבבין מדוכן לדוכן ומשוק לשוק, בדרישה וחקירה אחר המהודר שבאתרוגים, לקיום מצוות החג באופן הנעלה ביותר. ישראל קדושים הם, מוזילים מכספיהם הון ודמים ונוקטים בהשתדלויות ללא קצבה, הכול בכדי לזכות לקיים את רצון הבורא ית"ש שציווה 'ולקחתם לכם פרי עץ הדר', בשלמות המקסימלית.

אם כי, המשימה אינה כה קלה.

מרנא המהרש"ל כבר כתב בחריפות לפני שנות דור אודות התחום הסבוך של האתרוגים, ש"**רבים המורים ומעט היודעים**". לצד ידיעת כל פרטי ודקדוקי ההלכה על בוריין, הרי שהכרת המציאות המדויקת של הפרי דורשת ידע מקצועי נרחב ורב-תחומי, כהתמצאות כוללנית בכל שלבי הגידול המורכב, וביותר בדורנו רווי-התמורות בהשפעת שכלולי הטכנולוגיה.

נתונים אלו, מביאים רבים לידי מבוכה. גם צורב צעיר שהשכיל לעיין תחילה לעומק בסעיפי ה'שולחן ערוך' על דיני האתרוג והיפך בהן לאורך ולרוחב, עלול למצוא את עצמו תוהה ומבולבל בשלב המעשי של בחירת האתרוג. ניצב הוא מול דוכן הסדור שורות-שורות של אתרוגים כה זהים ובה-בעת כה שונים, ואין הוא יודע אל נכון במה להתמקד וכיצד לבחון.

תהיות אלו, באנו לפתור באפס-מה בשיחה המיוחדת הנגללת לפניכם ביריעה זו. אחד המיוחדים בתחום האתרוגים, הוא **הגה"ח הרב אהרן שפירא שליט"א רב דביהמ"ד נאראל בבני ברק**, שהגאון האדיר רבי משה שאול קליין שליט"א

צובאים על הגה"צ מנאראל זי"ע בשאלות אתרוגים

כבר ציין אודותיו במכתב ש"**אשתקד ביקשנו ממנו שיבוא לפני חבורת מורי הוראה חשובים תלמידי חכמים מופלגים כדי לבאר להם את מציאות העניינים, וראיתי שיש בזה תועלת מרובה, כי מלימוד ההלכה לבד אי אפשר להגיע לבירור האמיתי הלכה למעשה**".

מזה כשני עשורים פקיע שמיה לתהילה בכל תפוצות היהדות התורתית כמי שידיו רב לו במקצוע חשוב זה, ו'טביעת העין' שלו בחרצו חוות-דעת על אתרוג - מקפלת מאחוריה מקצועיות עתירת-ידע ורחבת-היקף, פרי מחקר אינטנסיבי בן עשרות שנים ושימושה של תורה אצל גדולי ההוראה. בתי-הדין הידועים בבני ברק אף מפנים להכרעתו שאלות בדיני ממונות בין מוכר ללקוח בדין-ודברים על כשרות אתרוג ורמת הידורו.

ביקשנו לקבל 'טיפים' בהירים וקלי-הבנה, להצטייד עמם בדרך לדוכן האתרוגים, ונעניו במאור פנים. בשפה בהירה וקולחת, פורש הרב שפירא משנה סדורה ונהירה, המעניקה סל כלים לבחינת פרמטרי הכשרות וההידור של האתרוג הנבחר, תוך שימת הדגש על השיקולים המרכזיים והנכונים שאמורים לעמוד לעיני הקונה.

שלב א: מאיזה מרחק נדרש להתבונן באתרוג

אנו שולפים אתרוג נאה, המראה הכללי עושה רושם טוב, ומתחילים לסרוק בקפידה בחיפוש אחר מגרעת כל שהיא. באיזה מספר של זכוכית מגדלת זקוקים להצטייד?

הרב שפירא נחרץ: 4 פעמים חוזר ה"משנה ברורה" בסימן

במסירת שיעור בדיני אתרוג לרבני בית ההוראה של הגרמ"ש קליין

פטאלית. עץ פורה אכן מניב כמות כזו של אתרוגים, אבל **התפוקה המהודרת והאיכותית עומדת על כחצי אחוז בלבד!** וגם זאת תלוי רבות בהצלחת עונת הגידול. **לא-אחת אירע שהיחס של אתרוג איכותי עמד על אחת לאלף!**

לפיכך, על מורי-ההוראה להכיר את השוק השנתי ולדעת את יחס שכיחותם של המהודרים, בכדי להבין מה מקומה של שאלה דחוקה שהזדמנה לידיהם על פני אתרוג מהודר במידה סבירה.

כלל הדברים - מסכם בן-שיחנו, **פוסקי דור העבר כבר הכריעו לגבי כמה עניינים בתורה כי אין לקבוע על פי עיון בזכוכית מגדלת, כגון לגבי דיני מוקף גוויל, חרקים ועוד, והדברים אמורים בין לחומרא ובין לקולא.**

ה'בלעטליך' איך מתייחסים אליהם?

זכינו אפוא להגדרה ברורה על טווח המרחק של הבדיקה הנדרשת. מה באשר ל'בלעטליך' הנראים בבירור גם מהמרחק שציינתם, איך נדרג את ה'בלעטליך' המצויים לקביעת רמת הידורו של האתרוג?

פורס הרב דנאראל את משנתו הסדורה, וחולק גם כאן על מוסכמות קדומות: "שורר חוסר ידע מקצועי מה מקור הכתם שנקרא 'בלאט פלעק'. אם בעבר הייתה נטייה לומר שזה נגרם מנגיעות של עלי העץ באתרוג, ומכך גם נובעת שמה 'בלאט פלעק', הרי שכהיום ברור שאין זו הסיבה להיווצרותם. כיון שבפרדסים השמורים ומעובדים קושרים כל אתרוג באופן כזה ששום גוף זר לא יגע בו, כך שתיאוריה זו מופרכת מיסודה.

יש מגדלים מומחים המשערים, שייתכן שזה הדבקת חול ואבק הפורחים באוויר. לחיזוק דבריהם מביאים ראיה, שבפרדסים העטופים ביריעות בד פוחתים התופעות הללו של ה'בלאט פלעקין'. יש לכך סבירות גבוהה, אם כי טרם אותרה התשובה המוחלטת לתופעה.

מה שיש לדעת, שכל הבלעטליך הינם חיצוניים ואינם בגוף האתרוג כלל. סוגים רבים מהם ניתנים להסרה בידיים מומחיות מבלי לפגוע באתרוג, על כל פנים לא מעבר לגלד החיצוני, דבר שאינו פוסל את האתרוג. אך כמובן מקצוען בלבד. אין 'לשחק' בפרי הרגיש בלא ידע מספק.

ומה עם ה'בלעטליך' הבולטים? המשנה ברורה מכריע שאין להקל אם לא בשעת הדחק.

רוב ה'בלעטליך' המצויים אינם ניתנים להרגשה. דווקא 'הבלעטליך' הבולטים, הנראים כעין טפטוף שעווה, ניתנים להסרה יותר בקלות ביד מיומנת. גם כשהוא מורגש ביד בבירור, ולכאורה היה לנו לדונו כדבר הפוסל באתרוג, כפי המבואר בפוסקים, אך דווקא סוג זה של בלעטיל ניתן להסרה בקלות מבלי להשאיר עקבות.

לאחר הסרת בלעטיל כזה ביד מומחה, יישארו קצת הבדלי צבע במקום. הסיבה לכך היא, הבדלי התפתחות תהליך ההבשלה של האתרוג במקום הזה. מחמת היות שטח זה מכוסה על ידי כתם ה'בלאט פלעק', נמנע ממנו אור ואוויר באופן שווה עם יתר חלקי האתרוג. הבדלים אלו אמורים להיטשטש ולהשתוות לצבע שאר האתרוג במהלך יום-יומיים.

נקיות חוטם האתרוג

ומה באשר לחוטם? שם כבר נאמר במשנה שחזזית פוסלת אפילו במשהו!

כאן נוצר עמו הרב שפירא משנה סדורה, ופורש לפנינו אריכות דברים באשר להגדרתו המדויקת של ה'חוטם'. לא ניכנס במסגרת זו לכל המשא-ומתן ההלכתי, ונסתפק בתמצית הדברים (החפץ להקיף את העניין בארוכה, יעיין במאמרו הנרחב של הרב שפירא שפורסם בקובץ "בית ועד לחכמים" שעל ידי בית המדרש נאראל משנת תשע"ד).

"יש 3 שיטות מרכזיות בראשונים אודות הגדרת מקום החוטם", מסכם הרב שפירא את הדברים. "א. שיטת הרמב"ם: רק מסביב לפיטם. ב. שיטת הרי"ף ור"ח ואתם הרא"ש: ממקום השיפוע ועד הדד. ג. שיטת רש"י: **רק פס רוחב** מסביב לגובה האתרוג, ולא בגגו של האתרוג.

"להלכה נקטו הפוסקים כשיטה השנייה, דהיינו ממקום השיפוע עד הדד, אך אין הגובה עצמו בכלל חוטמו. אך סברו דיש לחוש לחומרא גם לשיטת רש"י דהיינו בעובי גובהו, מה שאנו מכנים 'פס רוחב' שבו נותן אדם את עיניו יותר.

"מרן בעל "שבט הלוי" יורד באחת מתשובותיו (ח"ח תשובה קנ) אל פרטי השיטות ומנסח בבהירות את ההגדרות המדויקות. העולה מדבריו הוא, שיש לנו לחלק את שיפוע האתרוג לשני חלקים. החלק החמור יותר הוא החלק העליון, ממקום שמתחיל 'להתחדד', דהיינו צוואר המגדל של האתרוג, והחלק הזה יש בו דין חוטם להחמיר ודאי. ואילו החלק הנמוך יותר, ממקום שמתחיל 'להתקצר' דהיינו תחילת השיפוע, גם ראוי למיחש לפסול, אך אין לו דין חוטם ודאי, וכלשונו: **'דהא דפוסל בשו"ע ממקום השיפוע**

נקיות או גידול?

השאלה שכל אברך שואל בתחילת דרכו:

איך בוחרים אתרוג? האם להתמקד על נקיות מושלמת, או שמא ה'גידול' והתואר המבני ההדור הם אלה שמכריעים?

הרב דנאראל משיב בצחות: ברור שלמידת נקיותה של האתרוג יוחסה חשיבות מכרעת. אבל אמחיש את תשובתי במעשה שהיה. ראשי הקהל בעיר פלונית נכנסו אל מרן **הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל**, והציגו לפניו את התלבטותם במי לבחור לתפקיד שליח הציבור בימים הנוראים. שתי הצעות לפניהם. האחד מרוצה לקהל, נתמלא זקנו ובעל בנים, ומחונן בכל המעלות שמנו חכמים, אך קול צרוד לו ואין תפילתו ערבה לאוזן. ואילו השני ניחון בקול-זמיר, השומעים 'מלקקים אצבעותיהם', אך קומתו הרוחנית פחותה בהרבה.

נענה הבריסקער רב ואמר: ראשית צריך להיות 'בעל תפילה', או אז ניתן לבדוק אם יש בו המעלות המבוארים בחז"ל. מי שאינו עונה על הגדרה זו אינו נכנס כלל לרשימת העומדים לבחירה...

כן לענייננו, אם אין לו 'גידול' הדור - אין הוא בגדר אתרוג... שאלת הנקיות אינה אקטואלית לגביו, אם אין בו את הצורה העיקרית של האתרוג...

> "...מפי גדולי פוסקי דורנו קיבלתי, שיש לדון את האתרוג במבט מאותו מרחק בו אוחז אדם בינוני בטבעיות את אתרוגו בבואו לברך עליו, ושיערוהו למרחק של לא קרוב משלושים סנטימטר..."

בחירת אתרוג

עד הסוף למעלה, איננו מדרך ודאי, אלא דהמחבר חשש מספק לחומרת כל הפירושים. דלדעת הרי"ף והרמב"ם אינו פוסל אלא במקום החוד ממש, ולדעת רש"י אינו פוסל אלא בשטח גובה האתרוג ממש, והרא"ש חשש לשני הפירושים"'.

"לצד כל זאת", מדגיש הרב שפירא, "על אף כל השיטות המחמירות, ראוי לדעת כי אין כוונת כל הפוסקים הנ"ל לכל הנקודות הזעירות אשר בקושי רב רואים אותם. המציאות של ימינו היא שדייקא באותם המקומות העדינים שבאתרוג מצוי לרוב שישנם נקודות זעירות, שפעמים רבות הן שחורות בבירור. וכגון בגגו של האתרוג, בחלק שמסביב לדד, מצוי לעיתים תפזורת של נקודות, שאנשים נוטים לכנותם כעין נקודות 'פלפל שחור'. וכן על הדד גופא מצוי לרוב נקודות זעירות, ששם יש מקרים רבים שבהסתכלות נכונה רואים שצבעם חום ולא שחור, אך יש גם פעמים רבות שהינן שחורים ללא ספק.

"חשוב לדעת שחלק מסוגי הנקודות הזעירות האלו, הינם נקודות חיצוניות, וביד מומחה מנוסה, עם סבלנות מרובה, ניתן לסלקם אחד אחד. ואם הם אכן מסוג הנקודות החיצוניות, אין להם שום משמעות הלכתית, ומכיון שאינם בגוף האתרוג, אין לדון עליהם לחומרא כלל.

"בנוסף לזאת" - טוען הג"ר אהרן - "על מורי ההוראה לזכור את היחס הנכון. ישנה את שיטת רש"י ש'ראש המגדל' אינו בכלל החוטם, ושיטה זו ניתן לצרף לעיתים ואין להחמיר בנקודות זערוריות הנמצאות במקום זה ואינם כחזזית ממש".

הפיטם: האם נדרש לדקדק בשלמותה של השושנתא?

משהוברר מעמדו של החוטם, נסור אל כתרו של האתרוג, אל הפיטם ההדור.

כאן מפתיע הרב דנאראל, עם חידוש עצום הנגזר מהבנת המערך האנטומי של הפיטם ומשנה לחלוטין כללים שהיו ידועים מאות בשנים.

שעות רבות של מחקר יסודי, הביאו את הרב שפירא לתובנה שטרם מוצתה עד תום עד היום. בפרי האתרוג, וכן בשאר פירות האילן, ישנם סיבים או גידין, שלצורך העניין נכנה אותם 'צנרת', דהיינו כעין צינורות דקיקים. יש חלק הנמשכים מענף העץ דרך היקף כל הפרי עד ראשו העליון. דהיינו שהם נכנסים ממקום חיבורם אל העץ - בעוקץ, וסובבים את כל הפרי ומתעגלים לאורכו, **ומסתיימים בתוך העיגול שבראש הפיטם, המכונה 'שושנתא'.** ויש חלק מהם העוברים במרכז הפרי, מעוקצו עד פטמתו.

עד כמה שידוע, סיבים אלו מהווים צינורות המזינים ומעבירים הזנה וכוח לפרי, הנמשך מהעץ - היונק את כוחו מהאדמה - אל תוך הפרי, ומעביר לו את הכוח לגדול ולהתפתח.

בפירות אשר פטמותיהם מתייבשים ונושרים, סיבים אלו מתייבשים גם הם, ומסתיימים באופן טבעי במקום נשירת הפיטם. גם באתרוג שפטמתו נשרה המציאות אחידה, וזה הוא סיומו של הפרי, ללא כל חשש ל'חסר', כי כך טבעו מצד הבריאה. אי לכך, הכשירו הפוסקים בניטל הפטמה או הדד, בהתאם לתנאים המבוארים בהלכה.

ברם כיום אנו עדים להבדל מהותי בין הפיטם המתואר בפוסקים לפיטם המצוי בינינו. שורש הדברים מפורשים כבר ב'כף החיים' (סימן תרמח אות מו-מח), המחלק בחילוק מחודש מאוד בין סוגי הפיטם, ולדבריו יש 'פיטם עצי' שכל דברי הפוסקים נסובים עליו, ונוטים בו לקולא אם ניטל מקצתו, כל אחד לפי שיטתו. אך יש גם 'פיטם בשרי' שאותו מבדיל ה'כף החיים', ונוטה לפסוק בו לחומרא.

בהמשך דברי ה'כף החיים', הוא מסכם את כל שיטות הפוסקים בדין ניטל הדד והפטמה, ומדגיש שוב שכל זה במקומות שהדד הוא כמין עץ, **אבל בארץ הצבי - היינו בארץ ישראל - שהדד הוא מן האתרוג עצמו, פסול לכולי עלמא בנחסר כל שהוא, משום 'חסר'.**

תיאור זה הולם מאוד את הפיטם שבימינו, אשר מראהו ותבניתו כבשר מבשר האתרוג, ממש כלשון ה"כף החיים": "בראש האתרוג בולט כמין דד קטן **מגוף האתרוג** ועליו דבוק כמין פרח שושן יבש, וקורין אותו 'פטמא'".

באותם האתרוגים שפיטמתם 'בשריים' ומעטרים אותם עד שלב הקטיף, אפשר להיווכח בקלות שאותם סיבים נשארים חיים וקיימים ברעננותם ולחותם בתוך בשר הפיטם, ומהווים חלק בלתי נפרד מהפרי עד גגו העליון – הפנימי - של השושנתא, במרחק של קליפת השום מתחת לגלד החום המחוספס שבראש השושנתא.

פירוש הדבר, בעת שאנו מתבוננים בחתך אורך של האתרוג, הנחתך מכיוון העוקץ לאורך כל הפרי והפיטם נחתך לאורכו לשני חלקים, נראה מפורשות, גם לעין בלתי מזוינת, חיותו ובשרייתו של הפיטם - כולל השושנתא.

לפי מציאות זו - קובע הרב דנאראל, באתרוג בעל הפיטם ה'בשרי' הנפוץ ביותר בימינו, לכאורה אין שום מקום להקל בניטלה או נפגמה ולו אפילו רק השושנתא, אפילו בכל שהוא.

יתר על כן, הפגם העדין ביותר בקליפת הדד או השושנתא, יש להחמיר בו יותר מאשר בשאר חלקי האתרוג. מחמת שבעוד שבשאר חלקי האתרוג ניתן לומר שהפגם אינו מגיע מעבר לקליפה השנייה, הנקראת הקליפה הירוקה, ולדעת פוסקים רבים אינו נידון כחסר. שונה הדבר בדד ובשושנתא, כיוון ששכבות הקליפה הראשונה והשנייה בפיטם עדינים ודקים שם ביותר, וכל פגימה או שריטה עלולה להגיע לחלק המכונה 'בשר הפרי', הפוסל לדעת רוב הפוסקים.

אך יש לציין - מדגיש הרב, שכשם שנשתנתה המציאות עתה ממה שהיה בדורות שלפנינו, ייתכן גם שבמשך השנים יחולו שינוי במציאות בכיוון ההפוך, והפיטם יהיה דומה שוב לפיטם העצי, ויהא דינו כדברי הפוסקים המקלים בדבר.

אתרוג בלי פיטם איך בוחנים אותו?

לאור דבריכם על ההקפדה היתירה הנדרשת לשלמות הפיטם על כל חלקיו, מתחדדת השאלה הבאה:

המחבר (סימן תרמח ס"ז) **דן בכשרות אתרוג שניטל הפיטם שלו, והרמ"א מביהיר "כָּל זֶה דַּוְקָא בְּנִטְלָה, אֲבָל אִם לֹא הָיָה לוֹ דַּד מֵעוֹלָם, כָּשֵׁר, וְכֵן רֹב הָאֲתְרוֹגִים שֶׁמְּבִיאִים בְּמָדִינוֹת אֵלּוּ".**

הנידון שכיח למדיי, עקב ההעדפה של רבים ליטול מלכתחילה אתרוג ללא פיטם ולא למצוא את עצמם ביו"ט עם אתרוג שהפיטם שלו נשר על ידי נענועי הילדים והוא נפסל על-אתר. כיצד מוודאים שמדובר באתרוג שלא היה לו פיטם מעולם, ולא שנשר במהלך גלגוליו בשלבי האספקה לדוכנים?

רשות הדיבור לרב שפירא: "ראשית, ה"משנה ברורה" כבר מביא את דברי ה'באר היטב' אודות סימן הזיהוי של אתרוג שלא היה לו דד מעולם, וכותב ש"**ניכרים הם, כי יש במקום פיטמא כמו גומא מתחילת ברייתו**".

אולם עלינו לבאר ולהבהיר את הדברים.

המציאות בשטח כפי הידוע בזמנינו, מוכיחה שלא קיימת מציאות שלא יהא כלל פיטם למן הרגע הראשון, וכפי שנבאר. "בעצם", מנמק הג"ר אהרן, "כל פירות ההדר גדלים עם פיטם. הלימון, התפוז, האשכולית וכל בני המשפחה, מתחילים את דרכם עם פיטם. בתחילת התפתחות הפרי, בעת פתיחת פרח הפריחה, תופס הפיטם יותר ממחצית גודל תוכנו של הפרח, ובעוד הפרי מתפתח וגודל לכל עבר, נותר הפיטם כמעט בגודלו הראשוני כבתחילת התהוותו.

"לפנינו תמונה של אתרוג בתחילת דרכו, ולצדו תמונה של אילן קלמנטינות בשלב זהה. הדמיון בולט מיד: הפרי עודו זעיר, אך בצמידות לו כבר מזדקר פיטם הדור. גם באתרוג, וגם בקלמנטינה.

ההבדל בין האתרוג לעמיתיו הוא, שבכל פירות ההדר נושר הפיטם כבר בשלבי הגידול הראשוניים, כפי שאמרנו זה עתה בפיוט 'ונתנה תוקף' - 'כציץ נובל', ואילו באתרוג קיים אחוז מסוים שהוא שורד יותר, פעמים עד לשלב מאוחר של הגידול ופעמים אינו מתייבש כלל ומעטר את האתרוג בקיום המצווה.

אשר על כן, כבר הסבירו האחרונים שהכוונה לנשירה מוקדמת של הפיטם בשלב מוקדם למדיי (יעויין ב'פסקי תשובות' אות ו). נשירה מוקדמת מביאה להיווצרות גומא, וההסבר המקצועי להתהוותה משום שלאחר שנפל הפיטם מהאתרוג בשלב מן השלבים בתהליך גידולו על העץ, התפתחות מקום הפיטם איטית יותר משאר האתרוג. משום כך מקום הפיטם נשאר על מקומו, אך בשר האתרוג שממשיך לגדול בקצב מהיר יותר עובר מעליו, כך שבמקום שהיה הפיטם נשאר שקוע קצת.

ואולם, יש כאן גם הסתייגות, שחשוב להבינה אל נכון.

ה"משנה ברורה" בהמשך דבריו שם, מביא בשם ה'ביכורי יעקב' שהגומא מהווה סימן חיובי רק כאשר איננה עמוקה מדיי, **"אבל לפעמים יש גומא עמוקה שחללה עד חדרי הזרע, וניכר על ידי שיכניס לתוך החלל מחט או שאר דבר דק, בזה נראה דפסול גמור הוא, שהרי ניקב בתולדה פסול כל היכי דניקב פסול"**, כלשון המשנ"ב.

טווח גבולי זה, גורם לפעמים ל'כאב ראש' לא קטן ולעצבנות יתר אצל מחפשי האתרוג, כאשר מחד משמשת הגומא כערובה לנשירה טבעית וכשרה של הפיטם, ומאידך לא ניתן לאמוד מדויקות את עומקו של הגומא ולוודא עד היכן הוא מגיע. ישנם המנסים לתחוב שערה או מחט ולבדוק את אורך הנקב.

"מתוך הניסיון בשטח", אומר הג"ר אהרן, "יכול אני להעיד כי באתרוגים שלנו הוא כמעט משולל המציאות שתהא גומא עד לחדרי הזרע. בכל הבדיקות שערכתי על ידי חיתוך אתרוגים כאלו, לא מצאתי ולו פעם אחת שהנקב חודר עד כדי כך, גם בעת שהנקב במקום הפיטם היה גלוי לעין ונראה כמחילה של ממש.

ההסבר הוא, שככל שהאתרוגים מוסמכים יותר בטהרת ייחוסם ואין בהם הרכבה, הרי בשר האתרוג עבה יותר, מה שמקטין את החשש שהנקב יגיע עד לחדרי הזרע. זאת בניגוד לאתרוגים שהיו בדורות הקודמים, שכנראה היו מצומקים ושדופים יותר.

כהמחשה, מציג הרב שפירא תמונה של אתרוג תימני רחב-מידות, הגומא שבו נראית 'אימתנית' ומחשידה במיוחד, ואחר חתך אורך היא מתגלית כבעלת 7 ס"מ לעומק (!), ולמרות זאת היא שומרת על 'מרחק בטוח' מהגלעין.

כמובן, מדגיש בר שיחנו, לא ניתן לקבוע מסמרות חד משמעית, אבל ברמת וודאות של 99% ייאמר שאין מקום לחששות יתירות בזנים המצויים.

נקודה נוספת מדגיש הרב שפירא, שעצם ההסתמכות על הגומא אמורה רק כשאין דד כלל. אך במידה ויש דד ומזהים בתוכו חלל דק, הרי זה סימן מובהק בכיוון השלילי, המוכיח שהפיטם נפל אחרי הקטיף. כי כאשר נתלש הפיטם אחרי הקטיף בצורה לא-טבעית, נתלש יחד עמו חלק מה'צנרת' וכך נוצרת גומא במקום הפיטם.

סימן זה אמור חד-משמעית בזן 'אורדנג', אשר מהם נשתלו רבים מפרדסי האתרוג בארץ.

סימן-היכר נוסף למועד נפילתו של הפיטם חידש הרב שפירא בעקבות מחקריו המעמיקים, והדבר קיבל את הסכמתם של גדולי ישראל, וכן הצטרפו לקביעה זו מומחים רבים, שבדקו את הדברים לאשורם ואישרוהו.

"כפי שהסברתי, הסיבים העוברים לאורך כל הפרי חוצים אותו עד ראשו, במעלה השושנתא. כאשר נשירת הפיטם היא באופן טבעי, סימני הנקודות הזעירות הללו מתייבשים כך שאי אפשר לזהותם בבירור. מה שאין כן כאשר נשבר הפיטם, נקודות אלו נראות בבירור, במיוחד כאשר השבר טרי. אך גם בשלב מאוחר יותר ניתן לראותן בהתבוננות מתאימה".

כן ישנם סימנים נוספים לווידוא מועד נפילת הפיטם, כמו גלד - כעין זר סביב כל הפיטם שנפל. אם הפיטם נושר בתחילת הגדילה, מתהווה במקומו כעין גומא, כאמור. אולם במקרים רבים כאשר נשירת הפיטם הוא בשלב מאוחר יותר, נוצר על דד הפיטם גלד בצבע חום - בדומה למראה ה'בלאט פלעק', כעין טבעת סביב הדד, ובו במקום נושר הפיטם. לכן לאחר נשירתו נותר כעין זר חום מסביב לכל דד הפיטם. אם זר זה מקיף את הדד בשלמות מכל סביבו, זה אחד הסימנים המובהקים על נשירת הפיטם באופן טבעי תוך כדי גדילתו.

עוד מדגיש הרב שפירא, שכאשר ישנם סימני ריקבון בראש הפיטם, זהו סימן כמעט ברור על שבירת הפיטם שלא בתהליך הטבעי. זאת, להבדיל מסימני עובש, שיכולים להתהוות במקום הפיטם, על ידי אריזת האתרוג בשקית ניילון לשמירה ממושכת, כפי שנעשה לפעמים, ואין זה הוכחה לשבירתו. סימן פשוט להבחין בין ריקבון לעובש, היא על ידי ניגוב עדין במטלית לחה בו במקום. עובש מתנגב על ידי כך, אך ריקבון אינו מתנגב.

האתרוג עדיין ירקרק האם אפשר להצהיבו?

יש החוששים לשיטת הב"ח שפוסל אתרוג שיש בו עדיין מראה ירקות, ואינם מסתפקים בגדר 'התחיל להצהיב' המבואר בהלכה. מקובל לשים את האתרוג בין תפוחים להחשת תהליך ההצהבה. מה זה גורם והאם זה רצוי?

התפוח מכיל חומר המכונה 'גז אטילן', הגורם לאתרוג להזיע ובכך מחיש את תהליך בישולו. אין כל בעיה בשימוש זה, אך נדרשת משנה זהירות לבצע זאת נכונה, שלא ייגרמו נזקים בלתי-הפיכים לאתרוג וייצא נפסד לגמרי.

למעשה, מגלה לנו הג"ר אהרן, במרבית הפרדסים המסודרים משתמשים בתהליך זה, כדלהלן:

הפרדסים מניבים בשנה שני מחזורים של פירות. הפריחה הראשונה בתקופת האביב, בחדשי ניסן-אייר, ובראשית חודש סיון כבר מתבצע קטיף, לאחר מכן מתחילים במחזור נוסף. אתרוגים אלו, שהרחבנו אודותם לעיל בכינוים 'אתרוגי מים', עדיין ירוקים מאוד בשלב הקטיף. לשם האצת התהליך, נאלצים המגדלים להשתמש בשיטה המכונה 'הבחלה'. מדובר בחדר אטום בצורה הרמטית, בו מאכסנים את האתרוגים ליממה תמימה, במהלך היממה מחדירים לחדר את גז האטילן, האתרוגים מתחילים להזיע ומקבלים תוך ימים ספורים את הגוון הצהבהב.

מה שברור, שמדובר בהליך הדורש מינון מדויק. אם האתרוגים ישהו בין תפוחים זמן רב מדי - עלול העוקץ ליפול והלה יישאר עם אתרוג צהוב-יפהפה אך חסר למהדרין... מומלץ להשהות לא יותר מ-24 שעות, בתוך שקית אטומה, מעל מקרר או במרפסת. החום מסייע לשחרר את הגז מהתפוחים ולזרז את יעילות התהליך.

ככלל, הצורה המיטבית לשמירת האתרוג היא בטמפרטורת חדר. "היכן שנוח לאדם לשהות בו - נוח גם לאתרוג. זה כלל הדברים".

המלצה: אל תחטטו מדי!

ולסיום, בפי הרב שפירא המלצה נלבבת לקוני האתרוגים: האתרוג הינו פרי רגיש מאוד, ומישושו בידי אדם עלולה לפגום קשות במראהו. תהליך התפתחות סימני המישוש לאחר שהחל בו הינו מהיר, ותוך שעות לא רבות עלולים להופיע בכל חלקי האתרוג.

אמנם ישנם זנים מסוימים הרגישים באופן מיוחד לדבר, ובהם נדרש משנה זהירות. אך גם בכל יתר הזנים יש להבדיל בין היבול הנקטף בשלבים מוקדמים, שבועות אחדים קודם החג, שהם עמידים יותר, לבין האתרוגים הנקטפים קרוב יותר לחג. אותם האתרוגים הנקטפים מאז ראש השנה, ואף לפני כן, מוגדרים כ'אתרוגי מים', שפירושו, אתרוגים שממהרים את קצב גידולם על ידי השקיה מרובה. אתרוגים אלו, מכיוון שגידולם אינה טבעית אלא מואצת, מקבל הדבר ביטוי בחוזקם ועמידתם. עור האתרוג רגיש ביותר, וממילא עלול להיפגע ממישוש במהירות רבה יותר.

ניתן להבחין בהבדל בין סוגי האתרוגים במראיהם השונה, בעיקר בברק החיצוני מסוג אחר שיש להם, וגם ע"י משקלם הסגולי המועט ביחס לגודלם.

מומלץ על כן, הן למורה-ההוראה והן לקונה הפוטנציאלי, למעט במישושו עד כמה שאפשר. ראשית, כל עוד ואינו נדרש להתבונן בחלקו התחתון של האתרוג עדיף לאחזו באמצעות השרוול העוטף אותו. וגם בעת הצורך להחזיקו בידיים ממש, יש לאחזו על קצות האצבעות במצב שהאתרוג רק מונח על האצבעות, מעין ריחוף על היד, ובלבד שלא ייפול מידיו, ותו לא. אותם המלפפים את האתרוג בכפות ידיהם, ומוסיפים לאחזם באצבעותיהם עד שכמעט יוצא מיץ מבשר הפרי (...), גורמים בלי משים נזק בלתי הפיך לאתרוג, עד כדי הוצאתו מהמחזור טרם יבוא לקונה נוסף.

בנוסף לכך, יש להיזהר מלהחזיקו כלל ביד הלחה מזיעה. והדבר מצוי ביותר בארה"ק, כאשר עונת חיפוש האתרוגים נמצאים לעיתים בשיא ימי השרב של שלהי דקייטי, ובאים מרחובה של עיר במטרה לתור אחרי האתרוג ההדור לקיום המצווה, והידיים לחות מזיעה. יש להמתין דקות אחדות, לנוח מעמל הדרך, טרם ייקח אתרוג לידו.

מכאן אזהרה, לבל יוציא הקונה את האתרוג מאריזתו לעיתים מזומנות טרם החג, במטרה לבודקו שוב ושוב, כי בכך עלול לגרום נזק לאתרוג, וייחשב הדבר כפשיעה מצדו. מצוי הדבר ביותר אצל אברכים צעירים, בלתי מנוסים, המציגים את פרי ההדר שרכשו בפני 'מבינים' רבים מידי, והתוצאות מביכות.

זקני זי"ע, גאב"ד נאראל, נהג אכן לרכוש את אתרוגו טרם יום הכיפורים, אך לא התעסק בו כלל עד ערב החג, בהתאם למסורה בבית בעלזא. כך רצוי ביותר לשימור האתרוג כדבעי.

מומחיות האתרוגים: מסורת מבית אבות

'נאראל' ו'אתרוגים' - נכרכו ונצמדו כבר לפני כמה עשורים, במעונו של **גאב"ד נאראל כ"ק מרן הגה"צ רבי חיים מאיר יחיאל שפירא זי"ע**, האיש אשר דורות ראו עיניו והוד קדומים היה נסוך על זיו איקוניו, שר סיפורי החסידות המוסמכים ופארה של חצר הקודש בעלזא בדור התקומה.

נכדו, בר שיחנו הג"ר אהרן שליט"א שרכש במחיצתו את טביעת-העין החדה בתחום האתרוגים, מגולל בכתביו את קורות הימים (מתוך הספר המיוחל העומד לראות אור עולם בס"ד לתולדות זקנו הגה"צ זי"ע):

עוד בשנות מגוריו בארצות הברית, השקיע שעות ארוכות בתורו אחרי אתרוג מהודר כלבבו. לימים עת התגורר בקראון הייטס היה מרחיק עד שכונת איסט סייד, מקום מגוריו הקודמים, שם התרכזו סוחרי ד' המינים, ועבר בין הסוחרים השונים למצוא את אתרוגו הוא.

המעניין שבדבר, מומחיותו לא נרכשה במקום רבנותו טרם מלחמת העולם השנייה בעיר נאראל. מחמת ששם היה עליו להסתפק במה שעלה בגורלו, ולא היו ברירות רבות. כבשאר עיירות גאליציא בגודל בינוני ומטה, יכלה כל העיירה להסתפק באתרוגים בודדים, מתוך היותם יקרי המציאות. מלבד אתרוג או שניים שנרכשו על ידי הקהל באמצעות שליחים שיצאו לאחת הערים הגדולות, יכול היה להיות בעיירה עוד אתרוגים בודדים. האחד בידי הרב ועוד אי אלו בידי גבירי העיירה שהרשו לעצמם הוצאה כזאת.

אך, כאמור בשנות מגוריו באמעריקא, שם עשה זמנים טובא בבדיקת האתרוגים, ובחדות עיניו רכש לעצמו את מומחיותו. בעלותו ארצה, עם יישובו במקום מרכזי בעיר בני ברק, הפך להיות כתובת מרכזית לשאלות ד' מינים. גם העובדה שלא היו אצל רבנו שעות קבלה מוגדרות, כי אם כמעט בכל השעות של היום לרבות הלילה, הייתה דלתו פתוחה לפניית הקהל, הביאה לכך שיהיה פינה שהכול פונים אליה. גם מאור פניו בהם קיבל רבנו את כל הפונים אליו, משכו את הקהל אליו בעבותות של אהבה.

האבהיות שבה התייחס לכל פונה, קסמה מאוד לתושבי העיר שחלקם עשו אתו היכרות ראשונה. רבנו במבטו המעמיק והמקיף, היה לפעמים עוצר אברך מבין השואלים, ובודק אתו האם אמנם מותר לו לשלם את המחיר הגבוה אותו דרשו עבור האתרוג. אם ההידור הזה אינו בא על חשבון דברים יותר הכרחיים. לא אחת הורה לדלי אמצעים, שיכבשו את תשוקתם לאתרוג המוהדר, וירכשו במקומם צרכי חג בסיסיים הנעדרים מביתם.

פעמים רבות היה אומר בשם אחד מצדיקי פולין, כי הטעם שיהודים כה מהדרים על שלמות האתרוג בכל פרטיו, מפני שמרומזים בראשי-תיבותיו ארבעה עניינים הדורשים שלמות: הא' מורה על **א**מונה, שצריכה להיות בשלמות בה' ובמשה עבדו; הת' על **ת**שובה, גם היא דורשת שלמות, בדרגת תשובה מאהבה, כנאמר 'והחזירנו בתשובה שלמה'; הר' הינו **ר**פואה, רפואה שלמה בנפש ובגוף; והג' על **ג**אולה, שאף בה נאמר 'וגאלנו גאולה שלמה'---

יוסף מאיר האס

סוחרי האתרוגים

הצצה מרתקת אפופת ניחוחות נוסטלגיים לעולמם של סוחרי האתרוגים מהדור הקודם אשר זכו להגיש את מנחתם על שולחנם של גדולי וצדיקי הדור בערבי חג הסוכות

כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה"אמרי סופר" זי"ע בעבודת הנענועים בחג הסוכות עם בנו כ"ק מרן אדמו"ר מערלוי שליט"א

מקום של כבוד והערכה שמור בהיסטוריה היהודית לסוחרי האתרוגים של פעם. אמנם לאורך ימות השנה הייתה להם קצת מנוחה ומעט הפוגה להתעסקות בהבאת לחם לפי הטף בדרכים שונות ומגוונות, אולם משהגיעו ימי חודש אלול והזריזים כבר הקדימו ליום חמישה עשר באב, הניחו סוחרי האתרוגים את כל עיסוקיהם בצידי דרכים וכל סדר יומם החל לנוע ולסוב על ציר השגת האתרוגים המובחרים ביותר, לזכות את ישראל קדושים לקיים מצוות 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר' במלוא מובן המילה.

ניחוחות ערבים של פרי ההדר קידמו את פניהם של המוני המתדפקים על דלתותיהם בימי ערבי חג הסוכות, כאשר באותם ימים עוד לא נפוץ כל-כך המושג המוכר של ימינו 'שוק ארבעת המינים' ברחובה של עיר. לרוב היו אלו קיטונות צפופים בירכתי הרחוב, שם אוכלסו הארגזים הכבדים של פעם עם הסחורה הנחשקת של אתרוגים מהודרים וריחניים, עליהם ישלמו הלקוחות מחבבי המצוות טבין ותקילין, וחביבה מצווה הבאה מזמן לזמן.

יחידי סגולה מתוך עשרות סוחרי האתרוגים של הדור הקודם, היו אלו שזכו להגיש את מנחתם היקרה ברגשי הוד על שולחנם של גדולי וצדיקי הדור. הייתה זו זכייה גדולה ונדירה שנקרתה לפניהם אחת לשנה, לעלות וליראות לבתיהם של הצדיקים עם ארגז אתרוגים מהודרים לבחירה, כאשר יש והיו מהצדיקים שנטלו לעצמם כמה וכמה אתרוגים מתוך הארגז שמא ימצאו שמץ של פסול באתרוג במהלך ימי החג ויהיה להם אתרוג חילופי לברכה, יש והיו מסתפקים באתרוג אחד יחיד ומיוחד מתוך האוצר היקר אותו בחרו בשמחה של מצווה ובעיניים בורקות, ויש מהצדיקים שהתעקשו עם הסוחרים ושילמו להם בעין יפה ובמיטב כספם, וכפי שסיפרו חז"ל (סוכה מא:) על רבן גמליאל שקנה אתרוג באלף זוז.

משלוחים מירושלים לבעלזא

בחצר הקודש בעלזא ידועה הייתה משפחת פרידמן שנהגו מדי שנה עם התקרב חג הסוכות לשלוח אתרוגים כשרים לברכה למעונם של צדיקי בית בעלזא - עוד לפני המלחמה בעיירת בעלזא, ומשלוח נוסף מאוחר יותר עם אתרוגים פסולים לצורך נוי סוכה. אוצר בלום של מכתבי קודש השתמר בארכיון המשפחה, בהם התכתבו אבות המשפחה עם המשמשים בקודש לגבי הזמנת כמויות האתרוגים מארץ ישראל, וכן מכתבי תגובה וברכה בשם צדיקי בית בעלזא לאחר חג הסוכות, על קבלת האתרוגים.

ה'חזקה' הזו החלה בשנת תרס"ח, כאשר הרה"ח ר' מרדכי פרידמן ז"ל מירושלים עיה"ק, שהיה מסתופף עוד בצל הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, רכש לעצמו פרדס אתרוגים לפרנסתו. **כבר בתחילת שנות מסחרו בעסק זה, היה שולח מדי שנה אתרוגים להרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע, ולעת זקנותו המשיך בנו הרה"ח ר' מענדיל פרידמן ז"ל** [חתנו של הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע] **לנהל את מסחר האתרוגים**, אשר גם הוא כאביו ר' מרדכי היה שולח מדי שנה לחצר הקודש בבעלזא מאתרוגי ארץ ישראל, לפי ההזמנות שקיבל מהמשמשים בקודש בבית מרן מהרי"ד זי"ע ולאחר-מכן אצל מרן מהר"א זי"ע.

כך לדוגמה אנו רואים במכתב שקיבל ר' מענדיל פרידמן מהמשב"ק הרה"ח ר' מנחם מענדיל לנדמן ז"ל, ביום ג' נצבים-וילך תרפ"ב: "האתרוג שלו נתקבל לרצון לפני כ"ק מרן אדמו"ר הק' שליט"א [מרן מהרי"ד זי"ע], ואחת הוא טוב ונאה, הן במראה הן בגדול טוב, אמנם יש בו חיסרון שתיכף סמוך להפיטם יש עלה ('בלאט פלעקל') ואצל ה'בלאט פלעקל' הלז נתהווה רושם מעט בשינוי מראה. **אנכי כותב לו, שהוא אתרוג טוב וחשוב אצל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ובירך אותו שיצליח בכל ענייניו**".

מעניין לציין כי בשנת תרפ"ח, ככל הנראה לא הצליחו פרדסיו של ר' מענדיל פרידמן להוציא אתרוגים מהודרים ביותר והוא שלח להודיע זאת למרן מהרי"ד זי"ע, שהשנה לא הצליח להשיג אתרוגים משובחים כדרכו בכל שנה. וכך כותב לו ר' מנחם מענדיל לנדמן במכתב התשובה על הודעתו זו: "מכתבו קיבלתי והצעתי לפני כ"ק מרן אדמו"ר הק' שליט"א ואמר לי להשיב לכבודו, שמבקשו שימחול להשתדל בכל עוז לחפש כמבוקשתו, **ומה שלא ימצא בשום אופן, אזי לא ניתנה תורה למלאכי השרת וישלח מה שימצא לו, רק ימחול לחפש שיהיו טובים ונאים ונקיים ומהודרים בכל מה דאפשר למצוא**, וישלח 10 שטיק על אדרעסי שלי לבעלזא, גם רוביא כנהוג".

לקראת חג הסוכות תר"צ הגיעו האתרוגים מירושלים לבעלזא מאוחר מאוד, כי בעוד שהקפידו צדיקי בעלזא שיהיו האתרוגים אצלם כבר לפני ראש השנה, התאחרו הפעם לבוא עד אמצע עשרת ימי תשובה. מלבד העיכוב במשלוח, ככל הנראה, התחלפו האתרוגים באתרוגים פחותי-ערך שלא היו שבעים רצון מהם, ובמקרה גם לא הגיעו באותה שנה שום אתרוגים מכל אלו שהיו רגילים לשלוח מדי שנה או מפעם לפעם.

במכתבו של המשב"ק רמ"מ לנדמן הוא מביע את העגמת-נפש שנגרמה בעקבות כך בחצר קודשו של מרן מהר"א זי"ע, ובתוך כך מציין לו הנהגה מעניינת של הרה"ק מהרי"ד מבעלזא שלא לראות את האתרוג לפני ראש השנה: "**קיבלנו האתרוגים בעשי"ת ומה מאוד היתה לנו עגמת נפש אשר פה יש קפידא עוד מכבר שהאתרוגים יהיו קודם ראש השנה, הגם שמרן** [מהרי"ד] **זצללה"ה לא רצה לראות אתרוג קודם ראש השנה, אמנם הקפיד שיהיה בביתו קודם ראש השנה, ובשנה זו התאחרו**... אמנם העגמת-נפש גדלה עוד יותר ויותר אשר אין אתרוג ביניהם שיהיה עבור מרן שליט"א [מרן מהר"א זי"ע], כולם בעלי מומין ויש לנו מזה עגמת נפש גדולה".

כ"ק מרן אדמו"ר מבוהוש זי"ע בנענועים בחג הסוכות

אתרוג מהודר בקופסת הפשוטים

"ר' מענדל פון די אתרוגים"! היה מכנהו בחיבה הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע ומבטא בכך את הערכתו אליו על משלוח האתרוגים הקבוע המשמחים את ליבו. לקראת שנת ת"ש כבר היו הדרכים משובשות ביותר בעקבות מלחמת העולם השנייה שהתקרבה ובאה, ולא יכלו לשלוח אתרוגים מארץ הקודש לבעלזא. באותה שנה נפטר המשב"ק ר' מנחם מענדיל לנדמן ז"ל, וחתנו הרה"ח ר' שלמה שלזינגר ז"ל התמנה לעמוד ולשרת בקודש תחתיו. במכתב ששיגר ר' שלמה לר' מענדיל פרידמן לפני חג השבועות ת"ש, הוא מציין לו שיעשה כבר עכשיו השתדלות לשלוח אתרוגים לחג הסוכות הבעל"ט בכל מיני אופנים, ומתמרמר על-כך שבשנה שעברה לא הגיעו האתרוגים לחצר הקודש בבעלזא.

בקובץ 'בית סופריהם' (אב תשס"ב עמ' כט) מובא מעשה נפלא שסיפר כ"ק מרן אדמו"ר מערלוי זצוק"ל בעל 'אמרי סופר': שמעתי מהרה"ח ר' חיים פרידמן ז"ל, שאביו ר' מענדיל היה שולח בכל שנה כמה אתרוגים להרה"ק מהר"א מבעלזא והיה שולח שני סוגים, קופסא אחת עם אתרוגים מהודרים וקופסא שנייה מאתרוגים פשוטים לנוי סוכה. את האתרוגים הפשוטים היה שולח על הדואר כבר בחודש אב, אולם את המהודרים היה ירא לשלוח על הדואר, אלא היה שולח עם שליח סמוך לסוכות, וגם משום שבתור סוחר ידע איך לשמור על האתרוגים שיישארו בהידורם.

בשנת תרצ"ט שלח בחודש אב את האתרוגים הפשוטים ואח"כ פרצה המלחמה ולא היה שייך לשלוח את הקופסא השנייה, על כן סמוך לחג הסוכות חשב לכל הפחות למכור את האתרוגים האלו, אבל חיפש את הקופסא ולא מצאה בשום מקום. אחר-כך בשנת תש"ד, מצא אותו הרה"ק מבעלזא בארץ ישראל ואמר לו: **"היה לך דעת לשלוח את האתרוגים כבר בחודש אב, כי ידעת שאחר-כך לא יוכלו לשלוח"**... והיה זה לפלא איך השי"ת מכין לצדיקים מצעדי גבר, שיטעה ר' מענדיל וישלח בדואר את האתרוגים המהודרים.

גרסה אחרת למעשה המופלא נשמעה מפי הגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאן זצ"ל אב"ד בעלזא מונטריאול, וגופא דעובדא הכי הווה: ר' מענדיל שלח את הקופסא הראשונה עם האתרוגים הפשוטים לבעלזא כבר בחודש אב, ואת הקופסא השנייה עם המהודרים שתכנן וביקש לשלוח לקראת חג הסוכות, כבר לא הצליח לשלוח מחמת פרוץ המלחמה. **הרה"ק מבעלזא היה דאוג מאוד שהמשלוח עם האתרוגים המהודרים אינו מגיע, ובאחד הימים ביקש מהמשמש-בקודש שיבדוק בקופסא הראשונה שהגיעה, שמא ימצא שם אתרוג יפה ומהודר, וכן הווה, שמצאו שם אתרוג מהודר ביותר.**

כשהגיע הרה"ק מבעלזא לארץ הקודש בשנת תש"ד ופגש את ר' מענדיל, קידמו במאור פנים ואמר לו: 'יישר כוח בעד האתרוג המהודר'. תמה ר' מענדיל ולא הבין את הכוונה, שהרי לא הצליח לשלוח את האתרוגים המהודרים באותה שנה, אבל אחרי כמה ימים בהיותו בקודש פנימה, סיפר לו הרה"ק מבעלזא שמצאו בתוך הקופסא של הפשוטים אתרוג אחד יפה ומהודר ביותר, ובו השתמש בימי החג בשנת ת"ש.

רק אז נזכר ר' מענדיל שהוא ייחד אתרוג יפה ומהודר עבור הרה"ק מבעלזא, אבל לאחר-מכן לא מצא אותו וחשד באחד הפועלים שהוא גנב את האתרוג היפה ופיטרו ממלאכתו, **אבל עכשיו הוא מבין וזואה שטעה בחשדו, כי כנראה האתרוג המהודר נכנס בטעות לקופסת האתרוגים הפשוטים ומאת ד' הייתה זאת כדי שיהיה לצדיק אתרוג מהודר ליו"ט.** כששמע זאת הרה"ק מבעלזא ביקש ממנו לקרוא את הפועל ולפייסו מיד בדמים ובדיבור על שחשדוהו לחינם.

מסורת של מאה שנים

במאה השנים האחרונות התפרסמה ביותר משפחת לודמיר המפוארת מחסידי חצרות הקודש לבית רוז'ין, כמשפחה ענפה הסוחרת בענף האתרוגים המהודרים בסניפים רבים, אף הם זכו להעלות את אתרוגיהם המשובחים על שולחנם של גדולים וצדיקים, שבירכו עליהם את ההלל וקשרו כתרים לראשם באגרות שבח והודיה.

המסורת של משפחת לודמיר עם האתרוגים החלה בשנת תרס"ז, אז ניטעו המטעים הראשונים של האתרוגים באזור הגליל, בראש פינה ובמושבת חיטין. עם השנים קנו ראשי המשפחה את שמם הטוב כאנשי אמונה יראי ד' המקפידים על קלה כבחמורה בכל דקדוקי ההלכה של האתרוגים. אצל צאצאי משפחת לודמיר שמורים עשרות מכתבי תודה וברכה מגדולי ישראל המודים להם על שזיכו אותם במצוות אתרוג באופן הכשר והמהודר ביותר, מהיבול המבורך של פרדסי לודמיר שנודעו בטיבם המיוחד ובאיכותם הנפלאה.

בחצר הקודש באיאן ידוע על האחים הרה"ח ר' בערל והרה"ח ר' משה לודמיר ז"ל ששלחו אתרוגים מהפרדס בארץ ישראל אל הרה"ק רבי אהרן מבאיאן-טשערנוביץ זי"ע משך כמה שנים. בס' 'תולדות אהרן' (עמ' רפב) מסופר, כי האחים לבית לודמיר שלחו בשנת תרח"צ אתרוגים מהודרים מפרדסם, עם החסיד ר' נחום צבי יפה ז"ל שהיה מיחידי הסגולה שנסע באותה שנה מארץ הקודש לאוקראינה. באגרת ששלח להם ר' נחום צבי בח' בתשרי תרח"צ, הוא מאשר את קבלת האתרוגים עבור הרבי וכן העביר לו את ברכת קודשו על התשורה הנאה ששיגר לו לחג הסוכות.

בשלהי שנת תרצ"ט שלחו האחים לבית לדומיר אתרוגים מהודרים ומובחרים ממבחר תנובת פרדסיהם בארץ ישראל, וכן לולבים מהודרים מארץ הקודש, מנחה ותשורה להרה"ק רבי אהרן מבאיאן-טשערנוביץ זי"ע, לקראת חג הסוכות ת"ש, כמנהגם בכל שנה. את האתרוגים והלולבים הם שלחו לבוקרסט בירת רומניה, ומשם הם הובאו לטשערנוביץ אל חצר קודשו של הרבי מבאיאן.

לאות מזכרת אהבה, שיגר להם המשמש בקודש הרה"ח ר' אלטר בירבראייער ז"ל העתק אמרי קודש שאמר הרה"ק מבאיאן-טשערנוביץ בראש השנה ת"ש, בצרפו לאמרי הקודש אגרת מיוחדת הנושאת את התאריך 'ממחרת יום כיפור ת"ש': "גמר חתימה טובה וכט"ס לכבוד אהובי ידיד נפשי הרה"ח הנכבד והנעלה ה"ר דוב נ"י לודמיר... **תהלה לא'ל כי אתמול נתקבלו האתרוגים, אך הלולבים עדיין לא נתקבלו ובטח גם כן יבואו לידינו אי"ה. מאוד היה לרצון ולנחת למרן כ"ק שליט"א ומילא את ידי להביע בשם קדשו תודתו**

כ"ק מרן אדמו"ר מראחמיסטריווקא זי"ע בנענועים בחג הסוכות

סוחרי האתרוגים

מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בבדיקת אתרוג

כ"ק מרן אדמו"ר מסאדיגורה זצ"ל בודק אתרוג

הגה"צ רבי יחזקאל ראטה זצ"ל גאב"ד קארלסבורג בבדיקת אתרוג

מעומק הלב לכבוד מעלתו שיחי', וכן השפיע עליו מלוא ברכתו ברכת הקודש שהשי"ת יעזור לו ולאחיו שיחי', שיצליחו בכל אשר יפנו".

נקודה בולטת שנעלמה

מעשה פלא מספר הגה"ח רבי מאיר צבי גרוזמן שליט"א בספרו 'אמרו צדיק' (עמ' רעג) על כוחו וקדושתו של הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע, הנקשר למנהגו הקבוע של מקורבו הרה"ח ר' בערל לודמיר ז"ל לשלוח אתרוג מהודר ומשובח לביתו של הרבי, כיאה וכראוי לצדיק הדור. הייתה זו 'חזקה' שנמשכה שנים ובביתו של הרה"ק מהוסיאטין כבר ידעו להמתין למשלוח הנחשק שאמור להגיע בימים הקודמים לחג הסוכות.

שנה אחת היה מחסור חמור באתרוגים יפים ומהודרים, ור' בערל היה מוטרד: מה ישלח השנה אל הרבי? לבסוף, בלית ברירה, בחר את האתרוג המובחר ביותר, את זה שהיה נראה לו יפה יותר מכל האחרים. ארז אותו ר' בערל בצמר פשתן, הכניסו לקופסא ומסרו לבנו הרה"ח ר' מרדכי לודמיר ז"ל, כשהוא שולח אותו לביתו של הרה"ק מהוסיאטין ששהה בימים ההם למנוחה בירושלים.

כשנכנס ר' מרדכי למרפסת הכניסה, מצא שם את הרה"ח ר' קלמן שאול ז"ל, יד ימינו של הרבי. הוא הראה לו את הקופסא עם האתרוג ששלח עמו אביו ר' בערל, ור' קלמן פתח את הקופסא וסילק ממנה את הפשתן בעודו מתבונן באתרוג. **הוא ראה כי במרכזו, מעט מעל למחציתו, מצוי כתם קטן, מעין נקודה זרה, לא יפה. על אף שלא היה בה משום פגיעה הלכתית באתרוג, היה בה משום פגיעה משמעותית ברמת ה'הדר' של האתרוג.**

ר' קלמן שאול היה יהודי חכם ובעל ראייה סביבתית נכונה. הוא הבין כי ר' בערל בחר את המובחר ביותר עבור הרבי, ואם כך נראה האתרוג המובחר ביותר, משמע שאין טוב ממנו. הוא נעץ בר' מרדכי את עיניו החכמות, הצביע בפניו על הנקודה כאומר: אתה רואה? ולא הוסיף מילה. הוא עטף מחדש את האתרוג והכניסו בעדינות בתוך הקופסא. קם ממקומו וצעד לעבר המרפסת השנייה אשר ממנה יכלו להיכנס אל הקודש פנימה. הוא נכנס והניח את הקופסא על שולחנו של הרבי ויצא. פניו לא העידו על שביעות רצון.

ביום א' דסוכות צעד ר' מרדכי כדרכו וכדרכם של יהודים רבים ממרכז העיר שם התגורר, מרחק הליכה של שעה שלמה, אל ביתו של הרה"ק מהוסיאטין, כדי להתפלל במחיצתו תפילת יום טוב. כשהגיע לשם ונכנס למרפסת, היה זה עדיין לפני תפילת שחרית. והנה הוא רואה את המשב"ק ר' קלמן שאול ז"ל צועד לקראתו והאתרוג בידו. 'ראה את האתרוג', אמר והושיטו לר' מרדכי. '**היכן הנקודה המוכתמת?' שאל ר' מרדכי בפליאה והחל לסובב את האתרוג באצבעותיו בהתבוננות רבה ותר אחרי הנקודה בעיניים**

לב אלמנה ארנין: סיפורו של האתרוג המיוחד שקיבל מרן ה'בית ישראל' בחג הסוכות תשכ"ז

קרבה מופלאה הייתה שמורה אצל הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע מגור לשלוחא דרבנן הרה"ח ר' מנחם אליעזר מוזס שליט"א בימי חורפו. 'ישראל אהב את הנער', היה לוחש לו באוזנו מפעם לפעם בחיבה יתירה, עד שהייתה קרבתו וחביבותו בקודש פנימה ידועה לכולם. רבים קינאו בו על הזכייה הנדירה לה זכה להיות מקורב למלכות, ור' מנחם אליעזר מצידו ידע לנצל היטב את החביבות הזו בתכיפות מתמדת.

הנה הוא אחד הסיפורים המפעימים הנמצאים באמתחתו של הרה"ח ר' מנחם אליעזר מוזס שליט"א, עדות נפלאה הנקשרת למאמרנו בכתר עליון:

באחת הפעמים כשהייתי אצל מרן ה'בית ישראל' זי"ע בשעות הצהריים והיו אלו הימים שלפני חג הסוכות, שמעתי אותו מדבר בדאגה עם הגבאים: '**וואס וועט זיין מיט אתרוגים? וואס וועט זיין מיט אתרוגים?**' (מה יהיה עם אתרוגים?). הייתה זו לאחר שנת שמיטה, שנת תשכ"ז, והיו בעיות רבות עם השגת אתרוגים מהודרים, מה שהביא את הרבי הקדוש מגור לדאוג ולבקש מהגבאים שיעשו משהו בשביל להשיג אתרוגים מהודרים לחג הסוכות הממשמש ובא.

באותו רגע הבזיק במוחי רעיון נועז. נסעתי לבני-ברק, פניתי להרה"ח ר' יצחק דוד רזמוביץ ז"ל [משב"ק הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע מוויז'ניץ] שהיה לו פרדס אתרוגים במושב קדימה, וביקשתי ממנו רשות לקחת מהפרדס שלו אתרוג מהודר עבור הרבי מגור. משם נסעתי בזריזות למושב קדימה יחד עם הרה"ח ר' מענדיל קורנבוים ז"ל, **שם לאחר שעות ארוכות של עבודה מאומצת ביותר, מצאתי אתרוג מהודר ביופיו שכמוהו לא ראיתי שנים רבות.** אמרתי לעצמי בצחות: 'מזל שר' יצחק דוד לא נמצא כאן, אחרת אתרוג יפה שכזה לא היה מגיע לירושלים'...

הזדרזתי לנסוע לירושלים ונכנסתי עם האתרוג למרן ה'בית ישראל'. מיד שאל אותי הרבי: 'מאיפה הבאת את האתרוג?' השבתי: 'שמעתי שהרבי לא מוצא אתרוג כלבבו, נסעתי למושב קדימה לחפש אתרוג לרבי ומצאתי את האתרוג הזה'. תמה הרבי ושאל אותי בטרוניה הטבולה בחיבה: 'אמך שולחת אותך לישיבה ללמוד תורה ואתה נהיה לי חקלאי'?... [היה זה לאחר פטירת אבי מורי הרה"ח ר' שלמה זלמן ז"ל, שזכה גם לקירבה גדולה אצל מרן ה'בית ישראל'].

כשהוציא מרן ה'בית ישראל' את האתרוג מעטיפתו, אורו עיניו למראהו הנפלא והתלהב ממנו ביותר. תיכף ומיד הורה להכניס לקודש פנימה את שני החסידים המפורסמים, מחשובי הרבנים בחצר הקודש גור: הגאון רבי בערל שיינברג ז"ל והגאון רבי יוסל אוסטרובער ז"ל ואמר להם, כי למעשה כבר עלה בדעתו להשתמש השנה באתרוג מחוץ לארץ, אבל כעת שהיתום'ל (היתום) הזה הביא לו אתרוג מהודר זה, ייקח אותו וישתמש בו בימי החג. הרבי הוסיף ואמר: 'איני צריך לעשות התרת נדרים, כי הייתה זו מחשבה בלבד'.

מרן ה'בית ישראל' הוסיף ואמר להם במתק שפתיו: הרי בגמרא (שבת קלג:) דרשו מהפסוק 'זה אלי ואנוהו' - התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה וכו', אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום. תמיד הייתי תמה ומתפלא מה הקשר והשייכות לסמיכות שני המאמרים הללו בגמרא? **אמנם עתה כשאקח את האתרוג המהודר והיפה הזה שנתן לי הבחור היתום, נבין את סמיכות העניינים של התנאה לפניו במצוות ואף אתה היה חנון ורחום, כי אמו האלמנה בוודאי תשמח מאוד ותהנה לשמוע שהרבי משתמש באתרוג של בנה, הרי כתוב דיתום ואלמנה יעודד, ולב אלמנה ארנין'.**

ואכן, זכיתי שמרן ה'בית ישראל' השתמש באתרוג שהבאתי לו, וביו"ט שמחת תורה תשכ"ז פנה לדודי הגה"ח רבי רפאל הורוויץ זצ"ל (זוגתו הייתה אחות אמי ע"ה) ושאל אותו: '**וכי גיסתך יודעת שהשתמשתי באתרוג של בנה בימי החג'?!** והפטיר: 'לב אלמנה ארנין'... [עובדת היות אמי ע"ה אלמנה בודדה עם בן יחיד, העסיקה רבות את מרן ה'בית ישראל' שעשה פעולות שונות להאיר את חייה. אמי ע"ה הייתה גם ידידת נפש של הרבנית הצדקנית מרת פערל ע"ה, אשת חבר של מרן ה'בית ישראל'].

פרי עץ הדר. משלחת חסידים מכפר חב"ד מגישה לפני מרן האדמו"ר מליובאוויטש זצוק"ל אתרוגים מגידולי הפרדס בכפר חב"ד

חדות ובולשות, אך זו נעלמה. האתרוג היה נקי לגמרי. הדר שבהדר.

להפתעתו מספר לו ר' קלמן שאול דברים כהווייתם: "נכנסתי הבוקר אל הקודש לאחר שבירך רבנו על ארבעת המינים בסוכה וערך שם את הנענועים. ביקשתי מהרבי להוציא את האתרוג החוצה אל ציבור החסידים שהתאסף והמתין לברך על אתרוגו של רבנו כמנהגינו מימים ימימה, והנה אני בודק מחדש את האתרוג ורואה שהנקודה שהייתה אתמול כה בולטת וניכרת, איננה"!

"בשולי המעשה הפלאי ייאמר", מסיים הגרמ"צ גרוזמן את הסיפור המדהים, "כי האדמו"ר הזקן הרה"ק רבי מרדכי שרגא מהוסיאטין זי"ע אמר לו פעם: **'מלפנים היה מנהגי לבדוק בעצמי את האתרוג שהובא לי, אחר-כך חדלתי מזה, כי אחרי הברכה הראשונה שאתרוגי תמיד נקי וטהור'...**"

שתילים מאיטליה בארץ הקודש

לעומת מקפידי זן ה'חזון איש' ושאר זנים מהודרים שאינם מורכבים, ישנם את אלו שלא נעים ולא זעים מאתרוגי קאלבריא (יעניווע), דוגמת אתרוגי כפר חב"ד. מאז ומקדם התאמצו חסידי חב"ד לברך בחג הסוכות על אתרוגי קאלבריא. זאת בגלל דבריו הידועים של האדמו"ר הזקן הרה"ק בעל ה'תניא' זי"ע, ולפיהם: **כשציווה הקב"ה מצוות 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר', שלח משה רבנו שלוחים לקאלבריא שבאיטליה, להביא משם אתרוג.**

הרה"ח ר' ישראל ג'ייקובסון ז"ל היה הראשון שזכה להביא אתרוגים מקלבריה לארצות הברית. המאמצים להשיג אתרוגי קלברייה החלו כבר בשנים הראשונות ליישובם של חסידי חב"ד בארץ. אולם באותן שנים רק בודדים ממש הצליחו להשיג אתרוגי קאלבריא, בעזרת נוסעים פרטיים לאיטליה. בשנת תשי"ז נעשה לראשונה מאמץ רשמי לארגן אספקה גדולה של אתרוגי קלברייה לארץ הקודש.

אחד האישים ששוחח עם כ"ק מרן אדמו"ר מליובאוויטש זצוק"ל על הבאת אתרוגים מקלבריה שבאיטליה לארץ ישראל, היה הרה"ח ר' בערל לודמיר ז"ל, מחניכי ישיבת 'תורת אמת' בחברון שנמנה עם חסידי בויאן והיה מקורב מאוד אל הרבי מליובאוויטש. לימים סיפר חתנו הרב יחזקאל בסר ז"ל מראשי 'אגודת ישראל' בארה"ב: **"חותני ר' בערל לודמיר ז"ל התעסק באתרוגים ומדי שנה הרבי היה חוזר ושואל על-כך: 'נו, איך הייתה העונה? איך היה הגידול?'. לאחר שחותני ענה, היה הרבי משיא לו עצות שונות בנושא"**, סיפר.

"אין צורך לומר שחותני ז"ל היה מביא לרבי אתרוגים מובחרים בכל ביקור. באחת הפעמים שנכנס אליו, שאל חותני את הרבי על איזה אתרוג הוא מברך, והרבי לא רצה לומר לו - מסיבות מובנות. חותני אמר: 'אני מבין שיש לרבי קבלה על אתרוגי יאנאווע', והרבי חייך. **חותני הוסיף ואמר כי אפשר לקחת אתרוג מאיטליה ולטעת אותו בארץ ישראל ואז תהיינה בו כל המעלות. הרבי עודד רעיון זה והוסיף הנחיות איך לבצעו, מתי לטעת, מה לעשות כדי שתהיה שנה פחות לערלה. אחר-כך אכן אימצו את הרעיון ונטעו בכפר-חב"ד שתילים מיאנאווע".**

על קפידתו של הרבי מליובאוויטש לברך על אתרוגי קלברייה בדווקא, סיפר הרה"ח ר' מרדכי דב אלטיין ז"ל [חתנו של הרה"ח ר' ישראל ג'ייקובסון ז"ל: "היינו נוסעים לאיטליה והיינו הולכים רק לפרדסים שיד בני-אדם לא נגעה בהם. עוברים מעץ לעץ ובודקים זמן רב האם שורשי העץ לא מתחברים לעצים אחרים. הלכנו בעקבות השורשים עד לסיומם, לוודא שאכן הם אינם מורכבים. על-פי הוראת הרבי, רק עץ שהיו עליו שני עדים כשרים שהוא אינו מורכב - נקטף. הבאנו לרבי כארבעים-חמישים אתרוגים והרבי היה בודק כל אתרוג.

"הרבי היה נוטל את משקפיו, מרכיבם ומעיין באתרוגים, על נקודות שחורות קטנות לא היה מקפיד. הרבי היה בוחר כעשרים-שלושים אתרוגים בשביל כל אלו שזכו לקבל מהקודש ד' מינים. פעם אמר לנו הרבי שאת האתרוגים שהוא בוחר - הוא בוחר כפי שבוחר לעצמו. הרבי היה אומר לנו 'א גרויסען יישר-כוח' (יישר-כוח גדול). לרבי היו עוד שני אתרוגים, אך היה מקפיד לברך על האתרוגים שאנו היינו מביאים, וכנראה רק עליהם היה מברך".

מכפר חב"ד ל-770

בחצר הקודש ליובאוויטש היו במשך השנים כמה וכמה 'בעלי חזקה' לשגר אתרוגים מהודרים למעון קודשו של הרבי בארה"ב. ידוע על הרה"ח ר' אליהו ריבקין ז"ל, שבשנת תשט"ו רכש מספר שתילי אתרוגים מאחד היהודים בכפר חסידים שהגיע לכפר חב"ד להציע את מרכולתו. **את העצים נטע ר' אליהו בחצר ביתו, ומדי שנה - משנת תשי"ט - היה שולח אתרוג נבחר לרבי לחג הסוכות. בפעם הראשונה כשקיבל הרבי את האתרוג, הגיב שלאתרוג זה יש את כל הסימנים של אתרוג בלתי מורכב.**

בשנת תשכ"ג נסע ר' אליהו אל הרבי לחודש החגים וביקש מהרבי את האתרוג עליו בירך על מנת לנוטעו בארץ. הרבי נענה לבקשתו וב'יחידות' נתן לו הרבי את האתרוג שהשתמש בו במהלך החג. כשהגיע לארץ לקח שני עדים, את הגה"ח רבי מרדכי שמואל אשכנזי זצ"ל והרה"ח ר' משה סלונים ז"ל, ובמעמד שניהם חתך את האתרוג לארבעה ושתל בקרקע הפרדס. את שאר העצים שניטעו קודם - ייבש.

בשנים מאוחרות יותר החלו לשלוח בעלי פרדסים נוספים בכפר והייתה יוצאת משלחת מאורגנת מטעם ועד כפר חב"ד, כשהאתרוגים נארזו בקופסה מהודרת. בכל שנה מונתה משלחת מכובדת שנסעה להגיש לרבי את האתרוגים. ועד כפר חב"ד היה קונה אתרוג מכל פרדס, ובנוסף לכך כל פרדס היה שולח את אתרוגו המובחר לרבי. את האתרוגים שהוועד קנה היו מניחים בקופסאות עשויות עץ אותן ייצרה הנגריה בבית הספר למלאכה. הקופסאות החדשות יוצרו כל שנה בעיצוב שונה ומחודש מהשנים הקודמות. הרב שמעון בקרמן שליט"א, שכיהן שנים רבות כחבר וועד הכפר, זכה במשך כמה שנים להגיש את האתרוג לרבי, משנת תשל"ו ואילך. הרבי היה אומר ברכה ושיחה קצרה בעת קבלת האתרוגים, בהם הודה מקרב ליבו על התשורה הנאה.

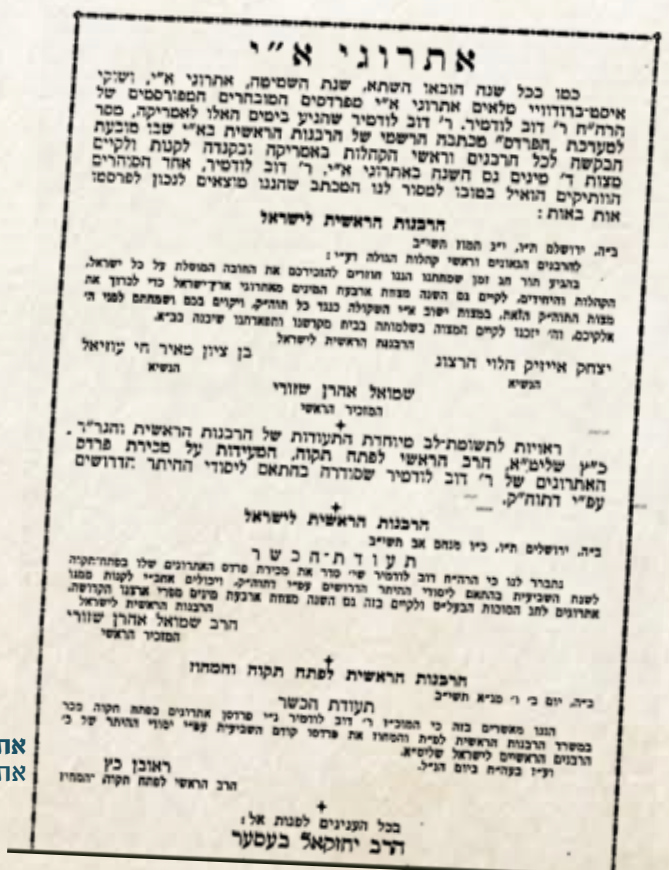
יצוין, כי רבה המנוח של עיה"ק צפת, הרה"ג רבי לוי ביסטריצקי ז"ל, סיפר פעם בהזדמנות איך היה הרבי מליובאוויטש בוחר את האתרוגים המהודרים שהביא לו משך כמה שנים, בשליחות אביו הרה"ח ר' יהודה לייב ביסטריצקי ז"ל – מגדולי המקורבים בחצר הקודש: "במשך כמה וכמה שנים הייתה לי הזכות להביא לרבי ארבעה מינים, ומתוכם היה בוחר לולב ואתרוג לעצמו. לגבי האתרוג, הרבי היה מקפיד קודם-כל שיהיה כולו צהוב. אתרוג שהיה יפה ביותר, אבל לא צהוב, הרבי לא היה מסתכל עליו. אף-על-פי שמצד הדין אפשר להצהיבו בין תפוחים וכיו"ב, אצל הרבי אף פעם לא היה בפועל מושג כזה.

"הרבי היה מקפיד גם על הגודל והצורה של האתרוג. **הרבי בחר לעצמו אתרוג די גדול, יחסית לגודל של השיעור המינימלי. צריך לזכור שבמשך ימי החג כל אתרוג יכול להצטמק, מה גם שעל האתרוג של הרבי בירכו אלפי אנשים כל יום מימי החג. כבר אחרי היום הראשון אפשר היה לראות כי האתרוג של הרבי נראה 'משומש' מאוד.** מאתרוגי קלברייה הרבי היה לוקח רק אתרוג אחד, ועליו היה מברך בבוקר ובו היה מנענע ב'הלל'. אבל הרבי היה מקבל גם אתרוגים מארץ ישראל, וידוע שאחרי התפילה היה מנענע גם באתרוג מארץ-ישראל.

"היו כמה שנים שלרבי היה אתרוג עם פיטם בולט. כלומר, כל אתרוג גדל עם פיטם והרי זהו אחד הסימנים שזה אתרוג, אבל בהרבה מקרים הפיטם נופל. כשהפיטם נופל בזמן שהאתרוג מחובר לעץ, חייב להישאר באתרוג שקע או גומה במקום הפיטם. באחת השנים היה לרבי אתרוג עם פיטם בולט, וכשמישהו בירך על האתרוג, נפל הפיטם. כרגיל, הרבי היה יורד לתפילה ואנשים היו ממשיכים לברך על ארבעת מינים של הרבי, ולפני הלל היו מכניסים את ארבעת המינים לרבי. הפעם, כשהכניסו את האתרוג לרבי לפני הלל, אמרו לו שהפיטם נפל, ובכל זאת הרבי לקח להלל את האתרוג הזה שעליו בירך כבר מקודם.

"אבי ז"ל שמע על זה מיד. הוא הכיר אדם מהימן בברוקלין שהיה מייבא אתרוגים מאיטליה ושנשאר לו ארגז אורגינלי סגור, ארגז עץ שבתוכו למעלה ממאה אתרוגים שנארזו באיטליה. הסוחר הזה אפילו לא הספיק לפתוח את אותו ארגז. **אבי הלך אליו ולקח ממנו את הארגז ואמר לו: 'אם הרבי יבחר מכאן אתרוג אחד, אני משלם לך על כל הארגז'. עוד לפני שהרבי הספיק לגמור את התפילה, אבי כבר היה שם עם הארגז, כדי שהרבי יוכל לבחור ממנו אתרוג.**

"הוא זכה לברכות מהרבי על מאמציו, אבל הרבי אמר לו שהיות וזה כבר לא עניין של 'ולקחתם לכם ביום הראשון', הוא יכול לברך בימים הבאים על האתרוג של הרבנית חיה-מושקא ע"ה. כך באמת היה: בשאר ימי החג הרבי בירך על האתרוג של הרבנית, כידוע שבדרך-כלל, הרבי היה דואג שבבית יהיה סט של ארבעת המינים עבור הרבנית ע"ה, כי הסט של הרבי היה נשאר כל הזמן ב-770".

אתרוגי א"י

כמו בכל שנה הובאו השתא, שנת השמיטה, אתרוגי א"י, ושזקי איסם-ברודווי מלאים אתרוגי א"י מפרדסים המסורסמים של הרה"ח ר' דוב לודמיר. ר' דוב לודמיר שהניע בימים האלו לאמריקה, מסר למערכת "הפרדס" מכתבה הרשמי של הרבנות הראשית בא"י שבו מובעת הבקשה לכל הרבנים וראשי הקהלות באמריקה ובקנדה לקנות ולקיים מצות ד' מינים גם השנה מאתרוגי א"י. ר' דוב לודמיר, אחד המהדרים הנותיקים הנואל במזכו לנו המכתב שהננו מוצאים לנכון לפרסמו אות באות:

הרבנות הראשית לישראל

בית. ירושלים תיו, יוד המה תשי"ב

למרבנים הנאונים וראשי קהלות הנולה רש"י:

בהגיע הנר הנ זמן שמחתנו הננו מודיעים להמזכירנו את החובה המוטלת על כל ישראל, הקהלות והיחידים, לקיים גם השנה מצות ארבעת המינים מאתרוגי ארץ-ישראל כדי לברוך את מצות התורה הזאת, במצות ישוב א"י השקולה כנגד כל התורה, ויקוים בכם ויפחתם למפי מי אלקיכם. והי יזכנו לקיים המצוה בשלמותה בבית מקדשנו והמצדנו שיבנה בב"א.

הרבנות הראשית לישראל

יצחק אריזיק הלוי הרצוג — בן ציון מאיר חי עזיאל

הנשיא — הנשיא

שמואל אהרן שזורי

המזכיר הראשי

ראויות להשוסת-לב סיוחדת התעודות של הרבנות הראשית והנר"ב כ"ץ שליט"א, הרב הראשי לפתח תקוה, המעידות על מכירת פרדס האתרוגים של ר' דוב לודמיר שמוזרה בהתאם ליסודי התורה ומדרשים עפ"י דרשות"ק.

הרבנות הראשית לישראל

בית. ירושלים תיו, כיו מנחם אב תשי"ב

ת ע ו ד ת־ה כ ש ר

נתברר לנו כי הרה"ח דוב לודמיר שי' סדר את מכירת פרדס האתרוגים שלו בפתח־תקוה לשנה השביעית בהתאם ליסודי התורה הנדרשים עפ"י התורה"ק. ויכולים אחביי לקנות ממנו אתרוגים לתת המוסות הבעליים ולקיים בזה גם השנה מצות ארבעת מינים מאתרוגי ארץ הקדושה.

הרבנות הראשית לישראל

הרב שמואל אהרן שזורי

המזכיר הראשי

הרבנות הראשית לפתח תקוה וסמחוז

בית. יום כ' לי פנ"א תשי"ב

תעודת הכשר

הננו מאשרים בזה כי המזכיר ר' דוב לודמיר נ"י פרסון אתרוגים בפתח תקוה סכר בסיוע הרבנות הראשית לפ"ת והסיוע את פרסו קודם השביעית עפ"י יסודי התורה של כ' הרבנים הראשיים לישראל שליט"א.

ראובן כץ

הרב הראשי לפתח תקוה

רש"י בפרה"ח ביום הג'.

בכל הענינים למנות אל:

הרב יחזקאל בעסער

אתרוגי ארץ ישראל בארה"ב. ידיעה על מכירת אתרוגי לודמיר באמריקה אצל הרב יחזקאל בסר ז"ל

טיול בפרדס

סיור שטח

סיור מרתק בפרדס אתרוגי 'אנטמן' במושב 'גאולים' במרכז הארץ | הזנים, המיון, הייחורים וה'סגר', המעקב אחר כל אתרוג וההכנות לשנת השמיטה

משתתפים וכותבים: **זאב אייזנשטיין ושמעון טיקוצקי**

"אנשים נכנסים לחנות אתרוגים, נוטלים לידיהם אתרוג וכעבור רגע שומטים אותו מידיהם בתנועת ביטול 'זה לא טוב, יש לו כאן איזה ספק בלעטל קטן, יש לך משהו אחר?'...

"ואני, כשאני שומע זאת, כל רצוני לומר להם: 'רבי יהודי, האם יש לך מושג מתוך כמה אתרוגים נבחר האתרוג הזה, יש לך מושג כמה אתרוגים הושלכו הצידה עד שהגיעו אל האתרוג הזה, איך אתה יכול לבטל אותו בהינד עפעף"...

את המילים האלו רשמנו מפי אחד מאנשי שיחנו שיחי', בעודנו מוקפים בערמות גבוהות של ארגזי אתרוגים ירקרקים שהגיעו ישירות מהפרדס אל אולם המיון והאריזה, לאורן של מנורות הבדיקה המיוחדות ו'זכוכיות המגדלת', כשסביבנו פזורות עשרות קופסאות אתרוג מוכנות ומזומנות להתמלא באתרוגי ארץ ישראל.

והמילים האלו, מספרות אולי על רגל אחת את הסיפור כולו, את ההשקעה והיזע הבלתי נתפס החבויים בכל אתרוג, שבעקבותיהם יצאנו להתחקות ולהתרשם מקרוב.

היה זה באמצע חודש אלול תשפ"א, רגע לפני שהעניינים בשוק האתרוגים מסתחררים ומגדלי האתרוגים הופכים בלתי ניתנים להשגה, הצלחנו 'לתפוס' לשיחה במשעולי פרדס האתרוגים 'אנטמן', את הבעלים הר"ר מרדכי (מוטי) אנטמן המגדל את האתרוגים בשותפות יחד עם אחיו הגדול הר"ר אריה אנטמן, אליהם מצטרף גם סוחר האתרוגים הוותיק הר"ר אברהם זלצמן, שמאחורי שניהם מסורת רבת שנים של נטיעה, גידול ומיון אתרוגים. מסורת שכבר התחילה אצל הוריהם בני הדור הראשון.

שעת צהריים הייתה זו, שמש יוקדת של שלהי הקיץ הארצישראלי הלהיטה את שמי המושב 'גאולים' שבמרכז הארץ, אי שם באזור 'פרדסיה'. ר' מוטי אנטמן, בעל הפרדס, צועד בהילוך זריז, כנער צעיר, אל הפרדס הירוק ואנו צועדים בעקבותיו.

קשה לתאר זאת, אך הביטוי 'חרדת קודש' הולם היטב את התחושה בהיכנסך לפרדס האתרוגים. נכון, על פניו מדובר בסך הכול בעצים ופירות, אבל בעיניים יהודיות הפרדס הזה הוא בית יוצר ענק של תשמישי קדושה, צומחים כאן 'תפילין' על העצים, חפצי מצוה.

האוזן הגשמית שומעת אולי את אוושת העלים הקלילה, אבל באוזני רוחנו אנו שומעים את שירת ה'הלל' המתרוננת של חג הסוכות כשהאתרוגים האלו, הירוקים והצהובים, בעלי הפיטם וחגורי ה'גרטל', שתלויים ומשתלשלים כרגע על חוטים שחורים דקיקים מענפי העצים, ייחבקו באצבעותיהם של ישראל קדושים, אברכי משי, חסידים ואנשי מעשה, בעודם זועקים את ה'הושענות' בעיניים לחות, מסביבים את הבימה בהקפה.

"עד שפצח במעין ריקוד עליז ומרומם יחד עמו למרגלות העץ הזה". שיחה למרגלות עץ מזן 'חזון איש - ברוורמן'.

יין מיוחד שנשלח מבית הרבי כתשורה על האתרוג המהודר.

אנו נכנסים פנימה, למעבה הפרדס, פוסעים בין טורי העצים הארוכים המוצללים ביריעות שחרחרות כדי לשמור על הפירות היקרים מחריכת יתר של קרני השמש, שואפים לקרבנו את האוויר, את האווירה, משתדלים ללכוד כל פרט, כל מחזה מסקרן.

"אתם רואים", מחווה ר' מוטי על צמד אתרוגים בעלי צורה

"מוקפים בערמות גבוהות של ארגזי אתרוגים ירקרקים שהגיעו ישירות מהפרדס". באולם המיון הראשוני

מהפרדס הזה, שומעים אנו, עולים אתרוגים על שולחנם של גדולי ישראל. כ"ק מרן אדמו"ר ה'נתיבות שלום' מסלונים זי"ע היה רוכש שנים רבות את אתרוגו מפרדס האחים אנטמן, וכן נוהג אחריו כיום בנו, כ"ק מרן אדמו"ר מ ס ל ו נ י ם שליט"א. בערב החג, מזה שנים, מקבל הבעלים, ר' מוטי, בקבוק

עגלגלה חלקה, כמו לימון ירוק, "אלו עצים ישנים, כלומר בני כמה שנים בודדות, בענף האתרוגים (תרתי משמע) ישנה תופעה לא פשוטה, שנים ספורות לאחר שניטע העץ הוא מתחיל 'להתעייף' ולהפיק פירות עגולים, נטולי צורת ה'הדר', חסרי שקיעות ובליטות.

"כדי להתמודד עם הבעיה אין מנוס מלעקור את העצים הישנים מדי כמה שנים, ולנטוע במקומם עצים צעירים חדשים ורעננים.

"הנה לכם", מצביע ר' מוטי על השורה הסמוכה, "כאן התבצע לא מכבר 'שינטוע', כלומר נטיעה מחדש של חלק משורת העצים, במקומם של הישנים שנעקרו". אנו ממשיכים לפסוע בין העצים הירוקים ומגלים שהשמועות על אתרוגים שנעטפים עוד בעודם על העץ, כדי לשמור עליהם מוגנים ונקיים מבלעטלך, אינן אגדה בעלמא.

מתברר שכמעט כל האתרוגים נקשרים עוד בעודם מחוברים לעץ בחוטים מיוחדים לענפים, את חלקם אנו מגלים כשהם עטופים בניירות לבנים מיוחדים, ישנם עוד טכניקות וסודות מקצועיים, שר' מוטי מבקש שלא לפרסם, אך אנו למדים כבר שגידול אתרוגים הוא סיפור של מסירות והקרבה, יד אוהבת מלווה את האתרוג, כל אתרוג, מרגע שהוא מנץ את ניצניו הראשונים עד לרגע שהוא נכנס לקופסה ושיווק.

"לאורך השנים", הוא מגלה את אוזנינו, "היו למגדלים שונים לא מעט רעיונות כיצד להשביח את האתרוגים, להבטיח שיצמחו מהודרים ונקיים, הייתה תקופה בה ניסו לגדל את האתרוגים בתוך מין גרבי בד מיוחדות שעטפו אותם, המוח היהודי לא מפסיק לייצר רעיונות יצירתיים".

עת לעקור נטוע

תוך כדי דיבור, בעודו פוסע בפרדס, מתכופף ר' מוטי אל האדמה, תולש עשבים שוטים שבצבצו למרגלות עץ אחד, מנקה בעדינות אתרוג אחר. כעבור רגע הוא ניגש לענף שעליו תלוי אתרוג אחד בודד ומכופף את הענף פנימה, "שיהיה בצל" הוא מסביר לנו.

"האתרוג הזה", הוא מוסיף בחיוך, "כשהוא ייקטף נידרש לנהוג בו קדושת שביעית, שכן כרגע הוא עדיין צעיר וקטן מידי, הוא ייקטף אחרי ראש השנה תשפ"ב ואז כבר ייתכן שחלה עליו קדושת שביעית, אם הולכים אחר הלקיטה".

אווירת השמיטה מרחפת כבר בחלל הפרדס, אף שטרם נכנסה והתקדשה שנת השבע – תשפ"ב, כאן בפרדס כבר 'חיים' ונושמים את השמיטה, היא מוזכרת כמעט בכל משפט שני של ר' מוטי, כפי שתקראו בהמשך.

"אחת התופעות הייחודיות לעצי האתרוגים", מפנה הרב זלצמן זרקור הלכתי מרתק, "הם ענפים הפורצים מחלקו התחתון של הגזע. במקרה כזה יש הבדל גדול אם הענף צמח מהאדמה, משורשי העץ, שכן אז יש לענף דין של עץ חדש לחלוטין שצריך למנות לו שנות ערלה מחדש. מאידך, אם הענף יוצא מהגזע שמעל פני האדמה, אינו נחשב לעץ חדש.

"הבעיה היא שלפעמים הענף צומח מתוך האדמה, אך כעבור שבועיים הגזע של העץ המקורי צמח לגובה, ויחד עמו הענף החדש, והבעלים אינו יודע שהענף הזה צמח מתוך הקרקע, מה הפתרון? - מעקב תמידי הדוק אחר כל עץ.

"כמגדל אתרוגים אתה חייב לעקוב אחר העצים באופן מתמיד, אינך יכול להשאיר אותם כמה שבועות ללא פיקוח והשגחה, כי

> "...מהפרדס הזה, שומעים אנו, עולים אתרוגים על שולחנם של גדולי ישראל. כ"ק מרן אדמו"ר ה'נתיבות שלום' מסלונים זי"ע היה רוכש שנים רבות את אתרוגו מפרדס האחים אנטמן, וכן נוהג אחריו כיום בנו, כ"ק מרן אדמו"ר מסלונים שליט"א..."

"טורי העצים הארוכים המוצללים ביריעות שחרחרות כדי לשמור על הפירות היקרים מחריכת יתר של השמש"

"במחיצת אנשי האתרוגים, נחשפים ולומדים להכיר את האתרוגים מ'הצד השני'"

אז עלולים להתערב עצי ערלה חדשים בישנים. אני זוכר את הג"ר יהושע נויבירט זצ"ל שבביקוריו בפרדס האתרוגים שלנו, שהיה תחת השגחתו, היה מתכופף ותולש בעצמו את אותם ענפים שבצבצו מתוך האדמה".

ריקוד למרגלות אתרוגי 'ברוורמן'

באחת השורות מגלים אנו כמה עצים מזן 'חזון איש ברוורמן', אלו אתרוגים יפים ומהודרים, בעלי גידול נאה במיוחד, אחוז ניכר מהם בעלי 'גארטל' עדין. וכאן בעומדנו ליד העץ הזה, נזכר ר' מוטי בזיכרון מלבב שהתרחש ממש כאן, וכך הוא מספר:

היה זה בשמיטה הקודמת, אני ואחי הגדול ר' אריה שיחי' החלטנו באותה שנה להפקיר את השדה לחלוטין, ללא שום קולא, להפקירו כפשוטו, בצורה המהודרת ביותר. באחת הפעמים הבודדות שהגעתי לפרדס במהלך השמיטה, כדי לבצע עבודות שהם בגדר 'לאוקמי אילן', הבחנתי במשלחת רבנים נשואי פנים שהגיעה לבקר בפרדס אחר באזור כדי לקטוף אתרוגים לסוכות, אך נקלעה משמים לפרדסנו.

בראש המשלחת עמד הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שניגש אליי ונתן לי שלום בלבביות. אמרתי לו שהפרדס הוא הפקר וכל הרוצה יכול ליטול. "האם יש לך זן חזון איש?" התעניין הגר"ע שליט"א, הובלתי אותי אל העץ שלידו אנו עומדים כעת. חברי המשלחת התפעלו מאוד מהאתרוגים המובחרים ובדקו אותם בחדווה בלתי מוסתרת.

תוך כדי ניגש אליו אחי ר' אריה והציג עצמו אף הוא כבעל הפרדס, כששמע רבי עזריאל שהוא מפקיר את הפרדס, ללא 'חכמות' וללא קולות, התרגש כל כך עד שפצח במעין ריקוד עליז ומרומם יחד עמו למרגלות העץ הזה.

"אני לא מתלהב מהאתרוגים" אמר לי הג"ר עזריאל, "**אני מתלהב מלראות יהודים שמקיימים את השמיטה כהלכתה, ללא שום פשרות**".

> "...אווירת השמיטה מרחפת כבר בחלל הפרדס, אף שטרם נכנסה ההתקדשה שנת השבע - תשפ"ב, כאן בפרדס כבר 'חיים' ונושמים את השמיטה, היא מוזכרת כמעט בכל משפט שני של ר' מוטי, כפי שתקראו בהמשך..."

היהלום שבכתר: אתרוגים תימניים

הסחורה החמה והמבוקשת ביותר, לדברי ר' מוטי, הם האתרוגים התימניים להם מוקדש מקום של כבוד בפרדס. אם בעבר האתרוגים התימניים מזוהים היו כאתרוגים גדולים במיוחד, הרי שכיום ישנם גם זנים תימניים בגודל הרגיל.

אתרוג תימני, הוא מגלה לנו פרט פחות ידוע, מתחיל את דרכו כאתרוג בעל גוון כהה מאוד, ככל שהוא מבשיל וגדל הוא הולך ומתבהר עד שמגיע לצבע הרגיל והמוכר. אגב, כשפותחים את האתרוג התימני, הגרעינים עומדים זקופים לאורך האתרוג ומעידים על כך שאינו מורכב עם לימון למשל שגרעיניו שוכבים לרוחב.

ידוע שמרן החזו"א זצוק"ל הידר שנים רבות ליטול אתרוג תימני, עוד בטרם הגיע לידיו האתרוג המכונה כיום על שמו 'זן חזון איש'. אף מרן הסטייפלער זצוק"ל נוהג היה ליטול בין היתר אתרוג תימני, בנוסף לאתרוג מזן חזו"א ועוד סוגים שהיה נוטל.

וכך מספר תלמידו של הסטייפלער, הג"ר אברהם הורביץ זצ"ל: "בחיי מרן החזו"א זצוק"ל היה מרן הסטייפלער זצוק"ל נוסע עם בנו מרן הג"ר חיים קניבסקי שליט"א למושב התימנים לקנות אתרוגים.

"לאחר הסתלקותו של מרן החזו"א, נסעתי כמה פעמים עם מו"ר הסטייפלער ועם חתנו הגר"ש ברזם זצ"ל לקנות אתרוגים תימנים במושב תימני ע"י כפר סבא, היינו מחפשים שעות אילני אתרוגים בכל הכפר והיינו בוררים את האתרוגים על העצים.

"**מו"ר הסטייפלער היה זריז מאוד בדבר, הי' נשכב תחת העץ לחפש אתרוג יפה**, אח"כ מו"ר כבר לא הי' בכוחו לנסוע ומאז, יותר מעשרים שנה, (עד הסתלקותו של מו"ר) אני קונה למו"ר את האתרוג התימני עבורו כל השנים וזה האתרוג התימני שמו"ר נוטלו".

מה'ייחורים' עד ה'שטיפה'

לאחר שצעדנו כברת דרך בין עצי הפרדס, מוביל אותנו ר' מוטי לנקודה האסטרטגית ביותר בפרדס, אל המשתלה.

פרדס אתרוגים, כפי שכבר הבנו, חי ומתקיים על עבודות נטיעה ויצירת ייחורים – עצים צעירים חדשים ללא הפסקה. עצי אתרוגים אינם עצים שנוטעים פעם בשבעים שנה, אלא עצים בעלי תוחלת חיים קצרה מאוד, ולכן חובתו של 'אתרוגן' (מגדל אתרוגים) לטפח ללא הרף את הדור הצעיר של העצים.

על גבי רשת ברזל מונחים שקי אדמה בתוכם נעוצים ענפי אתרוגים רעננים. הוא מרים שק אחד, כתינוק אהוב, ומראה לנו את הפתח המקשר בין הענף לקרקע, שהופך את השק ל'עציץ נקוב'. מדובר בנקב מיוחד ובגודל מסוים מאוד, כך שמבחינה הלכתית

"אתם רואים" מחווה ר' מוטי על צמד אתרוגים בעלי צורה עגלגלה חלקה. בין עצי האתרוגים

זאב אייזנשטיין

שקי האתרוגים הצהובים

כפי שעמיתי לסיור המשותף וכתיבת הרשמים, ר' שמעון טיקוצקי, מתאר זאת בציוריות, האתרוגים התלויים על ענפי העצים, נראים בעיני רוחנו כקציצות קדושות של תפילין. כל אתרוג ואתרוג הוא בעצם 'חפצא של מצוה', בעל פוטנציאל סביר שיהודי יקר ייטול אותו בחג, יברך עליו בנעימות ויקיים בו את המצוה החביבה של נטילת לולב.

על משקל תחושה זו, כמה טבעי היה להתייחס אל האתרוגים הפזורים על האדמה, למרגלות העצים, כאל חלקי 'שמות' [-'שיימע'ס] מפוזרים, האמורים להגיע אל הגניזה הקרובה.

אלא שוודאי זה לא כך. אתרוג שנפל טרם זמנו, בדרך כלל אינו כשר לברכה. מה גם כי עצם הנפילה והשהות על הארץ, תחת דריסת רגלי בני אדם, אינן עשויות להטיב עמו אלא להפך.

כאשר התכופפנו ספונטנית להרים כמה אתרוגים נפילים - להביאם הביתה כמזכרת מהביקור, או לחילופין להשתמש בהם לנוי סוכה או למרקחת ריבת אתרוגים טעימה לט"ו בשבט – נחרד ר' מוטי, ירא השמים, וטרח להזכיר כי מדובר בטבל גמור... הרי עדיין לא עישרו את היבול בשלב זה.

מאידך, עלתה הסברה כי מדובר באכילת עראי, והאתרוג עדיין לא ראה את פני הבית. כך יכולנו להמשיך ולהתפלפל, אלא שאז נזכר הרב זלצמן באפיזודה מעניינת הקשורה לעניין הפרשת התרומות ומעשרות בפרדס האתרוגים.

"בעת שאני רואה את האתרוגים הצהובים המוטלים ברישול על הדשא הירקרק, זה מזכיר לי תמיד את המקרה אליו הייתי עד, המלמד עד כמה חשוב להציב בפרדס משגיח כשרות מקצועי ורב ניסיון בתחום.

"היה זה בשמיטה הקודמת, אמנם לא כאן בפרדס של אנטמן, אלא בפרדס אחר שם הייתי אז ממונה מטעם אחד מגופי ההשגחה על ה'אוצר בית דין' של פירות שביעית. במסגרת תפקידי זה הייתי נוכח בפרדס בעת שלבי הקטיפה והשטיפה הראשוניים – התחנה הראשונה של האתרוגים, רגע לאחר קטיפתם מהעץ, לעבר בית האריזה.

"באותו שלב, כאשר הארגזים הובאו למקום לשם מיון ראשוני, הזכיר מיד משגיח הכשרות ששהה שם שיש לעשר תחילה את כל הכמות, מכיון שמה שנלקט בשמינית הולכים בו לחומרא כמו ירק ומעשרים אותו.

"אחד התאילנדים נשלח במהירות להביא שני שקים מלאים אתרוגי פסולת – כאלו שאין סיכוי שמאן דהו ירכוש אותם במחיר מלא לשם מצוה, ואף לא לשם נוי סוכה – כמות שלפי ההשערה תואמת את כמות עשרת האחוזים שיש להפריש כעת מהיבול הראשוני שנקטף.

"לאחר דקות ארוכות שב העובד התאילנדי, מתנשף ומיוזע, סוחב על גבו שני שקים עמוסים באתרוגים, מפסולת הפרדס.

"רגע לפני שעמדו לערוך את טקס הפרשת המעשר, ניגש לפתע המשגיח ומציץ אל תוך השקים. בודק את תכולתם.

"הוא קפץ כנשוך נחש" – מתאר הרב זלצמן בצבעים – "**השקים האלו לא שווים כלום!** הוא הכריז בנחרצות, ופקד על התאילנדי לחזור לפרדס.

"המשגיח החווה על האתרוגים והסביר כי כולם צהובים לגמרי, מה שמוכיח שהעובד אסף אותם מהאדמה. הוא התעצל ולא קטף פסולת מהעצים, אלא אסף את האתרוגים שנשרו בתקופה האחרונה. אתרוגים אלו כבר צהובים ובשלים מזמן, לעומת האחרים שעדיין על העצים שצבעם הוא ירוק...

"ומה הבעיה? – המשגיח ניאות להסביר כי בשנה זו ישנה בעיה מיוחדת. ענין ספציפי של מוצאי שנת השמיטה. היות כי אותם אתרוגים ישנים יותר שהתנתקו מהעץ בשנה הקודמת – בשביעית, הם פטורים במעשר, לעומת האתרוגים החדשים ששייכים כבר לשנה החדשה, שנת השמינית, הרי חייבים במעשר מספק.

"ולכן – סיים המשגיח בנימה למדנית – ברגע שנפריש מהאתרוגים הצהובים על שאר האתרוגים לא יצאנו ידי חובה, שכן הפרשנו "מן הפטור על החיוב"...

"כך מנעה ערנותו של המשגיח מכשול שעלול היה להתרחש ברגע זה, אילו היו סומכים על אותם שני שקים שנלקטו על ידי הגוי העצלן, שלא חשב לרגע שישנו הבדל בין הפסולת שעל הארץ לבין הפסולת שעדיין על העצים...

הטעם הטוב של הלקוח

ואם מדברים כבר על המיון הראשוני, מספרים לנו מארחינו בעודנו ישובים יחד בחדר האריזה – בו מתבצע המיון הראשוני, כי בשלב הראשוני ממש מחלקים כבר את האתרוגים לכ-7 דרגות, כאשר לאחר מכן, בשלבי המיון המתקדמים יותר, בפיקוח רבנים, כל דרגה מתחלקת לכשלושה תתי דרגות.

זה לא יאומן עד כמה ניתן לנבור ולסווג, לחלק ולתמרן בין מאות האתרוגים, ולהגיע למסקנה המדויקת מהי רמת ההידור של כל אתרוג. ברבים מהמקרים זה מגיע בסופו של דבר לצומת כלשהי של "על טעם וריח...". זה כבר תלוי בטעמו הטוב של הלקוח שיצטרך להחליט בעצמו מה יותר מדבר אליו... או בנוסח יותר מדויק: מהו האתרוג עליו התפלל בט"ו בשבט.

לאחר שאנו מתוודעים לרמת הסיכונים של כל אתרוג, ועד כמה הוא רגיש ועלול להיפגע בכל שלב, אף ברגע האחרון, על ידי ממיין בהול או בציפורנו של לוקח מתעניין - אנו מנסים בהחלט להפריך את התזה לפיה הסוחרים קובעים את המחיר לפי אפו של הקליינט...

"ממש לא נכון לומר כך. זה אולי משתקף כך כלפי חוץ למי שנקלע בערב החג לחנות אתרוגים, וכל ההתמצאות שלו בתחום מתחילה ומסתיימת בשעה זו של רכישת האתרוג.

"מי שמלווה את עבודת הנמלים המפרכת הזו, לכל שלבי התהליך, יודע היטב כי לאחר בדיקת מאות ואלפי אתרוגים, הסחורה המגיעה לדוכן המכירה היא המובחר שבמובחר, וכל אתרוג נושא כבר את תג המחיר המתאים לו לפי רמת ההידור וההלכה וגם לפי 'הטעם הטוב'.

"כמה מרגש לראות יהודים יקרים, המתמלאים שמחה של מצוה בעת רכישת האתרוג. הפנים שלהם קורנות מאושר והעיניים נוצצות מסיפוק, בעודם אוחזים ומלטפים את האתרוג של מצוה אותו זכו לרכוש. ולפעמים אלו לאו דווקא 'שיינע אידן' המפארים את כותל המזרח... כי האלוקים יראה ללבב.

"בשנה שעברה", מספר הרב זלצמן, "כאשר הקורונה שיבשה סדרי עולם ושוק ארבעת המינים אף הוא היה מוגבל מאוד, היו ימים בהם עלו בי הרהורים נוגים אודות המצב.

"יום אחד, התקשר אליי יהודי קשיש מבית אבות. הלה קונה אצלנו מדי שנה בשנה אתרוג נאה ומהודר. אף השנה הוא ביקש והתחנן שנשגר לו אתרוג, היות כי הוא סגור בבית האבות ואינו יכול להתהלך בחוצות מחשש סכנה.

מי שראה את שמחתו של אותו יהודי קשיש, בעת שהובא לפניו האתרוג המהודר לברכה, לא ראה שמחה של מצוה מימיו. **המחזה הזה הזרים בנו כוחות של עידוד וחיזוק להמשיך בכל מצב במלאכת הקודש של זיכוי יהודים במצוות היום.**

ר' מוטי מוסיף ומספר גם מזווית ראייתו.

"גם אנו חווים מדי פעם קשיים ועולים בנו ספיקות שמא הדבר לא משתלם לנו מבחינה כלכלית, אך כל אימת שאנו רק מתחילים לחשוב כך, מיד אנו נזכרים ברשימת הקונים הקבועים שלנו, שמבחינתם 'חג הסוכות' ואתרוגי 'אנטמן' הולכים ביחד כתרין רעין דלא מתפרשין ואי אפשר להיכנס לחג בלעדיהם. זה מה שמחזק אותנו.

"ואגב" – הוא מוסיף – "בשנה זו של ערב שמיטה, כאשר אנו נערכים להשבית את הפרדס בעז"ה מכל וכל ללא שום קומבינות והוראות היתר, הדאגה הניצבת מול עינינו היא: כיצד נספק את האתרוגים בשנה הבאה לקהל הלקוחות הקבועים שלנו?!

"אנו מתחזקים באמונה ובביטחון כי הברכה של "וציוויתי את ברכתי" המובטחת לשומרי שביעית, תחול גם עלינו בקל וחומר. שהרי כלולה כאן גם מצוות ארבעת המינים יחד עם מצוות השמיטה, ובעזרת ה' נזכה לספק אתרוגים אף בשנה הבאה בהידור רב.

אתרוג עם 'גארטיל'

בעודנו פוסעים, גומעים בשקיקה כל מילה מפי המומחה, בעל הפרדס, המתאר לנו את התהליך והטיפוח של כל אתרוג ואתרוג, אנו נעצרים ליד עץ מסוים.

ר' מוטי מראה לנו אתרוג עם 'גארטיל'. כינוי לאתרוג שמותניו נעשים צרים באמצעו, ובהמשך לכיוון תחתיתו הם מתרחבים. בדומה לחסיד המהדק את אבנטו לגופו בעת התפילה מתוך התלהבות דקדושה.

מסופר על חסידים ואנשי מעשה שהיו תרים ומחפשים דווקא אתרוג כזה, המסמל לדבריהם את הלהט החסידי.

אולם, כנראה הדבר הוא גם נחלת הכלל, כפי שהוא מעיד: "ישנו ביקוש לאתרוגים כאלו, המצויים די הרבה בזן קיבלביץ, השייך דווקא לאתרוגי החזון איש...

אנו שואלים על המושג המובא בגמרא על "אתרוג שעשאו בדפוס", כלומר, עיצוב הנעשה על ידי הצמדת קופסא מסוימת לאתרוג, מהשלב הראשון של הפריחה, שתכוון את כיוון צמיחתו על העץ. האם היום ישנם דברים כאלו?

"לא מוכר לי דבר כזה כיום" – הוא מדגיש. "אמנם ישנה סוגיה בגמרא על כך, אך לא תמיד זה פשוט. כמו כן לגבי האתרוגים שמלבישים עליהם גרב, כדי לשמר אותם היטב מהשמש ולעצב מעט את גידולם - בדרך כלל הניסיונות האלו אינם צולחים לגמרי.

"מאידך, לגבי שמירת הפיטם נעשים מאמצים מרובים, זאת בעקבות הביקוש הגדול על כך, ומעניין כי לא רק קהילות החסידים מהדרים ומחפשים אחר אתרוגים עם פיטמים", הוא מגלה, "אלא אף בקרב הליטאים ישנו ביקוש גדול לפיטמים בשל ההידור הגלום בכך, לעומת אלו בלא הפיטמים בהם קיים חשש קלוש שהפיטם נפל בשלב מאוחר מידי שפוסל את האתרוג.

על השאלה הסקרנית שאנו מעלים: '**האם נכונה האגדה המספרת כי מגדלי האתרוגים יכולים כבר ליהות על העץ, בעוד האתרוג קטן מאוד, את האתרוג של גדולי הדור...** בעל הפוטנציאל להגיע לרמה גבוהה של הידור ויופי?' – משיב ר' מוטי בחיוב.

אמנם יש כזה מושג. הוא מחווה לנו בידיו על דוגמאות כאלו ברגע האמת. אתרוגים העטופים בקפידה, שמורים ומטופלים בשמירה יתירה, בתקווה כי אכן בסופו של תהליך הם יירכשו על ידי שלוחיהם המסורים של גדולי ישראל, המתמסרים למטרה זו לשמח את לב מורם ורבם בפרי עץ הדר, נאה ומהודר בתכלית ההידור, עליו יברכו וינענעו מתוך שמחה של מצוה.

סיור שטח

"יד אוהבת מלווה את האתרוג". אתרוגים עם רפידה ביניהם

אתרוג שזה עתה הנץ ופרח

הוא נחשב כבר כנטוע בקרקע ושעון הגיל הביולוגי שלו מתחיל לתקתק, כשהמשמעות הישירה היא לעניין ערלה ורבעי.

"את הייחורים האלו עבדנו קשה לנטוע לפני ט"ו באב כדי שייחשב בוודאי שניטעו השנה" הוא אומר ופותח לנו שער לעולם הלכתי מרתק של 'שנות' הנטיעה והחנטה. "כל עץ השרשתו באדמה נמשכת י"ד יום, ויש כלל נוסף: שלושים יום בשנה חשובים שנה לגבי גילו של העץ.

"ולכן, עץ שניטע קודם השקיעה של ט"ו באב תשפ"א, 'הרוויח' שנה ונחשב שניטע בשנת תשפ"א, כך שתשפ"ב כבר תיחשב שנתו השנייה, והפירות שייצאו בשנה הרביעית מותרים, כמובן אחר פדיון רבעי. אבל השנה", הוא מוסיף, "היה ליום ט"ו באב משמעות נוספת וחמורה יותר מכל שנה".

למה, אנו שואלים, והוא מסביר מיד: "כיון שהשנה הבאה היא שנת שמיטה, ייחור שלא נשתל לפני ט"ו באב נחשב כאילו ניטע בשנה הבאה, כלומר בשנת השביעית, בכגון דא גזרו חז"ל לעקור את העץ שלא יאמרו שהוא נשתל בשנת השביעית.

"הייתה לנו כאן עבודה קשה לגמור את כל הנטיעות עד ט"ו אב וברוך ה' הספקנו לגמור הכול", הוא מסיים בסיפוק.

אחת הבעיות המתעוררות בפרדסים הם העברת הייחורים ממקום גידולם הראשוני אל הפרדס. כשהמשתלה ממוקמת בתוך הפרדס הדבר יותר קל מבחינה הלכתית, אך במקרה ויש כביש אספלט חוצץ בין הפרדס למשתלה, מתעורר חשש של ניתוק הייחור מהקרקע, באותם רגעים שהוא חולף מעל האספלט, ואז יהיה מקום להחמיר שתתחיל כל הספירה מחדש.

במקרים כאלו אומר לנו הרב זלצמן כפי ששמע מאביו, הרב אשר שליט"א שנועץ רבות במרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בגידול האתרוגים, "נוקטים לא פעם בפתרון יצירתי של שפיכת חול על גבי הכביש, והעברת הייחורים מעל החול, פתרון המופיע גם בספריו של הגרש"ז, כך לא התנתק השתיל מהקרקע אף לא לרגע".

> "...בלפי"ם" - אתרוגים בלי פיטם. "חינוך" שם קוד לסיווג אתרוגים פחות מהודרים שמיועדים לרוב לילדים שהגיעו לגיל חינוך. ויש גם "חינוך ב'" שהם עוד פחות מהודרים..."

"חובתו של 'אתרוגן' לטפח ללא הרף את הדור הצעיר של העצים". עציצי הייחורים הצעירים במשתלת הפרדס

אתרוגי מים

לעץ האתרוג יש שלוש תקופות פריחה שנתיות, הגל הראשון של הפריחה הוא בסביבות חודש ניסן, דא עקא שהאתרוגים שמקדימים לגדול בתקופה זו לא ישרדו ביופיים והידורם עד חג הסוכות, ולכן מגדלים רבים תולשים אותם מראש שלא יעייפו את האילן.

הגל השני הם האתרוגים שמבשילים בסביבות חודש תמוז עד תחילת חודש אב, אלו האתרוגים שלרוב יינטלו בחג הסוכות.

הגל השלישי מבשיל לאחר ראש השנה, אתרוגים אלו מכונים לא פעם 'אתרוגי מים', כי המגדלים מעמיסים עליהם כמויות של מים כדי שיגדלו מהר ועוד יספיקו להגיע לחנויות לפני חג הסוכות, אך כמובן שהגידול המהיר עלול לעתים לפגום ביופיו והדרו של האתרוג.

ר' זאב: למעשה ר' מוטי, איך אתה מתכונן לשנת השמיטה?

"מיד עם התקדש שנת השמיטה אני נכנס למשטר של מינימום, העצים מקבלים מהטפטפות את המים המספיקים להם רק כדי לשרוד, מדי פעם אני בא לבדיקה בפרדס, ותו לא, הפרדס מופקר באופן המהודר ביותר, כפי שנהגנו בשמיטה הקודמת".

נקודת הסיום של סיורנו בפרדס היא פינת שטיפת האתרוגים, כאן יושבים עובדים ולפניהם האתרוגים שעוברים בשלב ראשוני שטיפה במים וחומר מיוחד להסרת האבק שדבק בפירות. על השולחן, בארגזי האתרוגים המוכרים, מונחים ה'שרוולים' בשלל צבעים וורוד ירקרק ותכלכל.

לאחר שטיפה וייבוש מוכנסים האתרוגים בעדינות לשרוולים, ומכאן מובלים האתרוגים לבית האריזה, שם רק מתחיל תהליך המיון שיימשך ימים רבים, מיון אחר מיון.

"סגר" של חמישה ימים

מהפרדס אנו מגיעים לבית האריזה שליד הפרדס, התחנה הראשונה של כל אתרוג.

על אחת הדלתות אנו מגלים חוט תיל קרוע וסרט כחול, ומתברר שמאחוריו מסתתר סיפור מעניין. מתברר שעוד הרבה לפני שאנחנו התוודענו למושג 'סגר' שמלווה כצל את תקופתנו הנוכחית, בעולם האתרוגים הכירו אותו היטב.

"הכול באשמתו של זבוב ים התיכון" פותח בחיוך ר' מוטי אנטמן ומסביר, "לכל מדינה יש את המזיקים והטפילים המצויים בשדותיה, חדירתו של מין מזיק חדש ממדינה אחרת עלול להדביק חיש את כל השדות והמטעים ולשנות את כל מערך הריסוסים ולייקר אותו. לשם כך שומרת כל מדינה על גבולותיה ומונעת הכנסת פירות ממדינה אחרת.

"בארץ ישראל מצוי מאוד זבוב הים התיכון, שאינו מצוי באמריקה למשל. נגיעות זבוב ים התיכון ניכרות בפרי רק לאחר חמישה ימים, אז נוצר כמין כתם צהבהב על הפרי בתוכו מסתתר

"כמו תינוק אהוב", ר' מוטי אנטמן אוחז בידיו את אחד הייחורים הגדל בעציץ נקוב

זאב אייזנשטיין

אתרוגים מכל זני הקשת

התחושה שלנו בעת שהסתובבנו בפרדס, בינות לעצי האתרוגים השונים, הייתה כמו נקלענו לתוך מעין 'קמפוס' של שטיבלך.

כמו צועדים אנו במסדרון המרכזי של 'זכרון משה', סביבו פזורים השטיבלך המגוונים, ואנו צריכים רק לבחור בין הנוסח והסגנון המתאים לנו לתפילת מנחה.

הפרדס של אנטמן, מורכב מפסיפס עשיר ביותר של סוגי זנים של אתרוגים, שכל אחד מהם מקפל תחתיו היסטוריה שלמה.

אנו מוצאים בין זני האתרוגים את כל גווני הקשת החרדית. מאתרוג ה'הורדנג' הנחשב לאתרוג הטיפוסי והרגיל של ארץ ישראל, ואף זכה לקבל את הכינוי החשוב 'אתרוג מהרי"ל דיסקין', על שם רבה של ירושלים, מי שבעצם ייצג את הקהל הקדוש של 'ירושלים של מעלה' שבירך תמיד על אתרוגים אלו.

עבור, דרך אתרוגי 'חזון איש', אותם כולנו מכירים כיום, בעיקר מכיוונה של המפה הליטאית, שם כבש אתרוג זה את חלק הארי של השוק.

ועד האתרוגים התימניים, שגם עליהם יש ביקוש גדול מאוד. לא מפני מראם וחזותם החיצוני, אלא מפאת ניקיונם. אתרוגים אלו שכיח יותר שיהיו נקיים לגמרי ללא שום סיג ופגם, 'בלעטל' או 'פינטל'.

מוטי אנטמן מתגלה במהלך הסיור בפרדס, כאיש אשכולות. הן תלמיד חכם ויודע ספר, והן מומחה גדול בתחום. אך החלק המפתיע ביותר, הוא לגלות כי האיש מתמסר למלאכת קודש זו של גידול האתרוגים במטרה אידיאולוגית קדושה של – **שימור הזנים השונים שהתקבלו בתפוצות ישראל.**

"עץ זה למשל" – מצביע מוטי בעיניים בורקות לכיוון עץ ירקרק העומד בדיוק בקרן זווית, במעבר בין שורה אחת למשנתה – "הוא הזן המיוחד של **מרן הגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל**".

"מדובר באחד מתתי הזנים של 'חזון איש'. סוג מסוים מאוד וייחודי מאוד אותו היה מגדל רבי מיכל יהודה זצ"ל בחצרו שבבני ברק במשך השנים, במטרה לשמר את הזן המהודר הזה לדורות. ואגב, הזן שהיה מקובל על **מרן הגאון רבי חיים גריינימן זצ"ל** שגם כן גידל עץ בחצירו, הוא על בסיס אותו רעיון".

כך אנו מתקדמים לאורך שורות העצים. מנסים להבין מה מתרחש כאן.

מדהים להיווכח בטיפול הנקודתי והמסור שכל עץ מקבל, יתירה מכך, כל אתרוג באופן פרטני נתון למעקב, ניתן לומר הזוי, של מגדלי האתרוגים.

אנו מזהים לצידם של העצים סימונים שונים. כאן תולה בקבוק זכוכית מיושן, ושם פחית קשורה בצורה ייחודית. חוט צבעוני מעל, ושקית מתנפנפת מאחור.

לשאלתנו, מה הם כל הסימונים האלו, אנו מקבלים תשובה שהנסתר בה רב על הגלוי. "התאילנדים שצריכים להבין, יודעים כבר היטב כל סימון מה מטרתו", מצחקק מוטי.

מתברר, כי כל זן מקבל טיפול מיוחד ושונה. הן ברמת ההשקעה והשימור, והן בטיב הטיפול המשתנה מסוג אחד לרעהו. כאשר העובד התאילנדי מקבל הוראה מסוימת הנוגעת לזן כלשהו, הוא יזהה את העץ לפי הסימון המאולתר הצמוד לעץ זה.

"והנה כאן שורת עצים אלו" – מתלהב אנטמן – "היא חלקת השימור של הזן הנודע שנקרא 'קיבלביץ' ויש שהיו קראים אותו 'ברוורמן'. האתרוג המבוקש ביותר בקרב יוצאי בריסק המהדרים אחר המצוות.

"זן זה קיבל חותמת מדעית גם כן מהפרופסור זוהר עמאר, מי שעשה מחקר כביר רב שנים במטרה להתחקות אחר האתרוג המקורי, ארץ ישראלי טיפוסי - האתרוג בו בירכו יהודים בזמן שהיה בית המקדש קיים, בעת שהמצווה הייתה דאורייתא במשך כל שבעת הימים בבית המקדש. הזן שממנו רגמו יהודים באתרוגיהם... את הכהן הצדוקי שניסך את המים על גבי רגליו, כפי שמובא במשנה במסכת סוכה.

"לאחר עמל רב של מחקר" – מספר מוטי – "במסגרתו עקב הפרופסור אחר הזנים השונים שגודלו בחצרות שונים בבני ברק [שם נערך גם המחקר בפועל], לאור מורשתו רבת המסורת של החזון איש, הוא הגיע למסקנה כי הזן המקורי ביותר, שרווח בארץ ישראל באותה תקופה, הוא זן זה אותו אנו רואים כעת כאן. בהדגשה: לא הזנים המגיעים מקורפו או המרוקאיים.

משפחת אנטמן קיבלה מהפרופסור הדרכה מפורטת כיצד לנטוע את הזן הזה וכיצד לטפל בו בהמשך.

"אנו משקיעים מאוד דווקא בשימור זנים אלו, מפאת "הייחוס" שלהם..." – זורק בעל הפרדס את משפט המחץ שאומר בעצם הכול!

ואכן, דור ודור ודורשיו, עץ עץ וזניו. בני משפחת אנטמן מתרוצצים מעץ לעץ, ואינם חוסכים כל מאמץ לטפל ולטפח, לעטוף ולשמר, בזהירות יתירה, בעדינות ובמיומנות, כל סוג לפי הטיפול האינדיבידואלי הנצרך עבורו.

וההוצאה, מתפרסת לפנינו, בדמות עשרות סוגים של עצי אתרוגים, בשלל סוגים וזנים, שכל אחד מהם מייצג קהילה, זרם ומורשת אחרת. מהם משווקים מדי שנה אלפי אתרוגים עבור יהודים מהדרים במצוות היודעים להעריך את עבודת הקודש המתבצעת כאן בפרדס סביב מעגל השנה, למעט שנת השביעית.

"מהפרדס הזה עולים אתרוגים על שולחנם של גדולי ישראל". אתרוג הדר לאחר שנקטף בפרדס

זחל של זבוב שהולך ומתפתח.

"הבעיה כמובן מתעוררת כשרוצים לשלוח אתרוגים לרחבי העולם היהודי. לשם כך מגיע נציג בכל שנה לכאן, לבית האריזה של האתרוגים, נציג של משרד החקלאות ומכניס את כל האתרוגים המיועדים לשילוח ל'סגר' בן חמישה ימים בחדר מיוחד, החדר ננעל בחותם תיל וחותמת מיוחדת של המשרד.

"כעבור חמישה ימים הוא חוזר לכאן ובודק אם החדר נשאר נעול כפי שהיה, במקרה שהוא מגלה שמישהו 'טיפל' במנעול הוא פוסל כמובן את כל הסחורה, אם הכול בסדר הוא בודק את כל האתרוגים ובמידה ואין עליהם אף סימן של נגיעות זבוב הם מאושרים למשלוח.

"בעבר, אגב, היו מכניסים את כל הפירות ממש לסגר, מה שדרש ביקורים שבים ונשנים של אנשי משרד החקלאות בבית האריזה, היום מסתפקים במדגם מייצג של פירות הפרדס".

"בלפי"ם" וחינוך ב'

תוך כדי שהותנו בבית האריזה אנו נחשפים ללקסיקון שלם מעולם האתרוגים השגור בפיהם של ממיני האתרוגים, אלו יושבים וסוקרים אתרוג אחר אתרוג, תחת מנורה מיוחדת, מקטלגים כל אתרוג לפי מעמדו והידורו, רבים מה'קודים' האלו הם עתיקי יומין, נטבעו בפיהם של מגדלי האתרוגים הארצישראליים המפורסמים.

כך למשל, "בלפי"ם" – אתרוגים בלי פיטם. "חינוך" שם קוד לסיווג אתרוגים פחות מהודרים שמיועדים לרוב לילדים שהגיעו לגיל חינוך. ויש גם "חינוך ב'" שהם עוד פחות מהודרים. "ראשון, שני" דרגות בסולם ההידור. בין המיינים ישנם גם קודים פנימיים של שני סוגי 'שלישי', "עגול ומרובע", כשהמרובע נחשב למהודר ויפה יותר.

אחד הנתונים הקשים לעיכול, מבחינתנו לפחות, הם האחוזים הגדולים של הסחורה המושלכים לפח והולכים לאיבוד. מתברר שגם בתעשייה אין ביקוש רב לפרי האתרוג, כך שגידולו הוא כמעט לגמרי רק למטרות מצוה, עבור ארבעת המינים.

"רק חלק מועט מיבול האתרוגים מגיע לשווקי האתרוגים העיקריים והמהודרים. כל שאר הפירות אינם צולחים את ה'מיון' הראשוני", אומר לנו הרב זלצמן נתון מדהים שמסביר לא במעט את מחירם הגבוה של האתרוגים המהודרים

שעות ארוכות שהינו והתבשמנו במחיצת אנשי האתרוגים, נחשפים ולומדים להכיר את האתרוגים מ'הצד השני', דרך 'משקפיהם' של המגדלים והממיינים. נפרדנו לשלום ממארחינו הנלבבים, כשאנו מאחלים להם להצליח ולהמשיך לזכות את עם ישראל באתרוגים נאים ומהודרים עוד רבות בשנים, בעז"ה.

מחקר מקיף

יוסף שרולוביץ

אתרוג מנלן

על המחסור באתרוגים בדורות עברו, ועל דרכיהם הנפתלים עדי הגיעו (או לא...) אל קהילות ישראל ממרחקים

דיונים הלכתיים על אתרוג הקהל. קבר המהרי"ל

עוד מ'גירסא דינקותא' גדלנו כולנו על הסיפורים משובבי הלב ומרוממי הנפש המתארים את מסירות נפשם של יהודים, יחידים וקהילות שלמות, למען השגת אתרוג כשר למצוות החג. מאמצים והשתדלויות יתירות, ודמים מרובים שנחסכו, פרוטה לפרוטה, במשך שנה שלמה, הושקעו ברכישת אותו אתרוג מבוקש, שלא תמיד היה מהודר במיוחד אולם כשר היה לברכה. ולעתים, כמה מאכזב ומצער, אף לא היה בכל זאת בכדי להגיע לתוצאה המיוחלת, והאתרוג הכה נדרש, נשאר בגדר חלום בעלמא.

בימינו, כאשר בכל קרן רחוב מוצעים לרוב מבחר אתרוגים כשרים ומהודרים, מכל הזנים והסוגים, ובמחירים שיחסית שווים לכל נפש, קשה להתחבר למציאות המתוארת בסיפורים אלו; מרחק השנים והמציאות שהשתנתה לבלי היכר, גורמים לפעמים לתהיות אחר דיוקם של תיאורים אלו: האם אכן נדרשו אנשים לוותר על התפילין המיוחסות ששוות הון עצום (כסיפור הידוע עם המגיד מזלאטשוב זי"ע), או אף למכור את ביתם הפרטי (כמעשה המפורסם עם רבי אברהם, אחי הגר"א), בכדי לזכות באתרוג? והאמנם לא תמיד היה ביד כל אחד ואחד אתרוג משלו? ומקרים בהם נמנעה מצוות הנטילה מקהילות שלמות – הייתכנו?

כעת, ביריעה שלפנינו, ניווכח כי אין אלו אגדות עממיות וסיפורים בעלמא: נלמד על שאלות הלכתיות מחודשות בענייני ד' מינים, שהתעוררו בעקבות אותו מחסור חמור בפרי עץ ההדר אשר שרר בדרך קבע לפני שנות דור; נתבונן בתנאי הסביבה והתקופה שגרמו לקשיים שעמדו בדרכו של היהודי בהשגת האתרוג המיוחל, ונראה את תקנות האתרוג הייחודיות בספרי התקנות של וועדי הקהילות – המלמדות על הנתיבים הנפתלים בהם עברו האתרוגים עד שהגיעו למקומות מושבותיהם של היהודים בגולה.

הדיונים 'אתרוג הקהל'

ובכן, בראש ובראשונה ניתן לקבוע בבירור שהמציאות בת זמנינו, בה יש לכל אחד ואחד, אף לקטן שהגיע לחינוך, ד' מינים כשרים משלו, הייתה בלתי שכיחה ונדירה בעליל בימים ההם – מעת נוסדו קהילות ישראל בגולת אירופה ועד לפני פחות ממאתיים שנה. היה זה קשה עד בלתי אפשרי בתקופה ההיא לאדם מן השורה להשיג ולרכוש אתרוג שיהיה נחלתו ורכושו הפרטי. מצב זה הביא ליצירת פתרון ייחודי שיאפשר לכל אחד לקיים את מצוות הנטילה: הקהילה כולה רכשה יחד אתרוג אחד, כאשר הכסף נלקח מ'מעות הקהל' – הקופה הכללית ששימשה לצרכי הקהל, ועל ידי זה נעשו כולם שותפים באתרוג הנרכש, ובחג היו כל בני הקהילה נוטלים את האתרוג בזה אחר זה.

על כך אנו למדים לראשונה מתוך דבריהם של רבותינו הראשונים העוסקים בהיתכנות ההלכתית של פתרון זה, כאשר לכאורה הוא מנוגד להלכה הפשוטה הקובעת כי "שותפים שקנו לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא בו ידי חובתו ביום הראשון עד שיתן לו חלקו במתנה" (שו"ע או"ח תרנח, ז). אם כן, דנו הראשונים, איך יוצאים בני הקהילה ידי חובתם באתרוג השייך בשותפות לכל הקהל, הרי לא שייך שכל בני הקהילה יקנו את האתרוג לכל אחד ואחד העומד לקיים בו את המצוה?

הרשב"ם (בפירושו לב"ב קלז:) כבר נזקק לביאור ה"מנהג שלנו שנהגו לברך כל הקהל באתרוג אחד", ומבאר שמקרה זה שונה כיוון ש"דעתנו מסכמת לתת כל אחד במתנה את חלקו לחברו... ואף על גב דלא פריש כמאן דפריש דמי, דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר, דלהכי מיהא דעת כל הקהל שווה שינתן לכל אחד עד שיברך עליו ואחר כך יחזיר, והני מילי ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני אמרינן מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול..."

אף הרשב"א (שו"ת א תו) דן באתרוג שנוהגים ליקח ממעות הקופה לצורך הקהל, ש"מי שאין לו נוטלו לצאת בו", אף שלכאורה אם רוצה אינו יכול לאוכלו ואם כן לא יוכל לצאת בו, ואפילו נאמר דהווה ליה כאילו כל הקהל כאחד גמרו בלב לתתו במתנה על מנת להחזיר למי שרוצה לצאת בו, כל שלא אמרו בפה הווי ליה דברים שבלב אינם דברים. ומסקנתו שכיוון שלכתחילה כאשר קנאוהו השותפים – במקרה שלנו בני הקהילה – לשם מצוות הנטילה, אם דעתם שייצא בהם כל אחד ואחד מהם ידי חובתו, אף על פי שלא הוציאו כן בפיהם, יוצאים בו, שכדברים המפורשים הם.

לעומת זאת הובאה (בספר 'האגור', הל' אתרוג סי' אלף יח) דעת רב שרירא גאון שביום הראשון אי אפשר לסמוך על ההקנאה הסתמית של כל בני הקהילה, ולכן יש לנהוג כך: אחד מבני הקהילה יקנה בעצמו את האתרוג, ואחר שיצא בו ידי חובתו יתנהו במתנה לאחד מבני הקהילה, והוא בתורו, לאחר שיטול את האתרוג, יקנהו לחברו וחברו לחברו עד שיבוא לידי כל בני הקהילה.

בדרך מעין זו נהג הראב"ד בהיותו בקהילת מונפישלייר, אף שנראה שהוא בעצמו הסכים לדעת הרשב"ם שאין בעיה הלכתית באופן בו האתרוג שייך לכל בני הקהילה כאחד, מכל מקום כדי לצאת ידי כל הדעות "היה נוהג לקנות אתרוג אחד משלו לכל קהל מונפישלייר"ן, והיו יוצאין בו כל הקהל, שהיה נותנו לכל אחד ואחד על מנת להחזיר, וביומא דערבה (- הושענא רבה) היה מבקש לכל אחד ואחד עד כדי שיפרע דמי האתרוג, וכל זה היה עושה מפני המפקפקין לצאת בשל ציבור, לפי שהוא משותף לכולם, ושמא יש אחד מהם מי שאין בדעתו להקנות חלקו לחברו כראוי, גם יש בעיר כמה קטנים יתומים שיש להם חלק בו ואין יודעין להקנותו... ולפיכך היה קונהו משלו והיה מקנהו לכל אחד ואחד בהקנאה גמורה על מנת להחזירו לו, ולבסוף היה נוטל דמיו שמא היה בהם מי שינהוג סלסול בעצמו או שהיה רוחו גסה שלא ירצה לצאת אלא בשלו..." ("כלבו" סי' עב ד"ה האחין).

אכן יש לציין, כי המנהג הרווח באשכנז וצרפת היה כדעת הרשב"ם שהאתרוג שייך לכל הקהל יחדיו, ובחג כל אחד ואחד קונה אותו בשעת הנטילה במתנה על מנת להחזיר ('האגור', שם). וכך נפסק בשו"ע (תרנח, ט): "מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי, שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם מפני שכיוון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם". הרמ"א שם מוסיף עוד מהלכות 'אתרוג הקהל': "וגובין מעות אתרוג לפי ממון, דהידור מצוה מונח טפי על עשירים טפי מעל עניים, ואשה פטורה מליתן למעות אתרוג הואיל ואינה חייבת בו".

יכלו אפוא בני הקהילה בדרך זו לצאת ידי חובת מצוות

הנטילה הבסיסית, אולם לא היה בידם לקיים את המצווה על כל פרטיה, כיוון שבעת הנענועים שבהלל היה האתרוג רק ביד אחד מהם, כנראה הרב או אחר מחשובי הקהל. על ההקפות באמירת ה'הושענות' ישנם שתי דעות (שו"ע או"ח תרס, ב): "נוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב, ויש אומרים שמי שאין לו לולב אינו מקיף וכן נוהגין".

מסיבה זו, שבהיעדר אתרוג פרטי לא ניתן לקיים את מצוות הנענועים, ובעיקר משום הפקפוק הקיים על עיקרו של 'אתרוג הקהל' – משום שייכותו המשותפת לכל בני הקהילה, **הדגישו חלק מן הראשונים שההכשר שניתן ל'אתרוג הקהל' הוא משורת הדין, אולם בוודאי ראוי להתאמץ ככל שניתן להשיג אתרוג פרטי ולא לסמוך על זה של הקהל.** כך דרש המהרי"ל (מהרי"ל מנהגים הל' אתרוג ד"ה אמר, הובא להלכה ברמ"א שם) ש"כל אדם חייב להתחזק להיות לו אתרוג של עצמו ואל יסמוך על של קהל", וזאת משום "שמא אין הכל בקיאין להקנות בקניין גמור עד שייצא", ועוד שגם "אם יוצא בשעת הנטילה, אכן כשאומר הלל אז עיקר נענוע דל"ו כוחות, אין לו לולב". המהרי"ל מוסיף ש"גם אם חל ראשון של סוכות בשבת דאז אין נוטלין, אל יאמר: מאחר דנתבטל ולקחתם לכם ביום הראשון אין לי לחוש שוב מעתה", כיוון ש"אנן נוהגין לעשות שני ימים דין השני כדין הראשון לכל חומרות", ומסיים: "ברוך המקום המשלם וממלא שכר לכל מהדרי מצוה".

יחד עם זאת למדנו מבית מדרשו של המהרי"ל, שלא תמיד יש לאדם להקפיד על אתרוג פרטי, כיוון שלפעמים שיקול אחר גובר עליו, וכמו שהיה מעשה ב"אדם אחד היה לו לולב והדס אחד מיוחד לעצמו בכל שנה ושנה, פעם אחת שלחו לו אנשי עיר אחרת שלא היה להן לא אתרוג ולא לולב ובקשו ממנו לשלוח להן את שלו, אמר: מוטב שאני יוצא עם אותן של הקהל – והרבים גם כן ייצאו ידי חובתם בשלי!" (שם הל' לולב ד"ה מהרא"ק).

גם בספר "יוסף אומץ" לרבי יוסף יוזפא האן, ראש הדיינים דפרנקפורט (אות תתרכח) אנו לומדים על השיקולים להעדפת אתרוג פרטי, ועל מקרים בהם יש לוותר - או לא לוותר – לטובת אחרים שאין להם אתרוג: "צריך כל האדם להשתדל בעבודה הזאת, ואל יסמוך לומר עם הקהל אני נוטל, כי לא נתקן לולב לקהל אלא למי שאין ידו משגת... אבל מי שבידו לקנות לא ידחה אותה מעליו, שהיא מצוה גדולה במאד מאד, ומגיע לו תועלת רב לנפשו ולגופו ולאנשי ביתו שניצולין מכל גזירה רעה אם עושה אותה כתקנה. עוד, שבלולב הקהל איך יעשה לנענועים ולהקפה.

"אכן אם יש קהל במקום אחר שאין להם אתרוג כלל, מוטב שיתן להם... והוא יברך על של הקהל... ומשמע משם - הא יחיד שאין לו אתרוג ואין במקומו קהל, אין ליחיד מהקהל שיש להם אתרוג ליתן את שלו, ונראה לי הטעם – דלמה יבטל הוא מצוה מן המובחר בשביל אחר – ילך היחיד שאין לו אתרוג למקום שיש שם אתרוג!"

אולם על פי רוב התמשך הנוהג של 'אתרוג הקהל' בכל היקפו. על קהילת האשכנזים באמשטרדם מסופר ('שארית ישראל' פל"ד) שמיד עם היווסדה, בימים נוראים של שנת שצ"ז, חזרו האשכנזים בחג הסוכות להתפלל בבית הכנסת של הספרדים, זאת משום שלא הצליחו להשיג אתרוג! **אמור מעתה: בית הכנסת בלא אתרוג,**

> "...מרחק השנים והמציאות שהשתנתה לבלי היכר, גורמים לפעמים לתהיות אחר דיוקם של תיאורים אלו: האם אכן נדרשו אנשים לוותר על התפילין המיוחסות ששוות הון עצום או אף למכור את ביתם הפרטי בכדי לזכות באתרוג?..."

כמוהו כמזה החסר ספר תורה – שאינו יכול להתקיים!

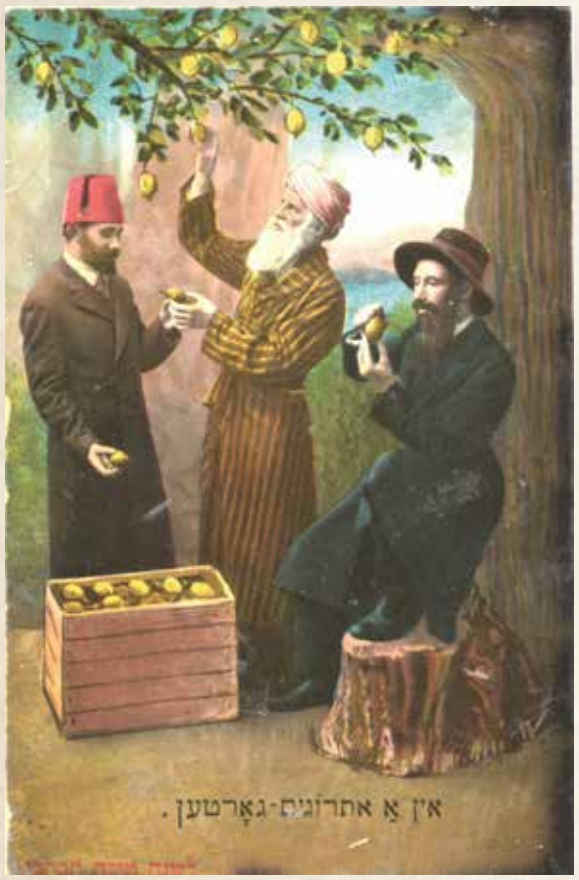
גם בדורות הבאים אנו מוצאים את 'אתרוג הקהל', יחד עם זירוזיהם של גדולי ישראל על חובת ההשתדלות לרכוש אתרוג פרטי. הגר"א הזהיר ("מעשה רב" אות רכג): "לקנות אתרוג לעצמו, ולא לסמוך על של קהל". וכך גם הגאון רבי יעקב מליסא, בעל ה'נתיבות המשפט', ראה לנכון לכתוב בצוואתו לצאצאיו (אוט"ו): **"בני אהובי, אל תהיו קמצנים חס ושלום בעשיית מצוה, ובבוא חג הסוכות תראו כל אחד ליקח לעצמו אתרוג מיוחד למענו, או עם איזה למדן בשותפות – שיודע להקנות במתנה על מנת להחזיר..."**

ומתוך שהוצרכו הוראות אלו – במשמע שהמנהג הרווח היה כן לסמוך על אתרוג הקהל. גם רבי יעקב ליפשיץ – מזכירו של הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא – בתיאוריו (בספרו 'זכרון יעקב' (א, 71)) על חיי הקהילה בשנות נערותו (בתחילת שנות הת"ר) הוא כותב: "מיד אחר התענית התחילו להרגיש שמחת ימי חג שמחתנו, ולעסוק בבניין הסוכות, ובהיות בימים ההם הפרוטה בלתי מצויה, וארבע מינים ביוקר גדול, על כן על אגודת ד' מינים אחת, יתקבצו חבורות אנשים שמקומותם לתפילותיהם בבתי תפילות שונים, ויש, אשר שני בתי תפילות השתתפו בקניין אגודת ד' מינים אחת, על כן חיכה בית התפילה האחד, עד כלות השני את ההלל..."

בשבחם של בני ארץ ישראל, בתקופת תר"מ, מצוין להפלאה ('ספר ירושלים', לונץ עמ' 40) שהם מדקדקים מאוד במצוות ארבעה מינים, עד שכמעט כל איש יהדר לקנות לו לולב ואתרוג לבדו! דבר הגורם שבבתי הכנסת הקטנים לא יקנו מקופת הקהל לולב ואתרוג, מחוסר צורך בהם. וגם נערים אשר הגיעו לחינוך, יקחו למו הוריהם לולב ואתרוג לחנכם במצוות. יש להעיר שהדבר לא נבע רק מיראת שמים יתירה שהייתה על פניהם של יושבי ארץ הקודש, אלא מהסיבה הפשוטה שבארץ ישראל – מקום גידול אתרוגים ולולבים – קל היה להשיגם, שלא כבארצות הגולה.

(אמנם ראה את דברי מרנא ה'חתם סופר' המובאים במסגרת, מהם משמע שבשנים רגילות היה אתרוג ביד כל אחד ואחד, ואולי תלוי הדבר בחילוקי המקומות, ואפשר שבמקום מושבו של החת"ס בפרשבורג שבסלובקיה היו מצויים יותר אתרוגים לנוכח קרבתה היחסית למרכזי האתרוגים באיטליה וביוון).

מעשה באתרוג

כתובים באל"ף במקום ו"ו. מודעה ישנה על מכירה של אתרוגים

שחולק לכמה קהילות...

כל זאת כאשר הצליחה הקהילה לשים את ידה על אתרוג, אולם היו מקרים רבים בהם בקהילה שלמה לא נמצא אף אתרוג אחד לרפואה! ספרי התשובות ההלכתיות, בייחוד מתקופת הראשונים וראשוני האחרונים, מלאות בדיונים על פתרונות שונים, אף יצירתיים במיוחד, למצבי דחק שכאלו, כאשר עצם הביטוי 'שעת הדחק' החוזר על עצמו פעמים רבות בהלכות ד' מינים מבטא את ה'דחק' שכה היה מצוי בהשגת ד' המינים, ובייחוד האתרוג.

דיון נרחב ישנו בראשונים אם בשעת הדחק אפשר לברך על אתרוג פסול! חלקם מתירים ליטול בשעת הדחק מינים פסולים ואף לברך עליהם, ולעומתם הראב"ד סבור שאין לברך עליהם, אולם "יאחזם בידו שלא תשתכח תורת לולב" – פתרון מחודש שאין בדומה לו בשאר המצוות. למסקנא קיימא לן (שו"ע או"ח תרמט, ו) כדעת הראב"ד ש"בשעת הדחק שאין נמצא כשר, כל הפסולים נוטלין ואין מברכין".

על דרך זה דנו הראשונים באופן שחסר אחד מן הד' מינים, אם יש ליטול את שאר הג' מינים בברכה (ואף ששנינו במשנה (מנחות כז.) "ארבעה מינין שבלולב מעכבין זה את זה", שמא מדובר רק ביום הראשון אבל בשאר הימים אפשר ליטול חלק מן המינים).

משימה בלתי אפשרית להשיג אתרוג. פרדס אתרוגים

אתרוגים בדורות עברו

השפעת מלחמות נאפוליון על מצב האתרוגים

המחסור באתרוגים שררה בתקופה המדוברת באורח קבע, אולם כאשר מפעם לפעם אירעו מקרים מיוחדים, כמו מלחמות, שהקשו על המעבר בין הגבולות, אזי השגת האתרוג הייתה אתגר מורכב ביותר, ולפעמים אף בלתי אפשרי.

כך למשל אירע בשנות מלחמותיו של נאפוליון ברחבי יבשת אירופה, על המחסור החמור ששרר בתקופת השנים ההם, שנות התק"ס-ע, אנו מוצאים הדים רבים בספרי רבותינו. מרן ה"חתם סופר" בתשובתו (או"ח, קפב) דן במקרה של "עיר אחת גדולה לאלקים, שבשנת תקע"ד לפ"ק לא היה בבית הכנסת שלהם אלא אתרוג אחד, וציווה הגדול שיקח השליח ציבור עבור כולם והם ישמעו הברכה ויענו אמן ויצאו ידי חובתם ביום השני, דיום טוב ראשון חל בשבת..."

ובדרשת שבת שובה של שנת תקע"ד דיבר ה'חתם סופר' ("דרשות חת"ס" מז.) על כך ש"נשאלתי כגון השתא נדחקים מאוד, ואינם נמצאים (- האתרוגים) אפילו אחד בעיר, אם מותר ליקח המורכבים בלי ברכה על כל פנים, שלא תשתכח תורת אתרוג..." למעשה החת"ס אסר זאת מחשש שמא יבואו לטעות וליטול אתרוגים אלו גם בשנים רגילות.

על הגאון רבי דניאל מהורדנא, בעל ה'חמודי דניאל' מסופר ('ברכת משה' קרנר עמ' 28) שכאשר בשנת תקס"ט, בסיבת המלחמות, לא הובאו אתרוגים מיאנעווע אלא מקורפו, הורה לברך על אתרוגים אלו 'בריך רחמנא' – ושלא לפרש את שם ה' מחשש ברכה לבטלה!

ועל הרה"ק בעל ה'תניא' זי"ע מובא ("אגרות קודש" לרש"ב א, סב) ש"פעם אחת היה מלחמה גדולה בעולם (- הכוונה בוודאי לתקופת המלחמות המדוברת) ונשמע שלא יניחו לעבור סחורה מאיטאליא, ורצה לשלוח איש מיוחד לגענאווע לקנות אתרוג בשבילו..."

לעומת זאת הרה"ק ה'ישמח משה' בשו"ת "השיב משה" (סי' כ) כותב שבשנה זו ש"אירע שמחמת המלחמות לא היה שום אתרוג בכל האקלים, והוריתי ליקח המורכבים ולברך עליהם, דבשעת הדחק שאפשר למצוא על צד הדוחק אין להתיר, אבל כשאי אפשר באחר כלל ודאי דאין לבטל המצוה והברכה..."

וב"שיחות הר"ן" (אות קכה) כתב: "בחג הסכות תק"ע אז אמר (הרה"ק מוהר"ן מברסלב זי"ע) מעניין האתרוג, שלפי בחינת הימים נוראים ראוי שיהיה לנו אתרוג נאה... ובאותה השנה לא היו מצויים אתרוגים, והיה העולם סבורים שלא יהיה להם אתרוגים כלל, ולא היה שום אתרוג במדינה עד ערב סכות שעשה השם יתברך נסים וסבב סיבות בדרך נס שבאו אתרוגים לקצת עיירות והיו נותנים אז ממון הרבה בעד אתרוג. בקצת קהילות נתנו חמישים אדומים ויותר בעד אתרוג אחד, וגם לקהלת בראסלב בא אתרוג מהדר מאוד ליד רבנו זצ"ל. והיה שמחה גדולה מאוד לרבנו ז"ל ואמר להביא לו כלי זמר מגודל השמחה. ושלושה ימים רצופים היה לו חיות גדול מן האתרוג. והיה בריא כל אותן השלושה ימים ולא היה מרגיש כלל החולאת הקשה שהיה לו מגודל השמחה שהיה לו מן האתרוג..."

גם שאלה זו מצויה הייתה בימים ההם לנוכח המחסור הגדול באתרוגים, וכפי שכותב המהרי"ל (שו"ת סי' קיב): "...מי שאין לו אתרוג בעירו, כמה פעמים נשאלתי על זה בשנה זו, ואמרתי לעשות אגודה מג' מינים וליטול בידו בשעת הלל והושענא וינענע כדרכו, והכל בלי ברכה", וכך נפסק (שו"ע או"ח תרנא, יב) שאין לברך במקרה כזה, אולם מכל מקום מצוה ליטול את הג' מינים לזיכרון בעלמא "כדי שלא תשתכח תורת לולב".

ולפעמים, באותם מקרים בהם לא הושגו אתרוגים, עלתה האפשרות להשתמש עם האתרוג שהשתמר משנה שעברה! לכך הוצרך המהרי"ל לפסוק את פסקו ("שו"ת מהרי"ל" סי' ה) ש"אתרוג ישן משנה של אשתקד פסול לשנה זו, דאי אפשר שלא נתייבש..."

ב'תרומת הדשן' (פסקים סי' נב) מתואר מקרה משונה ביותר: מעשה בכמה יישובים שלא השיגה ידם אלא אתרוג אחד בלבד כשר למצוה, בעוד שכל היישובים רצו כמובן לצאת ידי חובה. מה עשו, עמדו וחתכו האתרוג לכמה חתיכות, ושלחו לכל יישוב חתיכת אתרוג אחת, וכך בירכו ונטלו בני אותן קהילות את חתיכת האתרוג שנשלחה אליהם!... לאחר מעשה נדרש ה'תרומת הדשן' להשיב אם "שפיר למיעבד הכי הלכה למעשה".

ה'תרומת הדשן' מברר באריכות שאין מקום להכשיר זאת, ומכמה טעמים (זאת מלבד מה שבמקרה זה, קודם שהגיעו חלק מחתיכות האתרוג ליישובים כבר הצטמקו והתמעטו לפחות מכביצה – שיעור אתרוג): ראשית, ביום הראשון בוודאי אתרוג החסר פסול, ואף אם נאמר כשיטת הראשונים (דלעיל) שבשעת הדחק יש לברך גם על אתרוג החסר, היינו בפסול שנעשה מאליו, אבל אין אנו מתירים לכתחילה להחסיר ולחתוך את האתרוג כדי לברך על אותה חתיכה, כיוון שבמקרה כזה יש לחשוש שילמדו מכך להכשיר 'חסר' גם לשנה הבאה כאשר לא יהיה 'שעת הדחק'.

עוד מחדש ה'תרומת הדשן', שאתרוג החסר הכשר – בשאר הימים, או ביו"ט ראשון בשעת הדחק, היינו עיקרו של האתרוג שנחסר ממנו מעט, אבל החתיכה הניטלת מן האתרוג אינה כשרה למצוה. מלבד כל זאת, כלל בידינו שאין להתיר דבר התמוה לרבים, ואין לך דבר תמוה יותר מזה. סוף דבר, התברר בדיעבד כי למרבה הצער פתרונם של בני הקהילות הללו שחילקו ביניהם את האתרוג לא עמד בשום מבחן הלכתי; חלקי האתרוג היו ראויים לעשיית 'קומפוט', וכשרים לברכת בורא פרי העץ – כמטבע לשונו הידוע של ה'חזון איש' – ותו לא מידי...

המציאות פרוצדורה מורכבת: ייבוא ממרחקים

לאחר שנוכחנו להכיר את המציאות הקשה של המחסור באתרוגים ששררה בקרב קהילות ישראל, שומה עלינו לענות על השאלה הפשוטה העולה מאליה: מה הייתה הסיבה שגרמה לנדירותם של פירות עץ ההדר, וממילא – לקושי הרב הכרוך בהשגתם, בעוד בימינו אנו הם מצויים לרוב, וביד כל אחד ואחד לרוכשם?

והתשובה, אף היא פשוטה: מקום מושבם של קהילות ישראל בתפוצות אירופה אינו מוכשר לגידול האתרוג, כאשר זה האחרון דורש לגידולו מזג אוויר חם, מה שאינו קיים כמובן ברוב ארצותיה של יבשת אירופה.

בלית ברירה הוצרכו לייבא את האתרוג ממרחקים, מן הארצות בהן הוא גדל. ככלל, בימים ההם טרום המצאת דרכי התעבורה המהירים עם ה'מהפכה התעשייתית', הייבוא מארצות רחוקות היה מלווה בפרוצדורה לא קלה כלל ועיקר, וייבואו של האתרוג היווה אתגר קשה במיוחד, זאת משום שהינו פרי עונתי, והבשלתו מסתיימת בתקופה קרובה מאוד לחגים. היה מן ההכרח אפוא לארגן בתקופת זמן מוגבלת וקצרה את כל ההליך המורכב של: קניית האתרוגים, הובלתם והפצתם במרחבי אירופה, ועד לאזורים המרוחקים ברוסיה.

מקורות האתרוגים: 'יאנעווע' ו'קורפו'

מקורם של האתרוגים שיובאו לקהילות באירופה היה בתחילה באיטליה, השוכנת על חוף הים התיכון וזוכה עקב מיקומה זה למזג אוויר הראוי לגידול אתרוגים, ואכן, היו בה פרדסי אתרוגים לרוב, אליהם נשאו בני ישראל בכל תפוצות אירופה את עיניהם כאשר ביקשו להשיג אתרוג כשר לברכה.

כאן נוצרה המסורת רבת השנים של אתרוגי 'יאנעווע' – שהוא שיבוש של שם עיר הנמל 'גנואה' שבצפון מערב איטליה – דרכה שווקו אתרוגי המדינה, על מסורת זו העיד מרן ה'חתם סופר' בתשובתו הידועה אודות מסורת האתרוגים (שו"ת חת"ס או"ח סי' רז) ש"אותן הבאים מיעניווע שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינות אשכנז שיוצאים ידי חובתן באתרוגים הבאים מיעניווע, הן הנה הכשרים ואין צריך לשום סימן..."

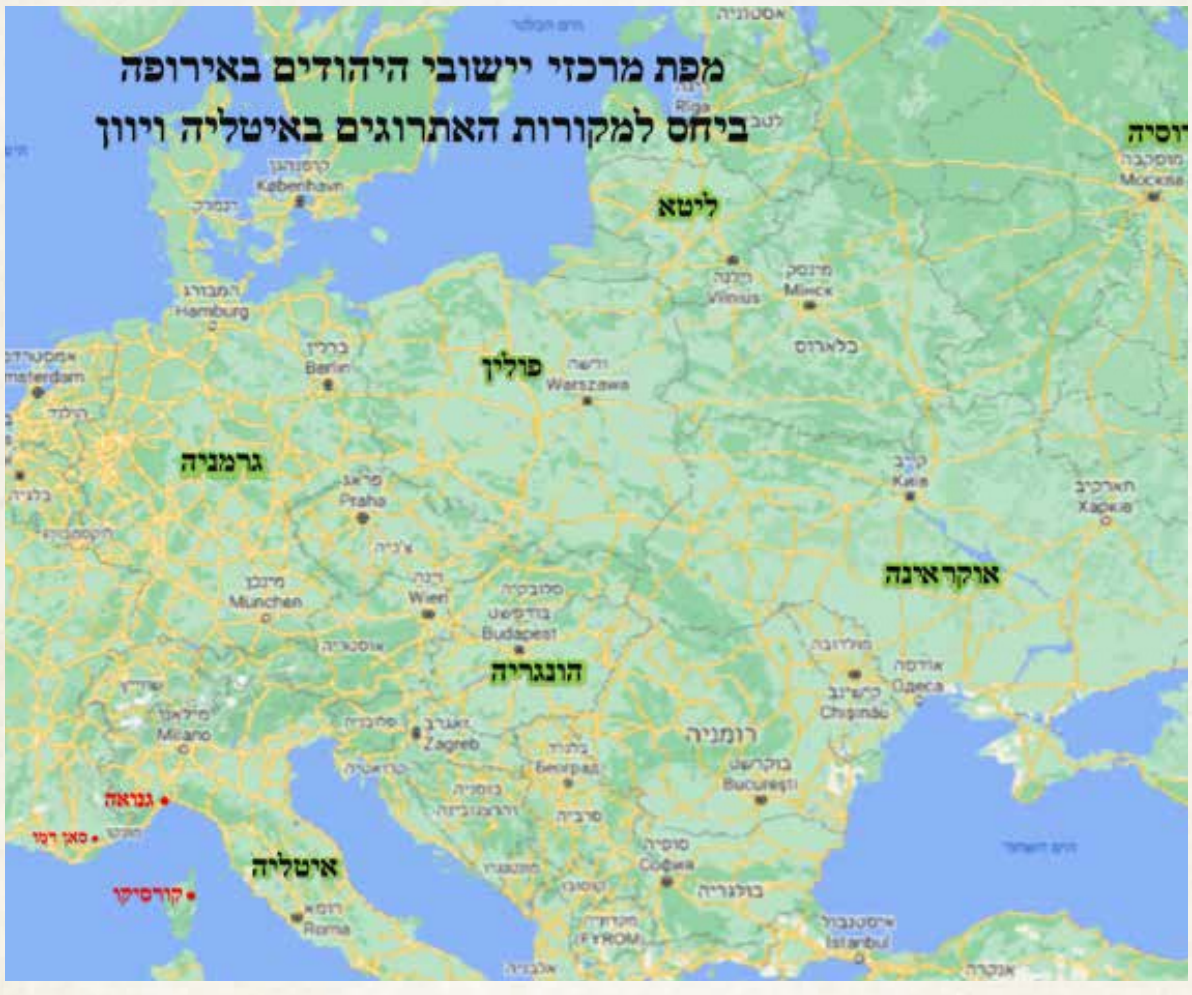
באיטליה עצמה היו שני מקומות עיקריים בהם גודלו האתרוגים, האחד בקלבריה שבדרום המדינה, והשני בסַן רֶמוֹ שבצפון מערבה. ה"לקט יושר", תלמידו של ה'תרומת הדשן' (הל' ד' המינים אוכ"ג) כותב: "וזכרוני בטוב, שאמר שחביב עליו אתרוג הבא מפול (- מחוז אפוליא שבדרום איטליה, בו נמצאת העיר קלבריה) שיש לו טעם וריח יותר ויותר מאתרוג הבא מראום (- הכוונה כנראה לסן רמו)".

בהמשך, באמצע שנות הת"ק, הוקם – בעיר טריאסט שבאיטליה - מרכז חדש למסחר באתרוגים הגדלים ביוון – גם היא במזגה דומה לאיטליה, בעיקר מן האי 'קורפו' שבמערב המדינה. אתרוגים אלו היו מעולים מאתרוגי איטליה מבחינת ניקיונם והידורם והחלה תחרות בינם לבין האתרוגים ה'וותיקים'. יותר מאוחר החלו סוחרי יאנעווע בעצמם לייבא אתרוגים מן האי 'קורסיקו' על יד גבולה המערבי של איטליה. או אז התפתח פולמוס גדול בין גדולי הדור אם יש לסמוך על כשרותם של אתרוגי קורפו וקורסיקו, על אף חיסרון המסורת שיש כלפיהם. משא ומתן נרחב נערך ונמשך בנושא זה, כאשר הללו מצדדים ב'יעניווער אתרוגים', והללו ב'קארפער אתרוגים' או ב'קארסיקער', מכל מקום, אלו היו מקורות האתרוגים שהובאו על ידי סוחרים אל קהילות ישראל בתפוצות אירופה.

תיאור מעניין בפי ה"לקט יושר" על הגעת האתרוגים לקהילות אשכנז ודרכי חלוקתם: "וזכרוני, שהדרך מן האתרוגים להביא בתחילה ל'מרפורק' ואחר כך ל'ניאושטט', ואמר (ה'תרומת הדשן') שיש לבני מרפורק הברירה בתוך האתרוגים, בשביל שבני מרפורק

האי קורפו

ההתארגנות ראשי הקהילות לוקחים אחריות

המערך יוצא הדופן שנצרך לייבוא האתרוגים מאיטליה ומיוון, כך גם העובדה המתוארת שהאתרוג היה בדרך כלל נרכש על ידי קופת הקהל ולא על ידי אנשים פרטיים, הביא לעובדה מעניינת שהאחריות לייבוא האתרוגים נעשתה במשך השנים לאחד מתפקידיה של הנהלת הקהילות היהודיות – הכלליות שבכל מדינה ומדינה, אם זה 'ועד ארבע ארצות' הידוע של יהודי פולין, אם זה 'ועד מדינת ליטא', וכן כל כיוצא בהן – והפרטיות שבכל עיר ועיר.

'וועדים' אלו נטלו לעצמם את הסמכות, ואת החובה והזכות שעמה, על ייבוא האתרוגים למדינותיהם, וכך השתמרו בספרי תקנותיהם סעיפים מיוחדים של תקנות הנוגעות בדרכי הבאת האתרוגים ובחלוקתם בין הקהילות. במילים אחרות: הבאת האתרוגים היה בשנים הללו תפקיד קהילתי רשמי, כמו הדאגה על שאר צרכי הקהילה השונים.

הדבר מתבטא היטב ב'החלטה' שהתקבלה בוועד של קהילת פוזנא בפסח של שנת שצ"ב: "כל ענייני הבתי כנסיות יהיה על פי הגבאים **ובפרט חלוקת האתרוגים**" ("פנקס הכשרים" של קהילת פוזנא עמ' 40). ובהחלטה אחרת משנת ת"ט נאמר: "כל מי אשר יראת ה' בלבו יתן לבו על המעשה ומקרה בלתי טהור שקרה לקהילתנו יצ"ו בשנה דאשתקד מחמת אתרוגים, והיה נגד אלקים ואדם ויכול להיות שהתרשלות יגרום חלילה העדר אתרוג של מצוה לקהלה הקדושה יצ"ו, **לכן חוב על הקהל יצ"ו לפקח ביום א' הסמוך מדבר האתרוגים**, כדי שהקהילה יצ"ו תהיה בטוחה שיהיה להם אתרוגים של מצוה בזמנו, וחלילה להתרשל" (שם עמ' 147).

עוד אנו מוצאים בפנקס פוזנא תקנה משנת שפ"ט המתייחסת **לקדימות הקהילה על היחיד בקניית האתרוגים**, כך נכתב שם: "בעניין האתרוגים, שכמה שנים היו הבתי כנסיות בלא אתרוגים כשרים ולולבים חדשים, וכן אמרנו וגזרנו: שכל הבתי כנסיות יהא שווים בזה ויהא דין קדימה קודם כל יחיד ויחיד אף קודם מנהיגי הקהל יצ"ו והגבאים יצ"ו, ותכף אחר שיבררו אתרוגים לבתי כנסיות הגדולים מחויבים לברר אחריהם לבתי כנסיות הקטנים, וכן לבית הכנסת סוורזענץ יהא להם כדין זה הנ"ל" (שם עמ' 21).

ספר הפרוטוקולים של וועד ארבע ארצות

מורינו ה'אתרוגר'

השליטה של הנהלת הקהילות באתרוגים שהובאו אליהם, הייתה דרך סמכותם על מינוי ה'אתרוגער' – תפקיד ייחודי, שנתן לנושאו את המונופול לייבא את האתרוגים למדינתו. התייחסויות רבות יש למינוי האתרוגר בספרי התקנות של וועדי הקהילות.

את חשיבות תפקיד האתרוגר אנו יכולים לראות מהתקנה העוסקת בדרכי קבלת בעלי תפקידים במדינת מעהרין (מורביה): "בזמן שמקבלים להרב מדינה נר"י, ושמש, ושתדלן, וסופר מדינה, ואתרוגיר, אזי יתקבלו בוועד האלופים רמי מעלה ובצירוף המבוררים..." ("תקנות מדינת מעהרין" עמ' 110).

עקב השליטה של הנהלת הקהילה על עסקי האתרוגים, היה מן הצורך להבטיח שלא ייווצר מצב של 'ניגוד עניינים', לכן 'אלופי' הקהל במדינת מעהרין היו מחויבים להישבע עם התמנותם "שלא יהיה לו חלק באתרוגים או זולת זה בעסקי המדינה יהיה מה שיהיה, כדי שהכל יהיה לטובת המדינה יצ"ו..." (שם עמ' 142).

והיו אף 'אתרוגאים' שהודחו מתפקידם עקב תפקוד כושל, כך אנו מוצאים את התיאור המרתק בפנקס תקנות קהילת קראקא (משנת תק"ו, נדפס ב'דברים עתיקים' עמ' 18):

האחים כמורינו אייזק וכמורינו מתתיה בני הר"ר געציל אתרוגר (דור שני של אתרוגאים!), התחייבו מול 'האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו' להביא פרי עץ הדר וכפות תמרים לקראת חג האסיף הלז, שלושים ושניים אתרוגים וכן שישים ושניים לולבים חדשים מן המובחרים וכשרים. על כך תקעו כפם בכל חומר התחייבות שבעולם.

והנה שוד ושבר: כהיום הזה לא הביאו רק חצי מהמספר הנ"ל, ומה שהביאו לא תואר ולא הדר להם כי אם רובם ככולם פסולים, אינם ראויים לברכה. ואף גם הלולבים כולם כמושים ורקובים פסולים!

ובכן, לנוכח מקרה מזעזע זה, הסכימו יחדיו 'האלופים הקצינים ורוזנים ראשים דקהילתינו יצ"ו' במעמד והסכמת 'האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו', וקבלו עליהם בשבועה חמורה שמאחר שעשו האחים הנ"ל המעשה הזה, והיו מכשילים את הרבים קהילה קדושה ומפוארה כזאת. ובכן אחת דתם להעבירם מן אומנות שלהם, שמהיום והלאה לא ייזכרו ולא ייפקדו ולא יעלה על לב לקבל אותם לאתרוגר בקהילתינו יצ"ו לעולם!

לא די בהחלטה זו בעצמה, אלא הוועד מוסיף אזהרה חמורה גם ל'פרנסים' שלא יעזו להמרות החלטה זו: באם איזה 'פרנס החודש' הן מן הראשים יצ"ו או פרנס החודש מן האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו, אשר רק יעלה את שם אחד מן האחים הנ"ל על השולחן להזכירו להעלותו שיקובל לאתרוגר, על כך בלבד הוא מחויב ליתן קנס מאה אדומים לפרנסת עניים בחוב גמור.

כמו כן מוטל על ראש ומנהיג אשר יתקבל למנהיג המדינה לייצגה בכינוסה השנתי של וועד ארבע הארצות בעיר לובלין - להציע דבריו לפני ראשי הוועד את המעשה אשר עשו האחים הנ"ל ולהודיע שיצא משפטם חרוץ פה, להעבירם מן אומנות שלהם שלא יהיו אתרוגר מהיום והלאה. וממנו יראו וכן יעשו מנהיגי ארצות יצ"ו שלא לקבלם בכל המדינה להביא אתרוגים!...

שנים עברו, דור הולך ודור חדש בא, וסדרי בראשית משתנים: המסגרות המאורגנות של הקהילות בפולין נחלשות עד שמתבטלות כליל (וועד ארבע ארצות בטל בשנת תקכ"ד), ועמם חולף מן העולם גם התפקיד המהולל של האתרוגר, תחתיהם כנראה מופיעים 'אתרוגאים' חדשים, סוחרים רגילים מטעם עצמם, בלי שום סמכות ומונופול; הקשיים העומדים בפני היהודים המבקשים להשיג אתרוגים של מצוה עדיין מלווים אותם תקופה של כמאה שנה, עד שהרכבת מפציעה לעולם, בתחילת שנות הת"ר, והופכת להיות כלי תחבורה יעיל דרכו ניתן להגיע ממקום למקום במהירות רבה, או אז מלאכתם של סוחרי האתרוגים נעשית קלה בהרבה, דבר המביא להגברת כמות האתרוגים המיובאים, וממילא גם להוזלת מחירם, וכך, באיזשהו שלב האתרוג הופך להיות נחלת הכלל, שווה כמעט לכל נפש. כל אחד זוכה ליטול בד' מינים משלו, ויתירה מזו – הוא יכול לנענע את הלולב ומיניו בשעת ההלל, ואף לערוך את ההקפות בשעת ה'הושענות' בעצמו!

ודבר אחד נותר מכל אותה תקופת מחסור, נחרט באותיות של זהב על גבי דפי ההיסטוריה היהודית: הלב הכוסף לזכות לקיים את מצוות החג, וההתמסרות, העמל והיגיעה למטרת השגת אתרוג של מצוה - - -

היכל המעשה

סיפור לשבת

מאת: שמעון טיקוצקי

ה'רענדיל' שהכריע את הכף

מזחלת השלג החליקה בשקט על המרבד הצחור. כמה יהודים עטויי 'קוטשמע'ס' - כובעי פרווה שעירים, הצטופפו מאחור בשתיקה, פוכרים את ידיהם בדאגה.

רחובות העיירה הרוסית שוממים היו מנפש חיה, אפילו השיכורים העדיפו להסתגר עם בקבוק היי"ש בין ארבע קירות בלילה קפוא כזה. מבתים בודדים עוד הבהב אור קלוש, ליד אחד מהם נעצרה המזחלת. הנוסעים חילצו עצמותיהם, יצאו בזה אחר זה וטיפסו חיש במדרגות הבית ששלט קטן באותיות רוסיות בישר שכאן מתגורר ד"ר איגור בוריסלב.

"אדוני הרופא, אתה מוכרח לבוא עמנו" התחננו האנשים מיד בהיכנסם פנימה, "זה מקרה חירום, נשלם לך כמה שתדרוש, רק בוא אתנו".

"במה מדובר, מי החולה?" שאל הרופא בעודו אורז בזריזות את כלי מלאכתו, תיק ועוד כמה סממני מרפא.

"גברת פרלברג, אשת החוכר" השיבו כולם במקהלה.

"ואתם, מה?" זקף הרופא את עיניו, מביט בפליאה באסופת האנשים שהתפרצה לביתו באישון ליל, מנסה למצוא ביניהם קשר חזותי כלשהו – אך ללא הצלחה, למעט העובדה שכולם יהודים, בגיל העמידה. "מי אתם, איך אתם קשורים אליה, אתם המשפחה שלה? אחים, ילדים שלה?"

"לא" התחייכו קלות האנשים, "אין לנו קשר משפחתי, אנחנו פשוט ידידים של המשפחה".

"ידידים, אה?" המהם הרופא תחת שפמו, "ידידים טובים כנראה".

משולם פרלברג (שם בדוי) הוא אחד השמות המוכרים ביותר בסביבות העיר זלוטופולי.

לפני כמה שנים הוא זכה במכרז ממשלתי, תמורת סכום כסף גדול, במשרת ה'ארענדער' גובה המיסים מטעם מושל העיר, מאותו רגע הוא מחזיק בידיו את אחד התפקידים הבכירים ביותר באזור. כל בעלי המשקים החקלאיים, השדות, וכמובן ה'קרעטשמע'ס', בתי המזיגה, כולם חייבים לפרוע לו מדי שנה את דמי המס, כשהוא מקבל לכיסו אחוזים נכבדים תמורת הגבייה.

עם השנים הוא הפך למעין 'מוכתר' של האזור כולו, יהודים וגויים כאחד. די בכך שצללית סוסו של משולם נראית בקצה שדהו של איכר רוסי, כדי להזכיר לו שהגיעה השעה לתת דין וחשבון על רווחיו.

ובעוד משולם מתפרסם בגלל תפקידו הרשמי, הרי שזוגתו מרת חנה מפורסמת בזכות דברים 'בלתי רשמיים' שהיא עושה, בסתר, מעשים 'לפנים משורת הדין'. היא נודעת בטוב ליבה ומידותיה הטובות.

לא פעם מגיעים אליה חוכרים יהודים ומספרים בעיניים דומעות על שנה לא מוצלחת, על איכרים שמיאנו לשתות את ה'משקה' החריף כל החורף. אילו מדובר היה בפריץ רוסי הוא היה משליך אותם באכזריות לבור בחצרו, מתעלל בהם ובמשפחתם עד שישלמו את חובם עד הפרוטה האחרונה.

אבל היא, מרת חנה, ברחמנות יהודית, אינה מתעלמת מתחנוניהם. מסכימה לא פעם לקחת על עצמה את החוב, לדחות את הפירעון לשנה הבאה, ולעתים אף לוותר עליו לחלוטין, בחשאי.

לא פלא שכל ה'קרעטשמער'ס', בעלי הפונדקים היהודים, רוחשים הערכה וכבוד לאותה אשת חסד בעלת מעשים טובים, היא הפכה לקרן אור ותקווה בחייהם.

באחד הימים נודע מפה לאוזן שמרת פרלברג לא חשה בטוב, "היא לקתה בצינון כבד שהתפתח למחלה של ממש" ידעו לספר השכנים וליבם של בעלי הפונדקאים היהודים מכל האזור החסיר פעימה. "מה יהיה, מי יעזור לנו בשנים דחוקות, מי ירחם עלינו?" סחו זה לזה בדאגה.

בעלה, משולם ה'ארענדער' הזעיק כמובן את טובי הרופאים למיטתה של זוגתו, אך להפתעתו הוא זכה ל'תגבורת' בלתי צפויה, הייתה זו חבורת ה'קרעטשמער'ס' היהודים שהתייצבה לפתחו והודיעה לו בשקט "אנחנו לשירותך, מוכנים לנסוע בעצמנו להביא לכאן כל רופא מומחה".

הפונדקאים 'הפכו את העולם' למען אותה אישה צדקת שהטיבה איתם, אלא שלמרבה הצער כל מאמציהם לא הניבו פרי.

הרופאים הטובים ביותר לא הצליחו לספק את המענה, תרופות ובקבוקונים זולפו לפי החולה מדי שעה עגולה אך לא פעלו מאומה, מצבה של הגב' פרלברג הולך ומידרדר, פניה איבדו כל טיפת חיות.

האווירה בביתו של משולם שפופה וקודרת, וכך גם תחושתם של הפונדקאים.

באחד הימים הגיעו מים עד נפש. "זהו, הגיעה השעה להיפרד" אמרו הרופאים לבני המשפחה, מצביעים על החולה ששכבה בין הסדינים הצחורים כמעולפת, נטולת כל הבעה וצבע. "היא לא מגיבה לשום דבר, זה כבר עניין של דקות, לכל היותר שעות".

"ר' משולם" ניגש פתאום פנחס הפונדקאי, אחד ה'קרעטשמער'ס' המפורסמים באזור אל הבעל הדומע. "אני רוצה לספר לך משהו חשוב. עד עכשיו היססתי אם לספר לך, או לא, אך

ציון הרה"ק רבי נחמן מברסלב זי"ע

כעת נדמה שכבר אין מה להפסיד".

"ספר" אמר משולם.

"לפני תקופה התוודעתי לצדיק אחד מופלא, רבי נחמן שמו, המתגורר בעיר זלוטופולי הסמוכה. איני יכול לתאר לך, אבל ראיתי אצלו דברים נפלאים ממש שלא כדרך הטבע, אני מציע לך, ואף מבקש ממך בשם כל הפונדקאים, בוא נא יחד עמי אל הצדיק ובקש שיתפלל על זוגתך".

בימים כתיקונם ההצעה הייתה נופלת על אוזן אטומה, כטיפת גשם המחליקה על חלון זכוכית. משולם אינו נמנה על עדת החסידים. אך מבט אחד בפניה הלבנות כסיד של זוגתו גרם למשולם לשקול את ההצעה בחיוב. "אני אישית לא יכול לעזוב את הבית ברגעים אלו, אבל אתה קום וסע עכשיו ומיד בשליחותי" קרא באוזני פנחס.

כעבור דקה הכרכרה כבר הייתה מוכנה, העגלון הצליף והסוסים פצחו בשעטה בואכה זלוטופולי.

לאחר כמה דקות של דהירה בין בתי העיירה הגיע פינחס לביתו של הצדיק המופלא רבי נחמן, הלא הוא מי שנודע לימים כהרבי הקדוש ר' נחמן מברסלב זי"ע.

"רבי" פתח פינחס בקול בוכים, "באתי להזכיר אישה יהודייה השוכבת על ערש דווי, אשת חסד אשר רבים זקוקים לה".

"פינחס, הבא נא לי רענדיל, מטבע זהב" הורה לו הרבי ר' נחמן לאחר ששמע את הסיפור.

פינחס מפשפש בכיסו ושולף מטבע מוזהב ששיגר עמו משולם, כ'פדיון נפש' לרפואת אשתו.

הצדיק נוטל את ה'רענדיל' בידו, שוקל אותו בכף ידו, שוב ושוב, כמנסה לאמוד את משקלו המדויק. לבסוף הוא מניח אותו באי שביעות רצון על השולחן. משהו במשקלו של המטבע כנראה לא מוצא חן בעיניו. "הבא נא לי רענדיל אחר" פוקד הוא על משולם והוא כמובן, שולח יד לכיסו ושולף מטבע אחר, בוהק, הצדיק נוטלו בידו והמחזה שב על עצמו.

כמה רגעים 'שוקל' הצדיק את המטבע ולבסוף הוא מחזיר אותו לידיו של פנחס. "יש לך מטבע אחר?"...

משאזלו המטבעות בכיסו של פנחס, והצדיק טרם מצא מטבע אחד שיענה על דרישותיו, ביקש פינחס מהצדיק רשות לצאת לכמה רגעים, פצח בריצה מהירה אל יענק'ל, החלפן המקומי היושב ברחובה של זלוטופולי, "יענק'ל, עשה לי טובה, בוא אתי עכשיו אל הצדיק רבי נחמן עם כל המטבעות שברשותך".

כעבור דקות ספורות נקש פנחס בדלתו של הצדיק כשאליו מתלווה יענק'ל החלפן עם קופסה מלאה מטבעות מתכת, יחד עם ה'ציוד' המקצועי שלו: מאזניים מוזהבות קטנות, המשמשות לשקילת מטבעות, לגילוי מטבעות מזויפים. אווירת פלאים שררה בחדר כשהצדיק מתחיל להעלות על המאזניים עוד מטבע, ועוד מטבע, כשהוא שקוע בשרעפים שלא מעלמא הדין.

בירכתי החדר עומדים פנחס ויענק'ל כשאינם יודעים את נפשם, מחליפים מבטים משתוממים, לא מבינים לאיזה מעמד הם עדים ברגעים אלו.

לפתע אורו פניו של הצדיק, סוף סוף נמצא המטבע עם המשקל המבוקש. "הוא שוקל בדיוק כמו שצריך" נענה הצדיק במילים סתומות וטומן את המטבע בכיסו.

"אתה יכול לנסוע חזרה לביתך, האישה כבר התאוששה וחזרה לקו הבריאות בעז"ה" אומר הרבי ר' נחמן לפנחס ההמום שנפרד ממנו חיש לשלום. אפוף פליאה עושה פינחס את כל הדרך חזרה אל הכפר, משחזר במוחו שוב ושוב את ההתרחשות הפלאית בחדרו של הצדיק, נוצר בליבו את השעה המדויקת בה התרחש הכול.

עם התמיהה הגדולה הוא יורד מהכרכרה ונוקש בביתו של משולם החוכר, תרועות השמחה מתוך הבית מספרות כבר על המהפך הפלאי שאירע כאן. "היה כאן נס גדול" מקדמים אותו בני הבית, "היא כבר הייתה במצב קריטי, כשלפתע אירע המהפך, היא חזרה לחיים, הרופאים אומרים שמעכשיו המצב יילך וישתפר בעז"ה, היא צלחה את המשבר".

חולפים עוד דקות ארוכות עד שהגב' מסוגלת לפתוח את פיה ולספר מה בדיוק התרחש עמה ברגעים הקריטיים. "הייתי כבר בעולם האמת, ראיתי את דייני ישיבה של מעלה יושבים ושוקלים את מעשיי בכף המאזניים" סיפרה האשה בקול חלוש, "למרבה הצער, כף החובות הייתה מעט כבדה יותר מכף הזכויות, ממש מעט, אך די היה בכך כדי לחרוץ את גזר דיני...

"ההחלטה עמדה להתקבל כי עליי להשיב את נשמתי ליוצרה, אלא שברגע האחרון ממש נכנס פתאום בסערה לאולם בית הדין אברך צעיר, "המתינו בבקשה" קרא לעבר הדיינים, "יש עמי עוד מטבע צדקה אחד שנתנה האישה"... תוך כדי דיבור ניגש האברך אל כף המאזניים והשליך 'רענדיל', מטבע אחד אל כף הזכויות.

"וראה זה פלא, המטבע הבודד הזה היה בדיוק המשקל שחסר לכף המאזניים כדי לנטות לזכותי, המטבע הזו הכריעה את הכף לטובה, כיון שכך פסקו הדיינים שיש להשיבני לחיים, ואכן באותו רגע פקחתי את עיניי וביקשתי מים".

"שמא יכולה את לתאר את האברך, איך הוא נראה" ביקש פנחס מהאשה המתאוששת.

התיאורים המדויקים שנתנה האישה לא הותירו ספק קל מי היה האברך המדובר, היה זה הרבי ר' נחמן מברסלב זכותו יגן עלינו. "ומה הייתה השעה בה התרחש הנס?" פנה פנחס אל בני המשפחה, השעה בה הם נקבו אף היא תאמה בדיוק לשעה בה נכח פנחס בחדרו של הרבי.

מתברר שבאותם רגעים בדיוק בהם ישב הצדיק ומצא את המטבע 'בעל המשקל המדויק', באותו רגע אתרחיש ניסא, המטבע הגיע ליעדו השמימי והטה את כף המאזניים לטובה.

מקור: ספר 'כוכבי אור' להרה"צ רבי אברהם ב"ר נחמן חזן זצ"ל מגדולי וצדיקי חסידי ברסלב.

פסיפס

דמויות ♦ שיחות ♦ עבר

שמעון טיקוצקי

תחת אחד השיחים

פנינים משיחתם של אבות

העיר: לונדון.
השנה: לא ידועה.

הנהגתו המיוחדת של היהודי מלונדן

השתוקקותו של **הגה"צ רבי אהרן קוטלר זצוק"ל** לקיים כל מצוה כמאמרה קיבלה ביטוי מיוחד בחג הסוכות.
בכל לילה ולילה נכנס אל הסוכה והתהלך אנה ואנה, השתהה בתוכה זמן ניכר כמבקש לבדוק אם יוכל לישון בה עד שלבסוף הכריע כי קר מדי ומפני הצינה לא יוכל ונכנס אל חדרו, ואף שהדבר לא היה בגדר שאלה כי כידוע שהקור השורר בתקופה זו בלייקווד אינו מאפשר לישון בסוכה רגילה, מכל מקום לא התייאש ובכל לילה ולילה בא לנסות מחדש **אולי יתחולל איזה שינוי אקלימי ויוכל לקיים מצות סוכה כהלכתה.**
הרבה פעמים סיפר בהתפעלות שנזדמן לו שנה אחת לחגוג את ימי סוכות בעיר לונדון וראה שם יהודי אחד מאמין גדול שהפליא בהתנהגותו הלה כשירד גשם והיה מן הנמנע לאכול בסוכה **נכנס לביתו והצטנף באיזו פינה חשוכה ללא אור במטבח שם אכל סעודת יום טוב,** באמרו:
"הלא נזופים אנו כולנו, (כדברי חז"ל בעניין ירדו גשמים במסכת סוכה, משל לעבד שרבו אומר לו אי אפשי בשימושך) איך יכולני אם כן להסב לשולחן חגיגי מואר ולסעוד ברווחה כאיש נכבד... והיו רואים על יהודי נלבב זה שחש בפועל את הנזיפה (הרב אהרן סורסקי שליט"א, 'אש התורה', בשם בנו הגה"צ רבי שניאור קוטלר זצוק"ל).

הילולא דצדיקיא

שבת קודש, י"ב בתשרי:
הרה"ק רבי **אברהם** ב"ר **דב בער** "המלאך". תקל"ז.
הרה"ק רבי **צבי הירש** ב"ר **אברהם הלוי סג"ל** מהארקע. תקפ"ח.
הרה"ק רבי **יחיאל מיכל** ב"ר **משה** מזוהיל. תרט"ז.
הגאון רבי **מיכל דוד** ב"ר **משה יצחק שלפוברסקי**. תשנ"ו.

יום ראשון, י"ג בתשרי:
הגאון רבי **עקיבא** ב"ר **משה איגר** (גינז) מפוזנא. תקצ"ח
הרה"ק רבי **שמואל** ב"ר **מנחם מנדל מליובאוויטש**. תרמ"ג.
הרה"ק רבי **מנחם מנדל** ב"ר **יחזקאל מדעעש**. בעל "מעגלי צדק". תרמ"ח.
הרה"ק רבי **ישראל** ב"ר **אברהם יעקב** מסאדיגורה. תרס"ו.
הגאון רבי **חיים** ב"ר **נפתלי צבי יהודה ברלין**, אב"ד מוסקבה. תרע"ג.
הרה"ק ר' **שלום** ב"ר **חיים יעקב ספרין** מקומרנא. בעל "נשמת שלום". תשנ"ח.

יום שני, י"ד בתשרי:
הרה"ק רבי **שלום שכנא** ב"ר **אברהם** מפרהוביש. תקס"ג.
הרה"ק רבי **יהודה לייב** ב"ר **יוסף גרשון הכהן** מאניפולי. בעל "אור הגנוז". תקס"ז.
הרה"ק רבי **ישראל** ב"ר **שבתי** 'המגיד' מקוז'ניץ. בעל "עבודת ישראל". תקע"ה.
הרה"ק רבי **מרדכי** ב"ר **יחיאל מיכל** מזוועהיל. תרס"א.
הגה"ק רבי **יוסף צבי** ב"ר **ישראל דושינסקיא**. גאב"ד העדה החרדית בירושלים. תש"ט.

יום שלישי, ט"ו בתשרי - חג הסוכות:
יעקב אבינו בן יצחק אבינו. ב' רנ"ז.
הגה"ק רבי **יצחק אייזיק** ב"ר **יואל** מקוריץ. בעל "ברית כהונת עולם". תקמ"ח.
הגאון רבי **משולם** ב"ר **יואל כ"ץ**. בעל עיקר תוספות יו"ט. תק"ס.
הגאון רבי **בצלאל** ב"ר **יואל רנשבורג**. בעל הגהות הר"ב על הש"ס. תקפ"א.
הרה"ק רבי **מרדכי** ב"ר **ישכר בערטש'ע** מנדבורנא. תרנ"ה.
הגאון רבי **מאיר** ב"ר **אהרן יהודה אריק** מטארנא. בעל "טל תורה". תרפ"ו.
הרה"ק רבי **חנוך העניך גד** ב"ר **פנחס מנחם** מפילץ הי"ד. תש"ג.

יום רביעי, ט"ז בתשרי - א' דחוהמ"ס:
הרה"ק רבי **שמעון** ב"ר **ישראל** מיערוסלב. תר"י.
הגאון רבי **יצחק דב** ב"ר **שמחה הלוי במברגר**, אב"ד וירצבורג. בעל "מלאכת שמים". תרל"ט.
הרה"ק רבי **צבי הירש** ב"ר **שלמה** ממונקאטש. בעל "דרכי תשובה". תרע"ד.
הרה"ק רבי **נחמן** ב"ר **צבי הירש כהנא** מספינקא ב"ב. תשל"ז.

יום חמישי, י"ז בתשרי - ב' דחוהמ"ס:
הרה"ק רבי **דוד מרדכי** ב"ר **מנחם נחום** מטאלנא. תשי"ז.
הרה"ק רבי **יואל** ב"ר **מאיר** משאץ. תש"מ.
הרה"ק רבי **מרדכי ישכר בער** ב"ר **אברהם אבא** מפיטסבורג. בעל 'פתגמי אורייתא' תשפ"א.

יום ששי, י"ח בתשרי - ג' דחוהמ"ס:
הגאון רבי **משה משולם** ב"ר **שמשון איגרא**, אב"ד טיסמניץ. תקס"ב.
הרה"ק רבי **נחמן** ב"ר **שמחה** מברסלב. בעל "ליקוטי מוהר"ן". תקע"א.
הרה"ק רבי **משה** ב"ר **מרדכי דוד אונגר** מצאנז - צפת. תרנ"ח.
הרה"ק רבי **חנה** ב"ר **מנחם מנדל הלברשטאם** מקאלאשיץ הי"ד. בעל "דברי חנה". תש"ג.
הגאון רבי **יונה** ב"ר **משה מרצבך**. אב"ד דרמשטאט וראש ישיבת קול תורה. תשמ"א.
הגה"צ רבי **ישעי'** ב"ר **דוד צבי שנייבלג**, אב"ד בני ראם. תשס"ג.

הא דאמרי אינשי

פתגמים ואמרות מאוצר הדורות

אפילו את האתרוג

"כבוד אין א קליין חיה'לע וואס עסט אלעס, אפילו די שמורה מצה, אפילו דעם אתרוג"...

הגה"צ הסבא מנובהרדוק זצוק"ל

כלומר: "כבוד הוא חיה קטנה שאוכלת הכול, אפילו את ה'שמורה מצה', אפילו את האתרוג" (כלומר יצר הכבוד מכשיל את האדם להתגאות גם במצוות שהוא מקיים).

עדה המצבה הזאת

מצבות מספרות

גם בסוכות תש"ג

הגר"י הוטנר זצוק"ל

הגאון הצדיק רבי יצחק הוטנר זצוק"ל, בעל ה'פחד יצחק', סיפר שבסוכות תש"ג בהיותו בארצות הברית החלו להגיע בשורות האיוב על זוועות השואה, ליבו נשבר כששמע על המתרחש בגטו בעיר מולדתו, וורשא, שהושמד. אם לא די בכך, כשבא לביתו ראה שסוכתו עולה בלהבות, הוא נשען על דלת החצר ומירר בבכי ומיאן להתנחם, עד שפגע בו חסיד זקן ואמר לו: "**ר' יצחק, האם הנך מאמין שהקב"ה שכתב בתורתו 'ושמחת בחגך' התכוון גם לר' יצחק בשנת תש"ג?**'... כל ימיו הכיר הרב הוטנר טובה לאותו חסיד והיה קם בפניו. ופעם אמר "אפשר לומר הרבה 'תורות' והרבה רעיונות עמוקים, **אבל לפני כסא הכבוד עומדים יהודים אלו**"...

זוכר הנשכחות

פניני הסטוריה יהודית

במקום ר' - כתבו 'רבינו'

בצוואתו הורה **רבינו הגאון רבי עקיבא אייגר זצוק"ל** שלא לקברו בחלקת הרבנים שבפוזנא עירו, אלא בין יהודים פשוטים ביותר, עמך ישראל. כמו כן ציוה שלא לכתוב אף תואר כבוד על מצבתו, כי אם מילים אלו: "**פ"נ ר' עקיבא איגר עבד לעבדי ד' בק"ק מ. פרידלאנד ובק"ק פוזנא**".

תמונה עתיקה של המצבה המקורית | אידישע וועלט

ואולם בני קהילת פוזנא שחרדו לכבוד רבם, שינו במעט את הנוסח, וכך נחרט על מצבתו: "**פ"נ הרב רבינו עקיבא איגר**, עבד לעבדי ד' בק"ק מ. פרידלאנד ובק"ק פוזנא **נאסף אל עמיו ביום ה' י"ג תשרי שנת תקצ"ח**".

נכדו הג"ר שלמה סופר זצ"ל, בעל 'חוט המשולש', מעיד כי לא קל היה למצוא את מצבת זקנו הגרעק"א, יען כי לא התבלטה בחשיבותה משאר המצבות, וכך הוא מספר:
"כאשר הייתי בפוזנא להשתטח על קבר איש אלקים וחפשתי אחריו **הוצרכתי ללך איזה פעמים ברצוא ושוב עד שמצאתי ציון קברו**.
"כי הגם שבבית החיים ההוא יש מקום מיוחד אשר קברו שם כל הרבנים הגאונים אשר שמשו ברבנות שמה אבל זקיני זצ"ל כאשר נפטרה אשתו השני' קנה מהחברה קדישא קרקע סמוכה לקברה עבורו, ושם חלקת מחוקק ספון ומצאתי אבן קטנה ועליה נרשם כהנ"ל (בצוואתו).
"רק חכמי פוזנא לגרמייהו עבדו **ותחת אות ר' כתבו רבינו**, ועל ציון קבר בנו הגאון האמיתי רבי שלמה ז"ל אשר מילא מקומו אחריו **הרבו שבחים ותוארים גם על אביו הקדוש זקיני זצ"ל**".